

SANGKOLAN

Èmadhoeră'aghi sareng

M. SASTROWIGNJO.

KALOWARAN
BALAI POESTAKA.

DROKKERM VOLKSLEETUUR — WELTEVREDEN — 1922.

I.

Djār-klëndjār dā' dhisa Bāngkal.

È nalēka arē Ahad ghi' agghoe kaoelā èntar djār-klëndjār dāri kotta Bānjoewangi dā' kampong Bāngkal, lēbāt è djhālān radjā, ngalangkongē lon-alon, èadā'na kabhoepatēn. Bākto ghāpanēka ghi' lagghoe, mēlana ghi' ta' patē panas, sarengngan djhālān sē èlēbādhi naong, amarghā è kangan-katjērra bānnja' bhoengkana attjem sē pa'-rampa'. Njamaēpon djhālān radjā èngghānēka djhālān eppos. Dhinēng sē andhika'aghi ambhādhi Kāndjeng Towan (Goepennor-Djēndral DAENDELS è kabidhānnēpon bindhoe (!) sanga-bellās. Djhālān eppos ghellā' molaē dāri Anjer, è karesidēnan Banten, kantos dā' mongghing lao'ēpon kotta Bānjoewangi, djhāoeēpon ra-kēra sabātara eppal; landjhāngnga dāri Banten ka Bānjoewangi ra-kēra pardjhālānan 200 eddjhām. Bānnja' ta-kotta sē djā-radjā è tana Djhābā sē bādā è pēngghirra djhālān eppos èngghānēka.

Sadjān narē', arēna sadjān atambā panas, mēlaēpon bhādhan kaoelā èngghāl-èngghāl sē adjhālān, sopalja èngghālā nattol dā' kennengngan sē èsaddjhā.

Dāri djhālān eppos ghellā' djhā' sakēnga kaoelā abhiloek dā' lorōng kēnē', tanto pas mangghi kampong, sē kerrep tjompo'ēpon. Èngghānēka kampongngēpon tokang mēghā' djhoeko', mēlana bāoena ta' saē. È ta'-ata'na po'-tjompo' ghellā' bānnja' ko'-djhoeko' sē èdjhemmor.

Sarrēna è kampong ghika'ijā ta' saē bāoeēpon, èngghi amarghā dāri ko'-djhoeko' sē padā èdjhemmor èngghārowa, mēlana bhādhan kaoelā terros adjhālān neng djhālān eppos bisaos. Èghika'ijā naong, tor po'-tjompo' ghellā' èngghi moddhā. Ta' antara abit sareng kaoelā ampon lēbāt dāri kampong ghika'ijā, hāwāna ladjhoe èkrassa saē tor tjellep, sakeddjhā' agghi' kaoelā pas nattol dā' ghir sērēng. È pēngghir sērēng ghāpanēka bhoengkana njējorra sakalangkong kerreppōpon. Kaoelā sanget terrona sē ngal-nēngalana ka tasē', djhoeghā ta' mangghi djhālān laēn, kadjhābhāna nerrak è kebbhoen njējor ghellā'.

Ta' abit kaoelā pas abhiloek noro' djhālān kēnē', sē ta' patē bānnja' karang kittriēpon; sē tomboe è ghoel-tangghoella lorōng

(!) Bindhoe Blāndhā = 100 taon.

Sangkolan.

ëngghânëka namong bhä-rebbhä sareng bhoet-ombhoet. Èghika'ijä bännja' bhoengkana gheddhängnga, sè étamen ta' atoran èlowa-ranna lorong, kantos döoenna ngaobhi dä' lorong sè èlëbädhi kaoelä. Bhoengkana njëjor è pëngghirrä lorong ghika'ijä èngghi bännja', djhoeghä ta' kantos andhaddhiäghi aobbhä lorong, sabäb sapësan têngghi, döe kalëna dhäsar ta' patë bännja' döoennëpon.

Lorong kënë' ghellä' ta' èpëjara sama sakalë, tandhäna bännja' gem-tjëlghemma, kantos manabi djhän-odjhäna, aëng odjhän ta' kèngèng aghili, panapa polë lampaddhä rođäna djikar sè lëbät èghika'ijä kettjem ghän to'ot. Djhoeghä rëng-orëng kampong ampon ta' mardoeli bhär sakalë dä' lorongnga sè ampon rosak ghäpanëka.

Lorong èngghänëka namong èlëbädhi djikar bisaos, sabäb djikar panëka lëbädhä ëka'imma bisaos kèngèng, anggher kabowä' djhālänna. Saopama bädä djikar lëbät èghika'ijä, rođäna let-tatjellet ka tjellot, kantos rëng-mërëng. Djhoeghä padjikaarana ta' mardoeli sakalë, amarghä tja'na pëkkërä, sapëna tanto kellar nadjhä', tor polë djikarra ta' kërä robbhoe, sabäb wä'-boewä'na sarat. Kaoelä sakalangkong nëserra dä' sapëna, sè kantos andjingdjing pana-rëgghä. Djhoeghä sè ghädhoeän dhi-kadhiä sè tadä' panganëserra sama sakalë dä' sapëna sè atë-keppen nadjhä' djikarra, tandhäëpon njaman bisaos sè nokklëk èattas djikarra sambi ko'-roko'an; dhinëng padjikan sè èboediänna neng-masenneng sè todjoe' sambi djhoeng-këdjhoengan. Nangèng mangkën manabi wä'-boewä'ëpon ampon èbhoengkar, rëng-orëng padjikan èngghänëka pas tjë' pratëna ka sapëna. Kaoelä ta' ngëra sakalë.

Katjatora sareng padjikan sè dä'-adä' nëngalë ka kaoelä, pas èngghäl alontja' däri djikarra, sarta sapëna ladjhoe ètonton. Abä'na aëra' dä' tja-kantjana, sopadjä torona djhoeghän. Djhoeghä sareng kaoelä ampon njalëp, kar-padjikan èngghänëka pas nokklëk polë èattas djikarra sambi bhäng-tembhäng, swarana tjë' lantona; kantos kaoelä nattol ka Bängkal ghi' mërëng bisaos. Ta' manglo swarana sè kapërëngnga ka djhåoena, sarrëna kennengngan èghika'ijä tëghär. Samangkën kaoelä ampon nattol dä' dhisa sè ètod-djhoe, èngghi panëka dhisa Bängkal. Dhisa èngghänëka èadä' nganghoej labäng sakëtëng, apaghär ehkëk perrëng èangghi'. Labäng sakëtëng ghellä' mabi kadjoe okëran sarengngan èattas, lerres èbhaktengngana bädä tolësannëpon mabi aksara aleng-oleng, ongellëpon:

„DHISA BÄNGKAL.”

Sareng kaoelä maso' è labäng sakëtëng èngghänëka, ladjhoe èambä' bhoeroes dädoewä' sambi aghåoeng tjë' kadjana, kantos kaoelä palëngpëngen; sadjan abit, bhoeroes sè njandher sadjan bännja', sarengngan ropäëpon masë padä seddhi sè nëngalë ka kaoelä, dhi-kadhiä sè ngëkkë'a ongghoeän. Djhoeghä sareng

tongket kaeolä òanarraghi, roes-bhoeroes ghella' akadhi sè ngartè, djhä' kaeolä ta' tako', pas neng-enneng, ta' oeng-gháoengan polè.

Kadjähbhä roes-bhoeroes èngghänëka, bännja' djhoeghä orèng babinè', sabännè bädä sè sambì ngembhän, sabännè bädä sè nonton ana'na. Na'ana'na ghäpanëka bädä sè abàngkang, bädä djhoeghä sè namong asalebbär bisaos. Mèlana rèng-orèng ghäpanëka padä njandher dä' kaeolä, ngara sabäb terro nèngalana Bäländhä sè lèbat è lorongnga. È kang-katjèrra lorong bädä tjompo' atabing perrèng, pamengkangnga ta' patè lèbar tor tadä' ka'-bhoengka'annèpon sakalè, djhoeghä bädä lombhoeng padäna sareng goeðäng bhäkona. Edhi'-seddhi'na ghäpanëka bädä lorong kènnè-èpon, padä saè, namong padä tadä' kadjoeänna. Sapanëka djhoe-ghän è kang-pamengkangnga po'-tjompo' ghellä' kèngèng kotja' tadä' rebbhä tomboe sakalè, amarghä manabi bädä rebbhä tomboe sakonè' bisaos, ta' mèlo sareng embi' otabä dhoembhä, sè èlombhär èghika'ijä.

Lerres è kontjo'èpon djhälan sè èlèbädhi kaeolä bädä tjompo'na saè sèttong, tèmbo'na potè ngettak tor ressek, bhidhä sanget sareng po'-tjompo' laènnèpon. Tjompo' èngghänëka ampèr adä'na njalaghäp, bädä tengnga'annèpon, è tanèjanna bädä mandhäpana, mabi kamar doe mègghi' sarengngan padä ngangghoej djänèla abäk radjä; tanana sadhädjä èplèstèr; tjompo' ghellä' mèmper dä' tjompo'èpon Bäländhä sè ta' patè mampo onghhoe.

Èdiadä'anna bädä bhoen-kebbhoenannèpon, rebbhäna ngabhiroe sarta ètamennè kembhång mawär; èdièrèngnganna sareng èboe-diän bännja' bhoengkana wä'-boewä'än ana-bärna tor è-saè. Tjompo' ghäpanëka ghädhoeännèpon kalèboenna, sè adjhädjhoeloe AR-DJODIWIWJO. Kalèboen èngghänëka saè atèèpon; sareng kaeolä sè kennal ampon kabit dhingèn, sabäb kaeolä manabi kalerressan djär-klèndjär, serrèng boe-amboe è tjompo'na, parlo mènta aèngnga dhoeegghän otabä wä'-boewä'än. Mèlana sareng abä'na nèngalè kaeolä, pas èngghäl kalowar. Saamponna marè atabi' kaeolä abälä, djhä' namong terro ngamponga boe-amboe sakeddjhä'; kaeolä pas èpaladjhoe, èpatodjoe' è korsè gojangnga, dhinèng sè ghädhoeän tjompo' ghi' lebbhoe dä' romana sakeddjhä'. Kaeolä nèngalè atorannèpon è ampèr sareng è roma padä è-saè.

Ta' antara abit WIRJO pas kalowar sambì ambhäkta galbas dädoewa' aèssè djhädhähän, èsoghoeaghi dä' kaeolä. Kaeolä klabän ghätè sè ngala' djhädhähänna, terros èteddhä. Ana'èpon, pata omor lèmabelläs taon, ngangka'è aèngnga dhoeegghän, kompojja ambhäkta baki aèssè pao è-saè nem mègghi' pas èsoghoeaghi dä' kaeolä djhoeghä. Pao ghäpanëka sareng kaeolä èkabherkat sadhädjä, èbhoendhoe' neng sattanang. Saamponna, kompojja sareng kaeolä ladjhoe èpersèn pèssè. Klèboenna robäèpon bhoenga sè katamojan kaeolä, djhäng bhoenga'an polè sareng nèngalè kaeolä ta' nampèk ghoe-soghoena.

Kalèboenna akanḍhā, manabi ana'èpon sè wa'towa'an ampon negghoe' lako è persil, dhinèng sè dā'ngodā'an ghi' asakola è sakola'an kènè'. Kompojja tja'èpon bhādhi èpasakola'a dokter Djhabā, mèlana abā'na pas atanja dā' kaeolā kèngèng bhoentenna na'kana' sè ampon aomor nem taon, saba'dāna prèian panēka èmaso'aghi ka sakola'an Balāndhā. Kaeolā atotor, djhā' rassana kèngèng.

Saamponnèpon marè asa-gessa kaeolā pas èbhakta ngal-nèngalè pakarangannèpon. Ka'bhoengka'an sè bānnja' èghika'ijā bhoengkana pao, boewāna dāt-ngarendāt tor bhāngsa è-saè sareng nèsmanès sadhādja. Klèboenna asangghoe, manabi paona ampon bānnja' massa'èpon, kaeolā bhādhi èaterrana. Dāri ghika'ijā kaeolā pas èadjhak ka ampèr boedina. Èghika'ijā kaeolā pas apangghi sareng binèna kalèboenna, robāèpon abāk todoes sè nèngalè kaeolā. Kaeolā pas terros maso' ka romana. Èghika'ijā kaeolā nèngalè kerrès settong, ropāèpon saè, èpaka' è tèmbo'. Kaeolā atanja ka Wirjo panapa kèngèng djhā' nèngalana kerrèssa. Sambhiddhā „kèngèng", sarta kerrèssa pas èkala', èdjhoeoèaghi dā' kaeolā. Sareng kaeolā sè nèngalè ampon salèssè, njata, manabi karrès èngghānēka dhāsar saè ongghoe, kadhi pangēra kaeolā ghellā'. Ghāndhārrèpon dāri tandjoe' akèr-okèr, landhijānnèpon dāri tolang, èkèr-okèr djhoeghā, tor èkèt emmas sareng ètrètès ènten. Bāi'èpon saklangkong tadjhemma, pamorra èngghi saè. Kaeolā sareng nèngalè kontjo'èpon sè sanget njènjèbbhā, boeloena kolè' ladjhoe boeng-njaromboeng sadhādja, mèlana sareng kaeolā pas èngghāl èbāghi polè dā' sè ghādhoèān. Saamponna marè èrasop, kerrès èngghānēka ladjhoe èpaka' (èpa-landhāk) è kennengngannèpon polè.

Katjatora Wirjo sabhālāèpon, dā' kerrès ghellā' saklangkong lèboerrā sareng trèsnana. kantos sanarè bādā'a mellè saèboe ropēja. tanto ta' kera èbāghi, sabab tadā' djhoewallā. Tja'èpon, marghā sangkolan dāri bāngatowana.

Mènorot kapartjadjā'annèpon sè ghādhoèān sareng ghā-tatangghāna, tja'èpon kerrès ghāpanēka pangaro; anggher bādā kerrès ghāpanēka bisaos, sè ghādhoèān sareng tja-kantjana sadhādja tanto kaparèngan salamet. Èngghi sabhālikkèpon, saopama pas èpaondhoer, kantos kalowar dāri kampongnga, Wirjo sareng ana' maghār sarēna sadhādja bhādhi ta' mangghia salamet. Panēka marghāèpon, mèlana klèboen Bāngkal sanget èkalèboeri tor èadjihiè sareng saantèrona ana' maghār sarēna.

Kerrès sangkolanna Wirjo èngghānēka bānnja' dhoengèngngèpon. Dhingèn sè ghādhoèān ampon onèng akanḍhā dā' kaeolā, nalēkā kaeolā boe-amboe è tjompō'èpon. Njara sareng kaeolā samangkèn èdhoengèngngaghia, panapa sè ampon èkanḍhā'aghi Wirjo dā' kaeolā, èngghi saēnga'na kaeolā bisaos.

Saamponna marè ngal-nèngalè èssèna pakarangan sareng beng-kona WIRJO, kaelä pas apaamèdhän, terros palèman. Kaelä ta' loppa ngotja' kaso'on dä' sè ghädhoeän tjompo' atas kasaèannèpon. Molaè däri Bängkal kantos dä' tjompo', ra-kèra bädä padjhälänan saedljàhm.

II.

Kè Moestari.

Sarrèna bhädhän-kaelä ampon karè adjhändjhi dä' sadhadjana para maos, manabi bhädhhi njarèta'aghiä bab kerrès sangkolan èngghärowa, kaelä wädjib neptebbhi djhändjhi ghäpanèka.

Ghi' lambä' è dhisa Bängkal bädä orèng kasorang anjama **MOESTARI**, dhäddhi kalèboen è dhisa ghika'ijä. Kalèboen èngghänèka sanget èkaasè'è sareng ana' maghär sarèna, amarghä lam-bhä' atatolong. Saopama bädä kantjana ghädhoeän hadjhät bhädhhi alakoa pa-ponapa, sabelloennèpon andjhälännaghi hadjhäddhä, langkong dhingèn njo'on nasèhat dä' lorana, kadhi ponapa saè-èpon. Sarrèna lorana sapèsan bábatekkèpon lakar ghätè atatolong dä' orèng, doe kalèna sarrèna ampon toboek sè alolongan djhæoe tor ghäsèk lāng-saghoeloeng sareng bhāngsa Bālāndhä, dhäddhi lèbär paanabhänna tor bännja' pamangghina, dhäddhi onèng biasos amberri' nasèhat dä' tja-kantjana, sè andhädhdhiaghi kasaèannèpon.

Saandhina bädä ana' maghär sarèna mangghi kasossa'an pa-ponapa, djhoeghä ta' poron abälä terros terrang ka lorana, panapa sè èkasossa, sareng klèboenna, orèng ghäpanèka ladjhoe èpaksa èsoro ambäddhakkaghi kasossa'anna, parloèpon njopprè abä'na onènga atatolong.

Èbä sapanèka ghi' bädä bisaos kantjana kasorang kaðoewä sè bhoeto pèssè; manabi tako' sè ngèndjhäma ka lorana, pas andjhoewäl sèmpennannèpon padina sabägiän, bhä' bhäkona lèng-ngalèng, ka Tjèna otabä ka orèng Arab klabän arghä dä-modä. Djhoeghä opama lorana mèrèng parkara panèka, tanto sakalangkong ghighirèpon. Abä'na saklangkong ta' tarèma manabi bädä orèng andjhoewäl padina otabä bhäkona klabän arghä dä-modä.

Klèboen èngghänèka sanget ta' sennengnga, manabi bädä Tjèna otabä orèng Arab lār-ghelloer ka dhisana, nangghä' pa-ponapa, sabäb abä'na ampon onèng, djhä' kabännja'an Tjèna otabä orèng Arab èngghänèka bábatekkèpon ta' djhoedjhoer, dhoedjan nèpoan orèng bhoedhoe. Mèlana manabi bädä kantjana terro andjhoewäl padina otabä bhäkona, ladjhoe èdjhoewäl laghi sareng lorana.

Sareng lorana palina otaba bhakona kantjana engghaneka edjhoewal ka dhanghang se kengeng partjadja, dhineng ollena possé pas ebaghi sadhadja da' se ghaghoean bharang, aba'na sakoteng ta' pong-ngampong. Dhaddhi ampon der-bhenderranna kaléboen engghaneka se ékaasana otaba ékaléboerana para kantjaépon, sa'ab tja-kantjana pada sanget kaprotangan da' lorana. Sarengnan manabi kléboenna se andjhoewallaghi padjoeépon larang bisaos.

Kadhâng bāda djhoeghā ana' maghār sarēna, mēangka bābālessa kaprotangannēpon, sē ater pa-ponapa ka lorana. djhoeghā sareng kléboenna étolak, panolakkēpon sapanēka: „Ba'na la ta' osa ari'berri' ka sēngko', sabab sēngko' ta' kakorangan pa-apa. Apa sē ebaghia ka sēngko' djārēja, kakan bhāi kembhoeli saana' binēna. Sēngko' la tje' bhoengana, mon ngatēla' sang tja-kantja kabbihi padā kop-tjokop. Bā'na la prasasat ater bharang sē tje' larangna arghana ka sēngko'.” Dā-pada orēng Bāngkal, MOESTARI lakar maso' ghi-soghian.

Katjatora MOESTARI nalēka aomor nembhellas taon, ghi' mēskēn, paon'ngngēpon namong matja sareng nolēs nē-sakonē'. Aba'na ngaboela da' towan MAARTEN, Aspirant-Controleur. Sanarē MOESTARI ampon ékotja' dhaddhi maghāng, djhoeghā klakoannēpon ta' bhidha sareng abdhi. Lerres aba'na dhang-kadhāng épakon noron pa-ponapa sareng towanna, djhoeghā saēstona pangghabājannēpon sē ongghoean, ngaladhinē towanna bisaos. Sarēna MOESTARI ngastētē sareng tē-ngatē, panapa polē bategghā teptep-mantep da' lorana, mēlana sanget ékaasē'e sareng towan MAARTEN serrēng éparēngē angghoej, sarengnan manabi towanna méjos ngomesi, ta' onēng tjetjtjēr sareng MOESTARI.

Dhineng gadjina ē lan-saboelanna sakarēépon ékabelli roko' sareng kaparloan laēna, pas étaro, MOESTARI engghaneka ta' rojal kadhi dhang-maghāng laēnnēpon, panapa polē aba'na lakar ampon nejdha édalein. Laēn jārī gadjina, aba'na dhang-kadhāng ollē persēn, engghi panēka manabi towanna kalerressan katanajan kantos ngēnep.

Ta' antara abit lorana pas éangkat dhaddhi Controleur; sarengnan somolē ampon anjonja, MOESTARI ghi' takso éastanē. Langkong-langkong njonja, sanget bhoengana towan sē kaaghoengan abdhi saēna kadhi MOESTARI. Djhoeghā sareng ollē doebellās taon langkong abittēpon MOESTARI sē ngaboela, towan Controleur pas songkan sara, kantos kapaksa aperlop ka naghārā Bālandhā.

Bab panēka andhaddhiaghi sanget sossana MOESTARI, sabab aba'na ghi' léboer ngaboela, sarengnan aba'na ghi' ta' ollē long-molong possé sē épamaddhogghā tjompo', sareng sē ékabelli saēna sareng sapēna. Mēlana aba'na ghi' kapaksa njari pangghabājan laēn, MOESTARI ngater lorana sē songkan ka Batawi, la-mala kantos ngatēng ongghā ka kapal. É Batawi sarēna kottā radja,

aba'na ampon tanto ghâmpang mangg'hi kalakoan. Panapa polê dhâsar aba'ëpon dhibi' kentjeng sê negghoe'â lako ê Batawi, ngêras ngantos raboena lorana dâri naghârâ Balândhâ doe taon agghi'. Hadjhâddhâ sê sapanêka êngghi katekkan.

Katjatora sareng MOESTARI ampon doe taon abittëpon sê apang-ghâbâj ê Batawi, ladjhoe mörëng kabhâr, djhâ' lorana lakê'-binê' sareng tra-pottrana ampon raboe dâri naghârâ Balândhâ. Mëlana pas êsarê'ê dâ' losmën, bhâdhi êrënga polê. Ampon tanto bisaos lorana lakê'-binê' sê saklangkong bhoenga, ngoladhi abdhina sê ladjoe abâli polê. Tra-pottrana sareng nêngalê MOESTARI, ladjhoe êsanappellê sarta pas êadjhâk ên-maënan, kadhi panapa adhattëpon ghi' ngên-dhingëna. Ngabidhi dâri nalêka ghâpanêka, abittëpon MOESTARI sê ngaboelâ ka lorana ampon sapolo taon.

Sareng towan MAARTEN êangkat dhâddhi rësidiën, ta' abit pas aperlop, ghoebhâr terros dâ' naghârâ Balândhâ, amargha masakola'a tra-pottrana.

Katjatora MOESTARI saklangkong sossâëpon, sareng mörëng djhâ' lorana bhâdhi ta' abâli polê ka tana Djhabâ. Êla sapanêka aba'na samangkên ta' êmo' njarê pangghabâjan laën, sabâb ampon bannja' ollëna sê long-molong pësê.

Samangkattëpon lorana MOESTARI pas palëman dâ' tana pa-doempa'anna dârâna, êngghi panêka ê Bangkal. Pas maddhek tjompô', mellê sabâ, sareng sanëskarana pakakassa orëng atanê. Ta' abit sabâna ampon kêngëng kala' asëllëpon.

MOESTARI ghâpanêka ghâdhoeân ana' lakê' sêttong anjama Wirjo, omorëpon doebellas taon. Ana'na êngghânêka sê nolongê angghârâp sabâna. Ta' antara abit MOESTARI pas êpêlê dhâddhi kalëboen Bangkal. Saamponna dhâddhi patënggi (kalëboen) pas amboe sê atanê; sapëna ladjhoe êdjhoewâl, sabâna êpasëwâ, sabâb samangkên aba'na kodhoe audjagâ klabân ongghoe atê kasalameddhannëpon ana' maghâr sarëna. Klëboen anjar panêka êkaasê'ê tor êkalëboeri sareng tjâ-kantjana, amargha lambhâ' atatolong dâ' orëng sê parlo êtolog. Lantaran ghâpanêka rëng-orëng doemê' ê dhisa Bangkal kabilâng ghi-soghi. Manabi êtëmbhâng sareng ên-laënnëpon dhisa, dhisa Bangkal êngghânêka sê nja'-bannja'an ngasëllaghi pañi, amargha orëngngëpon ter-pënter panamenna: panjêrsëra (pamasaddhâ) bhâko, êngghi ter-pënter djhoeghân kantos bhâko badhalân Bangkal maso' êsaëan, mëlana rang-larangan arghâëpon.

Katjatora abit-abit ana' maghâr sarê Bangkal pañi sossa, amargha nêngalê lorana atambâ arê atambâ korang kakowa-dhannëpon, sabâb ampon towa; sadhâdjana orëng Bangkal pañi tako', amê' êngghâl êdhina'aghi. Sanarê ana'ëpon sê anjama ARDJOBIWIRJO pañi pënterra sareng eppa'na, djhoegha ghi' ta' kêngëng êpêlê dhâddhi patënggi, amargha ghi' ngoda dhimën. Ta' abit saponapa dâri rëng-orëng sê arasanan kadhi ghollâ',

lorana pas saké' ongghoe. Ropaëpon abä'na ampon arassa, djhä' ampon para' napa'a ka adjällä, mèlana ladjhoe mapolong tja-kan-tjana sadhädjä, sabäb tja'na pèkkèrra, sabelloenna èponðhoet adjäl, ghi' terro abäsejadhä dthingèn ka ana' maghär sarëna. Tja-kantjana padä sossa, mala bädä sè kantos nangès, amarghä ampon arassa, djhä' lorana ampon para' napa'a ka djhändjhina. Ta' abit rèng-orèng sè padä njapot pas palëman sadhädjä, namong karè WIRJO bisaos sè ghi' njandhing èseddhi'na. Mama'na pas ngotja': „Tjong, saabiddhä sèngko' odi', sè èrè-sarè sèngko' nèng kabettjè'an bän kadjhoedjhoerän. Ropana djäreja sè dhaddhi lantaranna, sèngko' sampè satèja kan kaparèngan salamet. Molana tang bekkas dä' bä'na, tjong, bä'na noro'a boentè' tang lampat, njopprè èparèngana salamet kèja. Laèn däri djäreja kasalameddhänna èssèna bengko rèja, na', taghantong dä' kerrès arowa. Kerrès djäreja sangkolan däri embana. Nalèka embana para' matèa, basèjaddhä barija ka sèngko': „Katjong, sèngko' satèja la para' napa'a ka adjäl, sèngko' ta' andi' sè èsangkolaghiä ka sèdä, kadjhabhähä kerrès sèttong arèja. Sanaddjhän kerrès djäreja bädä mellè sèboe ropèja sakalè, djhä' djhoewäl, jä, na', sabäb djäreja sangkolan, dhaddhi kennèng angghep tang tolang. Laèn däri djäreja, kasalameddhänna bengko bän saèssèna kabbhi, bädä è kerrès rèja. Mon kerrès djäreja èpaondhoer däri dinna', la tanto bä'na bhäkal nemmoa kabhäläi.”

„Basèjaddhä embana djäreja engkènga'è ongghoeän. Bhender sèngko' ta' soghi, tjong, nangèng ijä ta' kakorangan. Dhinèng satèja sarrèna sèngko' masè la ta' kèra abit polè, kerrès djäreja empassra'aghiä ka sèdä. Taro bän rabädhi bi' tje'-bettjè' sarta djhä' angghep tjoma sangkolan däri sèngko' bhäi, nangèng sèdä ènga'a kèja, djhä' kerrès djäreja ambherkadhi dä' saèssèna bengko bän kampong dinna' kabbhi!”

Saabiddhä WIRJO njandhing èseddhi'na mama'na, aèng têngalla ta' pegghä' aghili, amarghä kadjhabhähä mellassa otja'na, ta' mangghä nèngalè kabädä'annèpon; mama'na ampon ta' kèngèng aghoeli sama sakalè tor olattèpon ampon potjet, têngalla kadjoeladjä tjelkong, djhoeghä ghi' maksa bisaos sè tja'-ngotja'a polè dä' ana'na, djhoeghä ta' metto swara, namong bibirrä bisaos sè bi'-kebbi'än, kadhi tjaraëpon orèng adjandon. WIRJO angghaghä soko sareng tanangnga mama'na, èkrassa sadjan katjep, mèlana tja'na pèkkèrra ampon tonto tadä' pangarebbhännèpon polè. Pangèrana èngghänèka lerres, sabäb ta' antara abit, mama'na pas aondjhoë' njabä, ladjhoe matè.

Katjatora sareng rèng-orèng è kampong Bängkal mèrèng, djhä' lorana ampon adhinggäl dhoennja, sadhädjä padä sossa sè dateng nglabät sasat arebbhoe' adä; ngolkol padätèngngèpon orèng. Lem-malem majjit ampon ranta, pas èbhakta ka makam, èrèng ana' maghär sarëna sadhädjä. Toro' djhälän, sabannè

bādā sè adhikkèr, sabānnè bādā sè madjoengè majjit. Panèka sadhādjà dhāddhi tanḍhā, djhā' MOESTARI ghi' oḍi'na, èkaasè'tè tor èkalèboeri para kantjana. Saamponna majjit marè èko-bhoerraghi, sè padā ngèrèng pas palèman.

Katjatora sareng MOESTARI ampon adhingghāl dhoennja, kalagghoeānnèpon pas bādā pèlèan kalèboen anjar; dhinèng sè dhāddhi orèng sè wa'towa'an sarèng sè ghi-soghiān è dhisa ghika'tjā.

Samatèna MOESTARI, bhārāng dhādhingghālānnèpon tèbhā ka WIRJO sadhādjà, amarghā emboe'na ampon adhingghāl dhoennja djhāng dhingènan. È bākto èngghānèka WIRJO ampon aomòr 30 taon, ghādhoeān ana' tello': lakè doewā', binè' sèttong. Abā'na saana'-binèna ladjhoe angghāntè ngennengngè bengkoèpon mama'na. Dā-padā orèng Bāngkal WIRJO èngghānèka maso' ter-pènterran, amarghā bānnja' ollèa pangadjhārān ḍāri orèng towaèpon. Obāng dhādhingghālānnèpon orèng towana èkabelli kerbhoej sapasang, djikar sèttong sareng pakakas tanè sapattjèna, sabāb abā'na terro atanèa dhibi'. Saamponna pas terros mabhādhi lombhoeng. Wirjo ghāpanèka bhādjheng alalakon tor saè pangolana sabāna. Abā'na ta' poron anjè, sabelloennèpon padina towa onghhoe. Mèlana manabi apaanjè nja'-bānnja'an ollèna padī, sarengngan karèna sè ètedḍhā ḍālem sataon èdjhoewāl kalabān arghā larang. Bānnja' tja-kantjana sè padā nèroè kalakoannèpon. Tja-kantjana saklangkong trēsna ḍā' abā'na, akadhi ḍā' mama'na nalèka ghi' oḍi'na, sabāb WIRJO lambhā' djhoeghān atatonlong ḍā' para kantjana. Sarèna abā'na serrèng lāng-saghoeloeng sareng Tjèna otabā Arab, dhāddhi bānnja' tambāèpon kapènterranna è bāb dhādhāghāngan, mèlana manabi andjhoewāl padina otabā bhākona ranglarangan padjoena. Abā'na sareng tja-kantjana sè èangghèp ghāntèna mama'na, sapèsan marghā ḍāri lèboerrā atatonlong, doe kalèna amarghā onèng aberri' tarèka, sè è-saè; mèlana tja-kantjana padā trēsna ḍā' abā'na, akadhiā orèng atarètan. Bāb panèka, mènorot kapertjadjgā'ānèpon rèng-orèng è Bāngkal, èngghi alantaran ḍāri kerrès sangkolan èngghārowa.

Lantarannèpon kerrès èngghānèka èangghèp pangaro, tjarètaèpon sapanèka:

Ghi' lambā' sè kaaghoengan kerrès ghāpanèka Pangèran, kamangkèn kadhiā ampon ollè doe ratos taon. Djoedjoe'na WIRJO, sè anjama RAHMAN, ngaboelā ka Pangèran bhoeroe.

È nalèka sèttong tèmpo Pangèran mèjos amamolān ka alas paghoenongan, njarèa mandjhāngan, kèddhāng, bhāntèng sareng bhoeroen alas laènnèpon, èèrèng lā-kaboelāna. Sanattolla ka alas, Pangèran ladjhoe ngarsa'aghi ambhādhi pondhoek pangènebbhān, sabāb kasokanna sabelloenna, ollè kèbān bhoeroean. ghi' ta' bhoebhārā. È kala sèttong arè bādjà lem-malem Pangèran mèjos njarè kèbān ka alas romboe, èèrèng abdhina sè anjama RAHMAN.

Ta' antara abit sê kadoewa ladjhoe posang ta' mangghi batbādhan, Pangéran ampon pan-saponapan kalé aparéng tatengnger, mamonjé têngghâr, sopadja la-kaboela laennépon njandherra, djhoegha ta-da' sabighia sê katéngal. Sareng ampon sabatara abittépon sê kadoewa rak-nerrak é alas, Pangéran pas arassa lessa sareng lapar, mëlana ladjhoe rên-sarénan ébabana kadjoean. RAHMAN aromasa nêser, nêngalé lorana kalaparen, mëlana pas ta' ngétong lessona bhādhanna, abá'na adjhālan njaré wā-boewā'ān sareng aëng, bhādhi éatorraghiā ka Pangéran. Kantos abit RAHMAN sê sak-bāraksaghān é alas, nangéng ta' mangghi pa-ponapa: abit-abit ladjhoe méréng monjéna aëng aghili tjé-karé-tjéan. Abá'na pas éntar da' ghika'ijā, mangghi soksok nê'-kêné', aëngnga ngatjérmang sarta é pêngghirra bānnja' bhoengkana gheddhāngnga, boewāna ampon bānnja' sê lo-solo. RAHMAN ladjhoe njello' aëng ébādghāi bhoetol, saamponna pas mették gheddhāng, épélé sa'-massa'na, ladjhoe abāli dā' ken-nengannépon lorana. Sareng para' nattola dā' ghika'ijā, pas méréng monjéna têngghār; RAHMAN tapadjādja', tjā'épon pékkérā: manabi bānné la-kaboela sê njaré' é Pangéran, ampon tanto sakéng Pangéran mangghi pokpara, mëlana abá'na pas kobatér, padjhā-lanna sadjāné épasanta'é. Sareng ampon ropek, abá'na pas méréng kasa'na matjan reng-derrenggan. RAHMAN pas ajā-sadja sê at atolonga ka lorana, sabab tjā'épon pangérana, tanto lorana atjarok sareng matjan; abá'na ampon ta' tako' maté, anggher ollé at atolong ka lorana bisaos. Abá'na ampon ta' mardoeli sama sakaté, sanaré bhādhanā é'-takaé' ka doerina pandjhālin, mala pandjhālanā sadjané ngapaprang. Sanattolla dā' kaléngghānnépon lorana. Pangéran ampon épangghi tadja', namong karé abi-nannépon bisaos sê bādā. Kerrés pas ékala' sareng RAHMAN sarta ladjhoe ra'-ra'an sakellarra. Ta' antara abit pas méréng serrona oréng édālem ombhoet atjamboeran derrengnga matjan. RAHMAN éngghāi berka' dā' kennenggan ghika'ijā. Sareng ampon nattol, abá'na saklangkong takerdjhat, amargha nêngalé matjan slijoe sít-tong sanget radja'épon. Matjan éngghānēka prappa'na tjel-ngotjel lorana, djhoeghan ampon loka é taboe'na. RAHMAN ladjhoe ngaléng ka kadjoean, asadjhā nêngghará matjan, djhoegha pas goegoep, ta' kantos ollé masang, sabab sareng matjan nêngalé bādā oréng nganaré têngghār, ladjhoe alontja', njarap dā' abá'na. Éngghi ontongnga lopot, amargha RAHMAN pas éngghāi njé-sé, ngaléng ka kadjoean polé sambí ngonos kerréssa. É baktó matjan njarabha polé, ladjhoe étampané sareng kerréssa, teppa' bisaos ka dadāna, matjan robbhoe ka tana terros maté.

Saamponna RAHMAN pas éntar ka lorana, sê ghi' aghentang é tana, apandi darā.

Katjatora la-kaboela laennépon sê njaré' é Pangéran, sak-njasak é alas, ta' kadhik épangghi. Épangghi-épangghi ampon malem, saamponna Pangéran loka atjarok sareng matjan; para abdhi

pas terros ambhādhi osongan: sareng ampon marè, Pangèran pas ebhakta bhoebhâr ka dhalemma.

Lokana Pangèran kalerressan ta' sara, ella' sabātara mênggoe, salérana ampon saé polé.

Djha' sakènga nalékana Pangèran atjarok sareng matjan ta' étolonga RAHMAN, ampon tanto sléraépon sè sèdhâ. Mèlana sanget kaprotangan dà' abdhina èngghânèka. Sakèng radjana kaprotanngannépon, sareng Pangèran abinanna gem-agemmanna éparéngngaghi ka RAHMAN. RAHMAN saghoenong bhoengana atèna oile ghândjharan kerrès èngghânèka: ngatjètjot sè mator sèboe doe èboe sakalangkong dà' ghoestèépon.

Kabit dari naléka ghápanéka kerrès bhoeroe édja-moldja sareng orèng bânja', tja'épon marghâ ampon onèng matè'e matjan. Samatèna RAHMAN kerrèssa ladjhoe ésangkollaghi ka ana'na; sapanéka saterrossa ron-témoron kantos dà' WIRJO.

Ampon dhaddhi adhat mongghoe dà' orèng Djhâbi, manabi badja kerrès sè kadhi ghápanéka pas èangghèp pangaro sarengngan tja'épon onèng nolak kabhalai. Mèlana sareng sè ghadjhoeân sanget sè édja moldja. Èbingkèng bhādhi ètjarèta'aghia djhoeghan kapartjadja'annépon WIRJO dà' kerrèssa ghápanéka.

III.

Karammèan ana-bârna.

Nalékana osom anjé è kampong Bangkal, saklangkong ram-mépon. Sabbhan lagghoe lérkélèran orèng laké', bino' sareng na'kana' éntar ka saba, sabánné badja sè anjéa padina dhibi', sabánné badja sè namong ngala'a anjéan bisaos. Sarrèna è baktó ghapanéka lerrès mosém nómor, mèlana saklangkong panassépon, djhoegha rèng-orèng sè padja anjé, sè akartang è panassa, dhi-kadhi'a sè ta' arassa panas sakalé, sè anjé masenneng biaos sambi ta' amboe sè djhoeng-kédjhoengan.

Manabi ampon baktóna nedjha, bijasaépon badja bân-abân lagghoe, rèng-orèng anjé ghella' sareng kè-laké'an sè padja angghaladjoe ngé padina, ladjhoe akompól è roeng-baroeng, otabi neng babana rangghoen kennengannépon ghoe-toghoe dhingén. Èghaka'ija pas padja apo'ghloempo' è tana, badja sè ta' alama', badja djhoegha sè alama' ghidhang. Sareng nasé' ampon dateng, pas padja nedjha asareng, ropaepon saklangkong né'madlha.

Ampon ékaadhat sareng rèng-orèng è Bangkal, manabi osom anjé, saséra sè ghadjhoeân saba masté ésalameddhi, mala badja se kantos nanggha' tabbhoeân. È badja lem-malem manabi padj

ollèna anjè ampon èbhakta palèman, sanattolla ka tjompo'èpon ampon mangghi bà'ambà' tabbhoean, ongellèpon tjak-katjaghan, mènangka kaormadhàn. Sabännè rèng-orèng sè ghadhoean paði namong aslameddhàn rasol bisaos. Dhinèng rèng-orèng sè paða mèkol paði, saamponna marè di-mandi, ladjhoe adhàndhàn, terros akompol è tjompo'èpon orèng sè aslameddhàn. Èghika'ija pas paða anga-bhoenga amarghà sè anjè bännja' ollèpon paði. Moj-tamoj èsoghoei teddhà'an ana-bàrna. Dhinèng sè èkagessa èngghi báb ollèna paði, sè lè-mellèa, sè mabettjè'a tjompo', sè akardja'a sareng èn-laènnèpon. Rèng-orèng è Bàngkal è taon ghapanèka ampon tanto ta' kèra kakorangan teddhà, manabi nèngalè bännja'èpon ollèna paði. Djhoeghà dà-paða orèng è kampong ghika' ija sè paða apaanjè, sè nja'-bännja'an onggghoe ollèna paði WIRJO, amarghà abà'na sè palèng onèng anggharap sabà sareng ngromat tanemman. Djhoeghà tja'èpon panjanana tja-kantjana, mèlana WIRJO nja'-bännja'an ollèna paði, amarghà sè ghadhoean kerrès sangkolan pangaro ka'issa.

Ra-kèra ollè doe mènggoe dāri salobarrā anjè, bākto ri'-bhāri' parappa'èpon WIRJO sareng ana'-binèna neddhā, ladjhoe katamojan èpar lakè'na sè anjama ISLA, dāri dhisa Ghalaghā. WIRJO lakè' binè' saklangkong bhoengana, sarta pas èadjhāk neddhā apolong. ISLA sanget dhoeladdhā sè pas mangghi nase', sabāb abā'na ampon sanget laparra; dāri tjompo'na adhārāt bisaos, mangka seddheng djhāoena.

WIRJO atanja ka èparra: „Bārāmma, lè', èko'issa, napè paða salamet? Binèna so ana'na napè paða bāras?”

ISLA: „Èngghi, ka', ollè bherkat sampèjan, paða kaparèngan bāras salamet sadhādja. Kaolā sè ka'kanto panèka, ka', bhadhi matora onèng, manabi pottrana tjebbbing, MEXKOEM, è tangghal ka'ija èpakampunga sareng bhākallèpon, SOEDJONO ana'na kalèboenna. Lā panèka, manabi andhāddhiaghli kasokanna sampèjan sareng embhoek, sampèjan sareng embhoek, èso'ona raboena dā' Ghalaghā lerres è arè dhāddhina ghābāj, sopadja aparènga pandoea salamet dā' pottrana, tor sopadja andhāddhiaghli kabhoenga'an dā' kaolā sadhādja. Kaolā akardja'a nè'-kèné' bisaos, ka', sabāb sapèsan kaolā ampon karè andi' nèjat, doe kalèna è mosèm anjè mangkèn, ollè bherkaddhā bāngatowa, kèngèng tjetjot sadhiiddhi', saseddhengnga brāghāddhā pottrana djhebbbing. Osom anjè taon mangkèn langkong saè dāri taon sè pon-ampon.”

WIRJO: „Èko'into engghi bārinto kèja, lè', saeddjegghā tao anjè, ollèna ta' mara sanonto bännja'na. Parkara otja'na ghānèko, boela ta' mator enten, mator engghi, djhoeghā mon taða' aral pè-napè, sabāb sapèsan boelā lakar terro mabhoenga'a ana'na so binèna dhika, doe kalèna kerbhoejjā sanonto empon taða' lakona, dhāddhi kennèng djhā' èpanadjhā'a djikar ko'assa, sabāb kanponakanna nèko mon adhārāddhā bhui, empon tanto ta' kellar.”

Ana' laké'na WIRJO saklangkong pèragghà, sareng mèrèng, djhá' orèng towana bhādhi èntara akolemmann ka tjompo'na madjhādi'na. Sapanèka dihoeghā ISLA bhoenga, amarghā WIRJO pas ngotja' „engghi”, dhāddhi kèngèng arep dātengnga ka tjompo'èpon. Asalla, èparra èngghānèka kobātèr, tako' WIRJO ta' kèngèng dāteng, sabāb abā'na ampon onèng, djhá' WIRJO tjè' bhānterra alalakon, ta' poron andhingghāl, manabi ta' tjè' parlonā onghhoe.

Saamponna marè neddhā, na'ana'na pas padā tēdoeng sadhādja, dhinèng sè katello ghi' terros adon-djandon.

ISLA ngotja': „Kaoelā lagghoe' ghi' agghoe terro èntara ka kotta sakeddjhá, ka', lè-mellèa rāng-bhāráng kaparloannèpon ghābāj. Manabi sampèjan kasokan, njara kaoelā aterraghi, sabāb sampèjan ampon bānnja' kennalannèpon kó-tókó èka'issa.”

WIRJO njambhit: „Engghi, lè', sambi'anna boelā lagghoe' lakar nèjat ka kotta'a, parlo arembbhāghāna arghāna bhāko.”

Saamponna marè asa-gessa sè katello pas padā mapan tēdoeng.

Kalagghoeannèpon ghi' petteng WIRJO sareng ana'-binèna, sapanèka dihoeghā ISLA, ampon padā djhāghā, kadhi adhāt bhānsabbhānna. Saamponna padā marè mandī, ladjhoe asarabhān. È bāktō èngghānèka WIRJO ngotja' ka èparra: „Mosèmanjè sanonto nèko bānnja' onghhoe orèng asalameddhān; dā'-adā'na boelā njalameddhi padī, pas ghābājja' ana'na dhika; boelā ngēding berta, tja'na, kalēboenna bādā'ā ghābājja' kēja, njalameddhāna kompojja.”

ISLA njambhit: „Parkara ghāpanèka ta' dhāddhi panapa, ka', mala dhāddhi tandhā, manabi rèng-orèng ka'ijā sareng è Ghā-lāghā ta' kakorangan. Pola sampèjan sakèng tako' sè tobānga sè anghhārāp sabāna, ka'? Saèstona kaoelā kobātèr, tako' sampèjan sareng embhoek ta' kèngèng ngoladhi mantanna pottrana, MINGKOEM.”

WIRJO: „Ó, parkara ghānèko, lè', dhika pon djhá' mang-mang-mang, asal tadā' alangan pè-napè bhāi, insja Alla boelā sabhā-roendhoet kennèng arep dātengnga. Madjhā, ka, djhá' mangkadhā ka kotta, pongpong ghi' lagghoe, dhāgghi' molèna mè' ta' malem!”

Saamponna padā marè asalènan angghoej, WIRJO sareng èparra pas mangkat dā' kotta. Toro' djhālān sè kaðoewā tadā' pegghā'na sè adon-djandon.

Sanattolla ka kotta, WIRJO sareng èparra pas èntar dā' kó-tókó Djhābā; saamponna pas ngallè ka tókó Tjèna sareng tókó Arab. ISLA mellè djita ana-bārna, sarong, odheng sareng bhāráng kaparloan laennèpon. Samarèna ISLA sè lè-mellè bhāráng, WIRJO pas madhāddhi regghāna bhākona dhibi' sareng bhākona tja-kantjana, sadhādja padjoe larang. Abā'na mellè djita sareng odheng sè è-saè, bhādhi ètjara'aghā *) ka èparra. Sareng ampon tadā' sè

*) tjara = patolong.

ebellia polè, WIRJO sareng ISLA pas palèman asareng rèng-orèng dhisa Bāngkal, sè panoddjhoè èntar ka kotta djhoeghan.

Kalagghoeunnèpon ISLA palèman ka Ghālaghā. Sabelloenna mangkat, tjo-mattjo sanget dā' WIRJO, èarebbhā ongghoe dātengnga dā' tjompo'na, teppa' è pangghina komantan.

Saplèmanna èparra, WIRJO pas ta-maranta bhākona sè bhādhi èdjhoewālā ka kotta, ladjhoè èsèmpen è goedāngnga, saamponna pas angghārāp sabāna, sabāb tja'èpon pekkèrra, sabelloenna èntar akolemman, sabāna sè ampon marè èlakonè. Sabāb saabiddhā èntar akolemman, ra-kèra kantos pa' arè abiddhā, tanto abā'na ta' kèngèng toron ka sabāna. Ghi' dem-arðem WIRJO ampon kalowar, ambhākta kerbhoejjā, bhādhi anangghālā'ā, sabāb sabāna sè ghi' bhoeroe marè èanjè bhādhi ètamennana bhāko.

Sareng ampon nattol dā' tèmpona akolemman, pangghābājānnèpon marè sadhādja: bhākona ampon marè èdhā-bādjhāi, sabāna sè bhādhi èperghāna bhāko, ampon ranta, tjoma karè tamennanna saos.

Mèlana sareng WIRJO èparloaghi sadhādja pangghābājānna èparanta langkong dhingèn, sabāb tako' katèttèran èbingkèng; sè ta' èntara ta' njaman, amarghā sè apangantana panakanna dhibi'. Manabi na'-ana'na ampon ta' katjator pèrakkèpon, sareng onèng djhā' ampon para' mangkadhā.

IV.

Orèng anga-bhoenga sè tatjoghāk.

Badja ghi' agghoe nalèka WIRJO sareng ana'-binèna ampon mangkadhā akolemman dā' tjompo'èpon èparra è Ghālaghā, djikar èsadjijā'aghi è tanèjanna. Djikar èngghanèka ngangghoej ata' kadjhāng, èdālem èpasangè sor-kasoran, sopadjā ka orèng sè todjoe' ta' malasa. WIRJO ghi' èmo' sè ghā-maongghā bāngghibānna, aka-dhiā: salènnannèpon ana'-binèna, tjarana sareng djhādjhān ana-bārna. Dhinèng ana' lakè'na sè kaðowā rèpot sè madjhāng djikarra mabi dāoen bāringèn. Sapanèka djhoeghā tandoe'na kerbhoejjā èbhet-bhetbheddhi bing-rambingan ana-bārna, dhinèng lè'èrra èpasangè nong-kronong sè radjā. Sareng ampon ranta sadhādja, sè binè' sareng na'-ana'na pas ongghā; sè ngellèsè WIRJO. Ta' abit djikar pas mangkat. Saabiddhā lèbāt è djhalan prapadhān rojana djikarra serrèng djhoek-tabhālidjhoek, sè nonpa' kantos akadhi sè èdjhep-ondjheppaghi. Kadjhāng manabi djikarra kalerressan mèrèng, WIRJO sè binè' ⁽¹⁾ sareng na'-ana'na kantos

(1) WIRJO sè binè' = WIRJO binè' -- binèna WIRJO.

aṭowat, nangëng WIRJO ta' apa-ponapa, sarrëna ampon bijäsa lëbät è lorong sè kadhi èngghänëka.

Katjatora WIRJO saana'-binëna è bākto ghäpanëka paḍa adhän-dhän. Sampërra è-saè tor rang-larang arghäna; eddjässä WIRJO tjelleng, klambhi ḍälemma potè, oḍhengnga mettjet, sambi njong-kël kerrès sangkolannëpon. Saeddijhegghä abä'na ghi' ta' onëng njongkëlan kerrëssa, sanarè ka'kamma'a, namong è bākto ghäpanëka bisaos, tja'ëpon pëkkërra ma' ètëngalè tja-kantjaëpon sè è Ghäläghä. Kabidhän abä'na mangmang sè ambhākta'a kerrëssa, sabäb èmot ḍä' bäsëjaddhä mama'na; tjompo'na tako' ma' pas mangghi kalër èboedji. Tor polè abä'na kobätër, tako' pëssëna tja-kantjana, sè èpatoro' è tjompo'na èlang, manabi kerrëssa lastarè èbhākta, sabäb sanjatana èngghänëka sè atoghoë. Sè-pëssè ghellä' èbäḍḍhäi talomer kënë', pas èsabä' èḍälem peṭṭè kadjoë, sè seqḍheng radjaëpon. Èattassa peṭṭè èngghänëka kennengan-nëpon panjangkë'anna kerrëssa. Dhinëng marghäna tja-kantjana mëlana paḍa jmatoro' pëssë ka WIRJO, sabäb tja'na pëkkërra, è-ghika'ijä bāḍä sè andjägä, èngghi panëka kerrëssa sè pangaro, dhäddhi ta' kera sè èlanga. Djhoeghā sarrëna WIRJO sanget ad-dhrengnga sè terro ngatëngallaghiä kerrëssa ka tja-kantjana sè paḍa akolemman, tjoṭṭo'na pëkkërra, kerrëssa lastarè èbhākta.

Antara satengnga eddjähm abittëpon djikar sè lëbät è lorong prapadhän ghellä', pas nattol ḍä' djhālän radjä. WIRJO ngotja' ka sè binè': „Sanonto djhālänna pon njaman sarta naong. Djhä' sakënga djhālänna terros kanṭa ghellä' ghärowa bhäi, pon tanto dhika so ana'na sè maboe'.”

Sapanëka djhoeghā kerbhoejjä ropäëpon bhoenga, marghä mangghi djhālän saè tor naong, mëlana padjhälänna semmo èpaghän-tjangan, kantos djikarra akadhiä sè èghoeloe'aghi.

Bäḍjä pokol satengnga sanga' rè'-narè' ⁽¹⁾ WIRJO ampon lëbät ḍäri kottja, pas nattol ḍä' djhālän laèn sè aop djhoeghän, èngghi panëka djhālän ḍä' dhisa Ghäläghä. Sarrëna djhālänna samangkën sadjän abit sadjän ngongghä'aghi, sabäb dhisa Ghäläghä panëka ḍäri tasè' langkong 600 kakè otabä 180 mèter, mëlana kerbhoejjä sarat adindi' padjhälänna. Sareng kera ampon ollè saparo pardjhälänan, pas amboe èaḍä'na bäroeng. WIRJO sareng ana'-binëna ladjhoe toron ngënom tjaó è bäroeng ghika'ijä, dhinëng kerbhoejjä èngghi èota', èteḍḍhäi sareng èënomè.

Saampona paḍa marè lessò, pas mangkat polè. Pokol sabelläs WIRJO saana'-binëna ampon para' napa'a ḍä' dhisa Ghäläghä. Ghi' oe-djhäoe WIRJO sareng ana'-binëna ampon mërëng monjëna tabbhoeän, sè ètabbhoe kabit ghi' agghoe mola, andhädḍhiaghi sen-nengnga sè paḍa mërëng. WIRJO atanja ka ana'na: „Apa bā'na ta' ngëḍing monjëna tabbhoeän, tjong? Tabbhoeän djäreja mè-

(1) rè'-narè' = bän-abän lagghoe.

nangka ngolek rêng-orêng sè padá akolemmána kassa. Koddhi rowa' abás! labáng sakètèngnga èpadjháng so oen-dáoenan sarta èpasangè bháng-kembhangan so mandirá, ollè orêng sè akolemmána padá'a senneng atèna."

Ana'na sè anjama DOERAHMAN pas ngotja': „Tanto bännja' djhádjhánna éko'issa, ta' engghi, ma'?"

Samarèna ngotja' sapanéka DOERAHMAN pas pa'-kopa'an dári pèragghá. Kana' èngghánéka tjé' agherrá sè èngghálá nattol, agher neddhá'a djhádjhán.

Ta' antara abit WIRJO sareng ana'-binèna ampon nattol dá' tjompo'èpon ISLA.

Katjatora papadjhangan è tattarop, è ampèr sareng è romana ISLA, saèna ngalangkongè dári sè è labáng sakètèng ghellá', akadhiá: oen-dáoenan ana-bárna, bháng-kembhangan, mandirána ber-gleberrán, ambhádhi maremma rêng-orêng sè padá akolemmán. È romana, è ampèr sareng è tattarop sadhádja padá ngangghoej lampoe ghántong. Laèn dári èngghánéka èadá'na labáng roma báda kwadéna, èngghi panéka kennengngannèpon komantan laké'-biné', bákto èpadjhádjhár. Lerres è paddhoena tattarop kennengnganna tabbhoeán sareng ghá-nadjághána. Sareng WIRJO saana'-binèna maso' è labáng sakètèng, ladjhoe báda orêng nabbhoe tongtong, aberri' tandhá dá' nadjághá, manabi báda tamoj dáteng. È bákto èngghánéka djhoeghán tabbhoeán pas mongel giro, mènangka kaormadhán dá' WIRJO sareng dá' ana'-binèna. ISLA laké'-biné' ladjhoe kalowar, ngambá' trètanna. WIRJO sè biné' sareng na'-ana'na pas padá todjoe' è téker sè ampon èsadijjá'ághi è pèr-ampèr, dhinèng sè laké' ghi' ngotja' kerbhoejjá.

Ta' antara abit moj-tamoj sè ampon padá dáteng ladjhoe padá neddhá sambí ètoro'è ongella tabbhoeán. Sè padá neddhá saklangkong sennengnga. Sadján abit atambá bisaos moj-tamoj sè dáteng dári dhisa laèn.

È báda lem-malem komantanna laké'-biné' bhádhi èpangaraghá. Katjatora rêng-orêng sè padá nèngalé, adháráp èseddhi'na tattarop, salang sellek, sabáb padá terro nèngalana komantan. Kadjhábhá rêng-orêng sè padá nèngalé, èlowar pakarangan bännja' rêng-orêng sè awál-djhoewál teddhá'án ana-bárna, báda sè mokka' bároeng, báda sè namong ngangghoej lèntjak malolo, báda djoeghá sè adhásar è tana. Rèng sè awál-djhoewál kantos ta' katèngal, dári roboekkèpon orèng sè lè-mellé; báb sè kadhi panéka ta' angghettonnaghi, sabáb rêng-orèng è dhisa Ghálághá naléka osom anjé nja'-bännja' ollèna padá, mèlana sadhádja sè nèngalé ampon tanto padá njèkep pèssé.

Ghi' pokol tello', rata tompa'annèpon mantan laké'-biné' ampon èsadijjá'ághi. Rata ghápanéka kaaghoenganna pardjadji soghi, ètarek djhárán sapasang sè saklangkong gánteng, èteggloedhi

orèng kañoewa. sabab manabi méréng monjèna tabbhoeän, ta' poron neng-enneng. adhi-bhoedhi bisaos.

Pokol empa' komantan laké'-biné' kalowar sè bhádhi éaraghá. Angghoejjá rúp-ghálibhán: saróngnga komantan biné'na songkét, klambhina sottu ngennjer. seloppépon ésolan bennang emmas, ghellángnga ghelláng emmas, è tjétagghá ngangghoej djámang sè tép-karettébhán. Mowana abeddhá' potè nalbek. lè'ér sareng lengngenna mabi beddhá' konèng, bibirrá égintjoe. aléssa éparas ladjhoe épasangé lalaja. Sareng komantan laké'-biné' ampon épaongghá. ratana pas épadjhálán on-laonan. Dhinèng éboedjina rata rammè sareng tabbhoeän sè tjak-katjaghán ongella, asella monjèna mertjon salang padjhejdjhar. Orèng sè nèngalé dháddhi salorong. Ana'na Wirjo sè laké' bhingong masé nègalana komantan, masé nègalana mertjon sè ésomet toro' djhálán.

Sareng mantan ampon maré éarak, pas ébhakta paléman ka tjompo'épon sè biné' polé, épaséla médjhet è baboet, épadjhádjhar éadja'na kwadé, padá tadá' djhoeng gessa'an, namong meddhet bisaos. Pokol doebellás tengnga malem komantan bhoeroe épalobár. Neng pér-ampér possa' sareng tamoj biné'an, è tarop sareng tamoj laké'an. Djhá'-sakeddhá' moj-tamoj éngghánéka éangka'è teddhá'än ana-bárna sareng biddháng. É bákto ghápanéka ghá'-tangghá'épon bádjäng.

Katjatora sareng dháläng ampon molaé amaènnaghi bádjängnga, moj-tamoj sareng réng-orèng sè padá nèngalé pas sérép, sabab padá méréngngaghi tjarétaépon. É kala ghápanéka tadá' orèng sè ghádhoeäna kasossa'an, sadhádjá sè padá nèngalé katara padá kaléboeren sè méréngngaghi kandhàna bádjäng. Manabi kalerressan dá' dhoengngèng sè lotjo, réng-orèng sè padá nèngalé pas padá aghellá' salang pasowar. Dhinèng sè hoso' ongghoe ampon ta' kadhik aghellá' sama sakalé, sanaré kalerressan bádjá lalotjonna, namong nèlèng bisaos sè méréngngaghi. Prappa'na mè-rammèna bádjäng. réng-orèng sè padá nèngalé pas abálessadhán masakléan, mala bádjá sè atjerrèng; dhinèng sabábbhá, marghá bádjá'orèng kasorang dáteng nompá' djhárän ètjongklang. katara djhá' kabhoeroe, amboe éseddhí'épon karammèan éngghánéka. Satoron-na dári djháránna pas ménta tolong dá' orèng kasorang, sè bádjá éseddhí'änna negghoe'aghi djháránna; abá'na maso' kadálem tattarop. katéngallépon kadhi sè bádjá ésaré. Sarrèna è bákto ghápanéka possa' sareng réng-orèng sè padá nèngalé bádjäng, mèlana pamaso'na ka tattarop sanget njangsaraépon. Djhoeghá ta' abit kéngéng njellat sarta pas terros bisaos éntar ka Wirjo, sè ghi' prappa'épon boer-léboerrá nèngalé bádjäng.

Katjatora Wirjo sareng nèngalé SALÉ (orèng sè bhoeroe dáteng ghápanéka SALÉ njamana) dáteng djá-ta' bádjá, takerdjhat, sangkana aténa tanto bádjá pa-ponapa, mèlana ladjhoe atanja sapanéka: „Lé, bádjá apa sédjá mè' dáteng ghoeng-nangghoeng bárijá?”

Sangkolan.

SALE njambhit sambhi to'koto': „Èdissa kalèr, Jo; madjoe, kalowar sakeddjhā', engkandhā'ana.”

WIRJO sareng mēreng otja'na SALE sapanēka, tabhābhegghen, ta' ngotja' mēra-bhiroe, namong noro' boentē' SALE bisaos kalowar, lat-njellat ē orēng bānnja' sē atjet-lettjet nēngalē bādjang. Abā'na sanget sossa, tek-kettegghā asalamberrān, sabāb pangērana ampon tanto kampongnga mangghi kabhālāi radjā. Sanattollā kalowar, WIRJO pas ngotja' ka SALE: „Lē, dā'rāmna, mara, dhoeli kabālā, bādā kakalēran apa?” Sē atanja sapanēka WIRJO para' ta' mettoa sowara.

SALE njambhit: „Ella, dhisa Bāngkal para' ghemmeddhā ēka-kan apoj.”

WIRJO sareng mēreng otja'na SALE sapanēka, akadhīa sē ētap-por kēlap, rēto ta' andi' ora', otja'ēpon: „Dhisa Bāngkal para' ghemmeddhā? Marēna.....?”

Saamponna marē ngotja' sapanēka abā'na pas neng-enneng sakeddjhā', ta' abit atanja polē: „Tang bengko dā'rāmna, apa ēkello' sakalē?”

SALE: „Ella, bengkona bā'na ghemmet sakalē.”

WIRJO: „Lombhoeng so goedāngnga bhāko bārāmna, slamet, jā?”

SALE: „Ghemmet kabbhi; ēssēna bengkona bā'na tadā' sē ēken-nēnga tolong sēttonga.”

WIRJO: „Mandhār pēssēna tja-kantja rowa bhāi salameddhā.”

SALE: „Abā, bādhdhinna pēssēna tja-kantja djārēja ta' ēkēbā dā'anna' so bā'na?”

WIRJO: „Endjā, pēssē djārēja bādā ēdālem pejtē kadjoe ēsed-dhī'na katēdoengan.”

SALE: „Ađoe, ađoe, mon bārijā la tadā' karēna sakalē. Orēng kabbhi padā ngēra, djhā' pēssēna la tanto ēkēbā kanna' so bā'na. Teppa'na dhi-dhāddhina apoj sēngko' la lebbhoeā ka bengkona bā'na, ijā parlo ngala'a kerrēssa, nangēng kalēboenna ta' maghi, sabāb tja'na kerrēssa ēangghoej so bā'na, dhāddhi sēngko' ngēra, pēssēna ta' boeroeng ēghibā sakalē. Kerrēssa djārēja sabbhānna ta' ijā ēsabā' ēattassa pejtē bādhdhāna pēssēna arowa? Molana rēng-orēng la' dīssa bāngal matorō' pēssēna ka bā'na, ijā amarghā bā'na andi' kerrēs pangaro, panolagghā kabhālāi.”

WIRJO: „Bhendēr otja'na bā'na djārēja, SALE. Sanjatana lan-taranna kakalēran djārēja dāri sēngko', molana dālem parkara djārēja sēngko' sē sala. Sēngko' la mangmang sē ngēbā'ā kerrēs arēja kanna', otabā bhenderrā, mon bi' sēngko' ēghibā, pēssēna mostēna ēghibā sakalē. Marēna ēdīmna sēngko' sē olcā pēssē ēghāntēaghīa?”

Saamponna marē ađon-djandon, WIRJO pas lebbhoe polē kadā-lem tattarop, padjhālānna asalēndoran, terros ēntar ka binēna, abālā bāb kakalērannēpon ēngghānēka. Bākto ka'ijā kēja moj-tamoj laēnna ēngghi ampon ngēra, djhā'WIRJO mangghi kasossa'an, ka-

tara dāri olattēpon. Ta' antara abit rēng-orēng sē padā akolemmān ampon padā mēreng sadhādjiā, mēlana tabbhocān sareng bādjiāng-nga ēpaamboe sakeddjiā'. E bāktō ghāpanēka ē tattarop pas sērep sakalēng adā', akadhiā kata' ēsamboer. Rēng-orēng sē padā bādā ēghika'ijā mandheng dā' WIRJO lakē'-binē' sarta padā ghādhocān atē nēser.

WIRJO ngotja' ka binēna: „Boelā molēa kaaqā' sanonto kēja, dhika so na'ana'na neng-enneng ko'ijā dhāllōe, ngantos bālina boelā. Nangēng bilā-bilā boelā sē abāliā ko'anto, ghi' ta' kennēng tantoaghi, sabāb boelā ēko'issa empon tanto rēpot. Bilā boelā empon marē long-mapolong rē-karēna bengko sē katonon bān empon ollē maddhek bengko anjar, boelā pas ko'antoa, ngonēana dhika so ana'na.”

Kalerressan ISLA lakē'-binē' ēngghi dhāsar ahadjhāt nahana tarētanna sareng kan-ponakanna ē tjompo'na, saabiddhā WIRJO ghi' ta' ollē ambhādhi tjompo' bānnēan. Sareng WIRJO ampon ollē ēndjhāman djaran dāri kalēboen Ghālāghā, pas palēman asareng SALē.

Sareng WIRJO ampon mangkat, moj-tamoj laēnna sareng rēng-orēng sē padā nēngalē bādjiāng pas abāli kaqālem tattarop, nēngalē bādjiāng polē. Nangēng ampon ta' poron bhoenga akadhi la'ghellā'na, mēlana bādjiāngnga pas ēlobārraghi. Salobārrā bādjiāng, moj-tamoj sareng rēng-orēng sē nēngalē pas palēman, poe-lampoe padā ēpatē'ē sadhādjiā.

Sarrēna towan roema sareng laēnnēpon padā lessō, mēlana ē malem ghāpanēka sē tēdoeng padā kapatē, namong WIRJO sē binē' ta' poron njēddhā tēdoeng, amarghā sossa, mēkkōrē tjompo'ēpon sareng rāng-bhārāngnga. Samalem bhentēng abā'na sē nangēs, kalagghoeānnēpon sareng ampon djhāghā, tēngalla bāko'.

V.

Katonon.

Katjatora WIRJO sareng SALē sē plēman, saamponna ra-kēra langkong satengnga eddjhām abittēpon sē njongklang djhārānna, djhārānna pas ēpadjihālān on-laonan, sabāb manabi ētjongklang terros, ampon tanto moghoek. Toro' djhālān WIRJO atanja ka SALē: „Lē, djhādjiāl, kandhā'aghi, dāri dīmma asalla apōj bān sapa sē andi' lalakon?”

SALē pas akanhā: „Apōj djārēja asalla dāri bengkona kalē-boenna. Teppa'na sē binē' ēntar mandī ka songaj, tja'na ana'na ēboeql pas ēn-maēnan apōj. Ra-kēra pokol satenga pētto' bhāri”

apoj la dhaddhi: sarrëna è kala djärëja kabhenjerran bharat angën. dhaddhi apoj pas ngolap san-kassannaghi: ka dāpörä, kanghaungä so endäenna. Rëng-orëng lakë'an è baktö djärëja ghi' bannja' sè ta' molè dari saba, molana ta' saapa orëng sè dāteng atatolong, sampè' apoj ta' kaladhinan. Aboc-ëmboc angëna sadjan abit sadjan atamba bharat, molana apoj pas alatlat dā' ko-bengko è kangän-katjërä djadijä, sampè' orëng la padä tako', mon angëna ta' tjeddhoeä, la tanto ko-bengko è Bangkal bhakal katonona kabbi. Dhinëng rëng-orëng sè atatolong la ta' mëkkërè sè katonon, tjoma ko-bengko sè ghi' ta' èkolap apoj è kangän katjërä bhäi sè èbhantolè èparobbhoe, ijä bädä sè èsëramë aeng, sopprëna sopadja apoj ta' sampë'a alatlat dā' ko-bengko djärëja. Ontongna ta' abit pas rësè' tor angëna bädä tjeddhoe-na: pata pokol bälloe' apoj pas reprep. Dhinëng abi'na bengko so andi'na sädä, bënna'na sapolö koren. Djärëja bengkona malolö, lä'n dāpor, lombhoeng so goedäng."

WIRJO: „Eh, mon barija la tjalaka' ongghe tang abä', ta' dha-këndhä, sabab tang padä so bhäko arowa bhäi lebbi djhinadihin doe èboe ropëja, lä'n pössëna rëng-orëng sè èpatoro' dā' sengko'. La'rijana pössë djärëja so sengko' è abä' èdälem tromel këne' èdälem pettë, nangëng pössë tas-kertassa ngara la dhaddhi lolong kabbi. Sengko' la ta' mëkkërè parkara tang di'andi' sè èkello' apoj, tjoma sè èkasossa, apa sè èghantëaghiä ka orëng nja'bannja' rowa. Ma' lang-palang dhalloe engko' rëja. Lè!"

SALÉ njambhit: „WIRJO, bä'na la djhä' sa-sossa loe'dälloe' parkara djärëja. Bä'na ta' ijä la tao dhibi', djhä' rëng-orëng la'dissa ghi' mosëm anjè bhoeroe rëja bannja' ollëna padä sarta bannja' sè lopot dāri apoj? La tanto kanja tja-kantja rëja ta' kera ta' mëkkërè dā' bä'na, ijä sakadhärrä; pandä' bä'na ta' kera sampë kalaparan. Kalamon è mosëm anjè dāteng dijä rëng-orëng bannja' ollëna padä mara sè bhoeroe, insja Alla kabädä'anna tja-kantja sè ella padä njandhäng kabhäläi, abali onë polè. Tjoma sengko' satëja maënga'a ka bä'na, sakalè boe-dina marè sè ngëbä'an kerrëssa djärëja. Jo, maskè bä'na èntara kamuna; sabab bä'na ghoe ta' la tao dhibi', kerrëssa djärëja tao nolak balä' sè bhäkal dātenguga?"

Otja'na SALÉ èngghänëka sadjan mangennes atëna WIRJO, mëlana pas ènot dā' basëjaddhä mama'na, djhä' kasalameddhänna tjompo' sareng kampongna kantos ka èssëna sadhädjä, taghantong dā' kerrëssa èngghänëka. Sarrëna abä'na nerrak basëjattëpon mama'na, ambhäkta kerrëssa akolemmnan tor karana terro èdjhellinga tja-kantjana, mëlana mënangka hokomannëpon sè malang sara', abä'na mangkën njandhäng sossa radjä, bharang di'andi'na sareng pössëna tja-kantjana padä ghemmet èkello' apoj sadhädjä. Samangkën abä'na ampon karè kastana bisaos.

Toro' djhälän WIRJO kër-pëkkëran, njärè akal, kadhi ponapa

sè onènga angghantèlè pèssèna tja-kantjana. Ta' abit pas ngotja' sapanèka: „Bàrijā kēja ghoej-angghoejjā binèna ba'na. Lè, sè epatoro' ka sèngko', sèngko' mastè angghantèlè, sabab parkara èlangnga sèngko' sè sala, molana sèngko' wadjib nempoè djàrèja kabbbhi. Sanjatana bhender otja'na ba'na ghella', djha' sakènga kerrès rēja ta' èkèbā akolemmān, kèra sèngko' pèssèna tang tja-kantja ta' kèra èlang, bān sanaddjhān bādā'a bengko katonon, ngara ta' kèra kongsè alatlat ka bengko laènna, apa polè ka tang bengko: baddhinna lètjèghā bāsèjaddhā mama', djha' tang kerrès tao nolak bhālai?"

SALE pas njambhoengè otja': „Rèng towa rēja. Jo, ta' kèra njangkolè ana' bhārāng bā'-djhoebā': parkara pèssè kèra sèngko' sè andi' ta' kèra mēnta ghāntè, sabab parkara djrèja kadhadhinnā ta' kalabān èma'a. Salana ba'na ghoe ta' tjoma sè ngèbā kerrèsā èntar akolemmān, laèn tadā'. Apa polè sarèna rèng-orèng la'dissa padā radjā kaprotanganna ka sèdā, amarghā sèdā la bannja' pètolongnga ka tja-kantja rēja, dhaddhi rassana la tadā' djhalanna sè andi' karep mēnta'a bālina pèssèna, sabab mon mēnta pas anjana tadā' kaprotanganna sama sakalè ka sèdā. Sambī'anna bā'na apa sè èghantèaghiā: ollèa dīmna pèssè, djha' rèng bengkona, padina so bhākona la ghemmet èkello' apoj kabbbhi. Sèdā satèja tjoma andi' djikar sèttong, kerbhoej sapasang so sabā. Molana, Jo, sèdā la djha' sa-sossa parkara sè angghantèana pèssè djàrèja. Sèdā bi' partjadjā ka sèngko', tja-kantja rēja ta' kèra mēnta bā'na pèssèna, sabab mara sang otja' ghella', pèssè djrèja so bā'na ta' ètengnet epakannaghi ka apoj."

WIRJO njambhit polè: „Ijā bhender otja'na bā'na djrèja. Lè, nangèng sèngko' mostè nempoè pèssèna tja-kantja djàrèja, ma'a mon ollè engko' tjè' agherrā sè angghantèana. Bā'na tao tang karep? Pabbrik ghoelā Soeko-Widi satèja parlo njèwa tana abèk bādān. La dhina tang sabā bi' sèngko' èpasèwā'a, bādā'a satèllo taon bān sèwana so sèngko' pas èpènta'a sakalèan. Mon ollè, sèngko' pas andi' pèssè ra-kèra 600 ropèja. Rassa sèngko' pèssè sadjārèja la tjokop ghābāj ghaghāntèn."

SALE: „Karebbhā bā'na djàrèja sèngko' ngalem, nangèng parkara djàrèja ollèa èpèkkèr bi' landjhāng; marèna mon bā-sabāna la èpasèwā' ka pabbrik, bā'na ta' pas nèng andi' djikar sèttong so kerbhoejjā sapasang, pas apa sè dhaddhiā kasabbhā sèdā so ana' binèna?"

WIRJO: „Ó, parkara djàrèja ghāmpang. Lè, anggher sèngko' so tang kerbhoej èparèngè baris salamet bhāi, insja Alla nemmo kasap. Mon tang sabā lastarè empasèwā, sèngko' pas ngolia ka pabbrik. Endjā', mon engghoenna bāllong tji bhāi saarè, sèngko' masè ollèa. Bilā osomna orèng nebbāng tebbhoe, tang djikar empangangko'a tebbhoe ka pabbrik. Sè ngarè'aghiā relbbhāna la bādā, ijā arèja katjong sè kadowā arowa. Kèra sèngko' èlèna

bādjaran balloeng tji djareja la tjokop engkakan sèngko' so tang ana'-binè dālem rē-sarēna."

SALÈ: „Mon dā'rija sèngko' la ta' tao sè tja'-ngotja'a, apa tja'na bā'na bhāi, sabāb dā-padā orèng Bāngkal, bā'na kabilāng ter-penterran. Apa polè satēja, bā'na dālem kasossa'an arēja, la tanto lebbi bānna' akalla ètombhāng moso ghi' ri'-bāri'na."

WIRJO: „Ijā, mandhār kanta'a otja'na bā'na djareja. Lè, tang kabādā'an mè' ollè dhoeli abāli onè. La' rijāna mon tja'na rassana tang atè, masè ta' tjoma satēja'a bhāi sèngko' sè nemmoa tjobhā, rassana masè ghi' bādā'a polè, tapè sèngko' ta' kènè' atè, sabāb tarmè' tang kerrès pas èlang pangarona masaklèan bhāi."

Sarēna sè asa-gessa toro' djhalān padā saklangkong ghoematēna, mèlana ta' èkrassa, onèng-onèng ampon èpangghi nattolla ka Bāngkal.

Èghika'ijā Wirjo mangghi rèng-orèng lakè' padā èmo' long-mapolong rē-karēna pō'-tjompō' sè katonon. Sabānnè bādā sè mèkol perrèng, ladjhoe èbā'sèbā', sabānnè bādā sè ngarkar aboe, njarè'-è rāng-bhārāng sè tabhendem. Wirjo sareng nèngalè tjompō'na ampon karè aboena, aèng tēngalla ta' kēngèng taghennè, krettegghā atēna: „Adoe, bādullina sara bārija! Ontongnga tatangghā sè padā bellās, djhā' anoa pas nompēnga kamma ana' binēna tja-kantja sè padā katonon bengkona rēja kabbbi.

Eh, tjakang ongghoe orèng Bāngkal: rēja' sè alalakon sampè' tenguga malem ghi' ta' amboe, aghābāj neng-kennengngan panga-obhān. Mon terros dā'rijā, ngara ta' ella' bārāmpa mēnggoe agghi, èjinnā' masè la adjhārekdhjegghāna polè bengkona. Eh, sanjatana orèng la'dinna' la roken ongghoe."

Nalēka Wirjo kēr-pèkkèran kadhi ghāpanēka. SALÈ pas abālā ka tja-kantjana, djhā' pèssēna sè èpatoro' ka Wirjo ampon èlang èkello' apoj sadhādja.

Katjatora sareng sè ghādhoeān mèreng berta bāb èngghānēka, sakalangkong sossana, atēna akadhiā sè ètombhak sareng ghentong. Dhinèng sè èkasamboe'-samboe' orèng, Wirjo mè' pas bhoeroeāna ambhākta kerrēssa kalowar dāri kampongnga, sarengngan pèssēna ma' ta' èbhākta sakalè, halla saeddjegghā ta' onèng ambhākta'an kerrēssa, sanarè ka'kamma'a, sabāb èngghi kerrès ghāpanēka sè andjāgā pèssēna. Mangkana rèng-orèng sè ghādhoeān obāng pas dhāmmang matoro' pèssè dā'ka Wirjo, èngghi amarghā ampon jākin, djhā' kerrès sangkolan èngghārowa onèng nolak kabhalāi tor polè sareng sè ghādhoeān ampon tanto ta' kēra èpakalowarè dāri tjompō'na. Kabidhān rèng-orèng sè ghādhoeān obāng manglo dā'ka Wirjo, amarghā pèssēna sè èlang, djhoeghā sareng èpèkkèr on-laonan, bekkasanna pas nēser, sarēna èlangnga pèssēna tanto ta' kēra klabān èma'a. Laèn dāri èngghānēka, bhārāngnga Wirjo tadā' sè katolongan sèttonga kanan, rāng-bhārāngnga dhibi' ghi' bānna' sè ta' èkello' apoj.

Ta' abit ladjhoe bádá orèng ambhákta peṭṭè kennengngannèpon panjèmpennanna obàngnga Wirjo sareng tja-kantjana èngghàrowa. Sareng rèng-orèng nèngalè peṭṭè bhoeroe, panjanana obàngnga tanto ghi' slamet, mèlana peṭṭè ghàpanèka pas èghàribbhoeng orèng bannja'. Djhoeghá rèng-orèng sè ghádhoedn obàng sadhádja padá karè angghàribbhoeng, peṭṭèna ampon al-saèl, amarghá trè-patrèna lotjot sadhádja; pèssè kertassa ghemmet èkello' apoj, namong karè long-lolongnga bisaos. Pèssè potèna ngalèllè, dháddhi salaka lantaghán. Wirjo ngotja' dá' rèng-orèng sè pada angghàribbhoeng èghika'ijá: „Tang tja-kantja kabbhi. parkara èlangnga pèssèna djàrèja taqá' laèn sè sala, kadjhábhá sèngko', dháddhi sèngko' sè katempoan, molana sèngko' wádjib angghantè'è pèssèna bá'na djàrèja kabbhi.”

Èantarana rèng-orèng sè aghàribbhoeng ghella' bádá orèngtowa kasorang njambhidhi otja'na Wirjo: Wirjo, bá'na la djhá' sa-sossa mèkkèrè tang pèssè so pèssèna tja-kantja rèja kabbhi, sabáb èlangnga ta' krana ètengnet. Molana tjè' ta' pantessa, mon sèngko' sakantja'an pas mènta'a ghantè ka bá'na. Edálem katjalaka'an arèja salana bá'na taqá' laèn, tjoma dári korang tè-ngatèna sè pas ngébá kerrèssa èntar akolemma ka dhisa laèn. laèn taqá'. Molana, Jo, engko' sakantja'an djhá' èngghán radjána pèssè sadjhämpel, sakètèng nèng-tonnèng ta' kèra mènta ghantè, sèdà la djhá' tek-potek parkara djàrèja. Tjoma sèngko' sakantja'an satèja andi' pamènta ka bá'na, ijá arèja: sakalè boedina bá'na sopadja amarèana sè ngébá'an kerrèssa djàrèja kalowar dári kampong dijá; pandá', Jo, la'-tella'ana sakalèan tèja bhái bá'na sè njèkep kerrèssa djàrèja, sanaddjhán èntara adjhálán kamma. sabáb ontong-kalèrra kampong dinná' báda è kerrèssa bá'na djàrèja!”

Wirjo ngotja' polè: „Pandá', tja-kantja, parkara djàrèja la djhá' palandjhäng polè. Sarrèna satèja ghi' bannja' sè èlakonana, kemma sè ghi' maddhegghá bengko, kemma sè ghi' maddhegghá dápör so lombhoeng, bhängo' madjoe dhoeli alalakon bhái mè' ollè lekkas kennèng kennengngè. Satèja ta' ollè dör-makendör lako. sabáb maddhek bengko sapolo koren rèja bännè pangghábáján dhá-kèndhá, sarta kodhoe marè dálem sabátara mènggoe. La'rijána sèngko' la bhoenga ngatèla' bá'na kabbhi sè alalakon ambhá' patè. Tjoma tang pamènta ka bá'na kabbhi, sènga', amboei sè mèkkèrè sèngko' bän pèssèna bá'na sè èlang; parkara djàrèja mo-tenmo èboedi, bilá bengko rèja la marè kabbhi.”

Saamponna Wirjo marè tja-ngotja' sapanèka, rèng-orèng sè bhoeng-ghàribbhoeng ladjhoe molaè apangghábaj polè, kantos ghi' lagghoe potè tèmor. Kalagghoeännèpon sak-rosaghánna tjompo' sareng dápör sè katonon ampon marè èpo'-tompo' sadhádja: è kennengngannèpon ampon kèngèng paddhegghi tjompo' anjar polè.

Dhinèng amboena rèng-orèng sè alalakon namong bádjána asa-

rabhan sareng neddha bisaos. È baktò neddha'a, sè alalakon sadhādja pas akompol, namong Wirjo kabidhanna ta' poron apolong, sabab abā'na ghi' sossa, djhoegha sareng epol-apol kalabān kalēboenna, pas poron noro' neddha. Saamponna marè neddha rēng-orēng ēngghānēka pas molaē alalakon polē.

VI.

Kaghātēan sareng kadjhoedjhoerān.

Katjatora rēng-orēng sè padā alalakon maddhek tjompo'anjar, sèjang-malem sasat tadā' amboēpon. Èlalem samēnggōē tjompo' sè sapolo koren kantos dā' daporra sasat ampon marè sadhādja, kennengngannēpon è telassa tjompo' sè katonon. Rēng-orēng sè padā nompēng è tjompo'na tatangghāna ampon padā ngallē sadhādja dā' tjompo'na sè anjar bang-ēbang. Namong binēna Wirjo ghi' taksè badā è tjompo'na tarētanna è Ghālaghā, sabab Wirjo ampon asangghoep ngonēana samarēna maddhek tjompo'na.

Ta' ella' saponapa arē kantos ka lombhoeng sareng pakarangan-nēpon ampon ranta sadhādja. Sarengngan lombhoengnga ta' kosong, ampon aēssē padī, baberri'na orēng Bāngkal sè slamet dāri apō'. Kalerressan rēng-orēng è kampung Bāngkal padā bānija' ollēna padī, mēlana ta' ēman sè lowanga ēkabhadhi sandhekkā sakadharrēpon. Dā-padā lombhoeng anjar sè nja'-bānija'an ēssēna padī, lombhoengnga Wirjo, amarghā ta' namong rēng-orēng Bāngkal bisaos sè padā ēnga', somēlē tja-kantjana è dhisa Ghālaghā padā noro' ater sakadharrēpon. Pakakassa tjompo'na ēngghi ampon badā doe ta' saē kadhī dhingēn, sabab kas-pakakas dhadhingghānnēpon māna ampon ghemmet ēkello' apōj sadhādja.

Sareng tjompo'ēpon ampon marè, Wirjo pas agher sè ngonēana ana'-binēna, sabab saabiddhā alaēn, ollē teddha dāri ghā-tatangghāna. Manabi terrosa sapanēka bisaos, abā'na ta' senneng; abā'na ēngghi arassa, djhā' ghā-tatangghāna sè aberri' teddha sareng ēhlassa atēna, djhoeghā tja'ēpon pēkkōrra Wirjo ghi' asennengngan neddha bādhalā (kasabbhā) dhibi'.

Sareng ampon ollē pa'bhellās arē abiddhā dāri sè katonon. Wirjo ladjhoe asoroan orēng ēntar ka Ghālaghā, abālā dā' sè binē', djhā' abā'na lagghoe' sè ēkonēana. Dhinēng è arē ghāpanēka Wirjo njabis dā' towan bessarra pabbrik ghoelā Soeko-Widi, bhādhi masēwa'a sabāna. Pokol sabellās abā'na ampon badā ēadā'na kantorān. Èghika'ija apangghi sareng rēng-orēng sè padā njēwa'aghia' sabāna djhoeghān, bānija'ēpon langkong dāri sēket orēng. Wirjo abit sè ngantos ghilirāna, sabab bānija' orēng sè dātengdjhāng dhingēnan.

Sareng ampon nattel da' ghilirannépon WIRJO, abá'na pas étem-
bháli kadálem kantoran. WIRJO lebbhoe sambí adijhalan nengkon.
Édalem kantoran éngghanéka báda Towanna (Balándhána) kadóe-
wá padá ngadá'i mēdjá, sé éattassa possa' sareng bang-dhaloelāng
polé pōssē. WIRJO sadjān ngangsek kaadā', ladjhoe njemina.
Towan bessar pas maréksa: „Apa bá'na sé anjama ARMOEDIWIRJO?”

WIRJO: „Éngghi, Towan bessar.”

Towan bessar: „Sabána bá'na la maré éokor, étemmolékhā
kabbhi nem bhāoe (4½ H.A.) lebbi bāloeng roe, apa ija?”

WIRJO: „Manabi éngghi, Towan bessar.”

Towan bessar: „Sarrēna sabána bá'na kennengunganna djhāoe
dāri pabbrik, dhāddhi sēngko' ta' bangal njēwa larang. Apa
ébaghi so sēngko' éswā'á 180 ropēja kabbhi?”

WIRJO: „Bhoenten, Towan bessar, ta' éatorraghi, sabāb djoen-
nan-dhālem njēwa da' orēng laennépon 40 ropēja sabbhān sabbhāe,
dālem sataon, dhāddhi manabi nem bhāoe 240 ropēja. Djhoeghi
sarrēna sabā dhi-dhālem kennengungannépon nambhān dāri pabbrik,
sareng dhi-dhālem éatorraghiá 220 ropēja dālem sataon, djhoeghi
mabi perdjhāndjhian, Towan bessar . . . . .”

Towan bessar: „Perdjhāndjhian apa?”

WIRJO: „Sabā dhi-dhālem épasēwā'á dālem tello taon abātrē-
pon, sarengungan manabi báda belāssépon djoenan-dhālem, dhi-
dhālem terro njo'ona séwāna masakalēan.”

Towan sé kadóewá sareng mēreng atorra WIRJO bhoeroe, pas
padá aghellā kak-ngalakak. Ta' abit Towan bessar atanja polé:
„Saeddjheggā sēngko' ghi' ta' tao ngēdangan pardjhāndjhian
mara djārēja. Apa bá'na ta' tao, djhā' pabbrik rangrang namēn-
nan tebbhoe terros dālem tello taon é séttong sabā, laēn djhākhā
mon sabā djārēja talébat langhoena?”

WIRJO: „Sabā dhi-dhālem, Towan bessar, saklangkong lan-
dhoeépon sarengungan kennengunganna semma' ka aēng.”

Towan bessar: „Ija, sēngko' partjadjá ka otja'na djārēja. Nan-
gēng apa sabābbhā, bá'na ma' pas mēnta séwāna sabāna
sakalēng adā', bāb djārēja édinna' ghi' ta' tao kadjhālanān.”

WIRJO pas adhoengēng dāri kabitdhan kantos da' bekkassanné-
pon bāb tjompō'na sé katonon, sareng kaparloanna obāng séwāna
sabāna éngghanéka.

Towan bessar: „Ó, mon bārijā'á bá'na laku orēng djhoedjhoer
ongghoe. Ija mara sēngko' atolonga. Nangēng mon dālem on-
sataonna dhibi'na mēnta 220 ropēja, sēngko' ta' bangal. Tang
kabāngalan sabbhān taonna tjona 200 ropēja, dhāddhi dālem
tello taon 600 ropēja, nangēng kodhoe ngangghoej pardjhāndjhian
kéja. Sarrēna dhibi'na ghi' kowat, saabiddhā sabāna épasēwā,
dhibi'na mostē ngoli ka pabbrik. Rassa sēngko' dālem ré-sarrēna
dhibi'na tanto ollé opa mon sabāloeng tji otabā sadjhāmpel
bhāi.”

WIRJO pas ngotja' „ëngghi” bisaos, sarrëna abä'na onëng, sanarë mënta'a tambä polë, sareng Towan bessar ampon tanto ta' kera ëberri'.

Sareng ampon dhaddhi, towan sëttonnga pas ambhadhi sorat pardjhändjhiän (kontrak) bäb parsëwä'an sabä ëngghänëka. WIRJO onëng nolës në'sakonë', mëlana sareng kontrak ampon marë, pas ëtëken. Saamponna, pas narëma obäng sëwäna sabäna, bännja'-ëpon 600 ropëja. Sareng ampon salëssë sadhdjä, pas palëman. Kabidhän WIRJO aromasa soghi ghädhoeän obäng sapanëka bännja'-na, djhoeghä sareng ëmot, djhä' pëssëna ëngghänëka bhädhi tadä'ä dälem sabätara eddhäm agghi', abä'na pas sossa; sareng-ngan sabäna dälem tello taon abittëpon këngëng kotja' ta' noro' ghädhoeän.

Toro' djhälän WIRJO ngennes mëkkërë kabädä'ännëpon bhädhanna, së pas kadhi ghäpanëka; lantaranna namong däri ambhäkta kerrëssa akolemman ka dhisa laën. Dhingën sabelloenna mangghi kabhälai, abä'na ë Bängkal kabiläng örëng soghi, serrëng atatolong ka sasamana, mëlana ëadjhinë örëng bännja'; samangkën pas tabhalik sakalëng adä', ta' andi' pa-ponapa tor pas ngoli ka pabbrik; manabi ontong tjokop ëteddhä saana'-binëna sareng abä'na dälam rë-saarëna; mangka abä'na ghi' terro malessa dhädhä dä' tjä-kantjana, së ampon atatolong dä' abä'na kalana mangghi kakalëran. Bhärang dhädhingghälän däri örëng towaëpon ampon tadä' sadhdjä, kadjhäbhäna kerrës posakana. Engghi ontongnga abä'na ghi' ghädhoeän djikar sëtton sareng kerbhoej sapasang, së bhädhi nolongana njarë ëngonna dhibi' sareng ana'-binëna. Dhinëng parkara kerrëssa ghi' ta' ëpangghi pangaro bhoentenna, saamponna mangghi kabhälai.

Manabi së ghädhoeän ampon koko kapartjadjä'ännëpon ka kerrëssa, djhä' onëng nolak bala', tandhäna: sareng ëpakalowar däri kampongnga sakeddhjä' bisaos, tjompö'na dhibi' sareng tjompö'na tatangghäna pas ladjhoe katonon. Bäb panëka së mabhegghär atëna WIRJO. Pëkkërä: manabi obängnga ëngghänëka ampon marë ëdjärbädjarraghi ka tjä-kantjana, pas ngonëana ana'-binëna, saamponna ladjhoe ngabidhänä ngoli dä' pabbrik, kantos tello taon abittëpon.

Sarrëna abä'na kabit däri ghi' lagghoe mola ta' ëëlbhhoenë pa-ponapa, mëlana pas arassa lapar; ladjhoe todjoe' ë bäroeng ëseddhi'-ëpon pabbrik, neddhä. WIRJO së neddhä abäk bännja', amarghä ampon marë sossa, djhoeghä manabi ëbhändhing sareng dhingënnëpon, sabelloenna mangghi kakalëran, tangë katangarannëpon pëkkerra sareng njamanna paneddhäna. Däri olattëpon bisaos nalkennalanna ampon onëng, djhä' WIRJO ghi' bhoeroe marë kasossa'an.

Saamponna marë madjäri kabellina teddhäna pas palëman; nattolla ka Bängkal ampon bädjä pokol empa' lem-malem. WIRJO pas terros ëntar angghäntë'ë së-pëssëna tjä-kantjana së ëkello'

apoj, mala kantos sè aroba bharang ghaliän ètempoè saarghana djhoeghan. Tja-kantjana sadhädjä padä tatjengnga', nëngalè Wirjo sè pas ghädhoeän obäng sapanëka bännja'ëpon. Bab panëka anjata' aghi, djhä' Wirjo dhäsar djhoedjhoer atëëpon, sabab saopama ta' angghantëana, sè ghädhoeän ta' këra apa-panapa. Sarenggan polè pëssè sèwana sabäna ghäpanëka djhä' èangghoejä dhibi', sarrena abä'na mangkën ghi' ghädhoeän bännja' kaparloan, ghoe ta' lan-kong saè. Djhoeghä ta' poron, sabab nempoè pëssëna orëng èngghänëka sareng Wirjo èangghiep wadjib. Rëng-orëng sè ghädhoeän obäng ampon narëma parkara èlangnga obängnga èngghänëka, sabab akadhi Wirjo, èkotja'a nengnet matjalaka'a tja-kantjana, panëka ta' ollè dhädhi. Mëlana sè ghädhoeän obäng karebbha ta' nampানা báline obängnga, djhoeghä kareppëpon Wirjo ta' këngëng pëllang. obäng masè ètarëma; tja'ëpon, manabi ghi' ta' ollèa mabäli pëssëna tja-kantjana sè tanoro' èkello' apoj, abä'na ghi' ta' marem. mëlana bekkasanna sè padä ghädhoeän obäng ghellem djhoeghan nampané báline obängnga, nangëng mabi pardjhandjhiän sapanëka; manabi Wirjo mangghi kasossa'an pa-ponapa, tja-kantjana atatolonga soro djhä' tolak.

Rëng-orëng panëka tadä' sè onënga ka djhalanna Wirjo sè pas ollè pëssè 600 ropëja, sarrena abä'na ta' tja'ngotja' ka tja-kantjana, djhä' èngghänëka ollëna masëwä sabäna; sabab tja'na pëkkërä, manabi tja-kantjana onëng, djhä' pëssè sè bhadli ghäntë ghella' ollëna masëwä sabäna, ampon tanto padä ta' poron nampané. Parkara panëka sè onëng namong SALE, djhoeghä ètjo-pattjo, sopadjä ta' alä'balä'a ka ra'pasëra'a, sabelloennëpon pëssëna marè èdhoe'oem dä' tja-kantjana.

Mëlana kalagghoeännëpon SALE pas akan dhä dä' rëng-orëng sè padä ghädhoeän pëssè, manabi Wirjo sè ollè pëssè 600 ropëja èngghänëka, margha masëwä sabäna ka pabbrik Soeko-Widi abittëpon tello taon. Tja-kantjana sareng mërëng báb èngghänëka sadjanè atambä nëserra ka Wirjo, sabab dä-padä orëng Bangkal abä'na dhiingën sè ghi-soghian tor èormadhi orëng, mangka samangkën pas ngoli ka pabbrik. Tja-kantjana ampon rodjoe', sè mabaliä obang èngghänëka, sopadjä këngënga angghoej Wirjo dhibi', djhoeghä Wirjo matëfteng ta' poron nampané, otja'na sapanëka: „Ella, dhina, tja-kantja, parkara pëssè djrëja la tegghoe' bhäi, sabab sapa tao, pola paghi' dhibi'na mē' nemino alangan apa bhä'apa, ma' ta' posang rë-sarëan polè; ella, la tjëlëngë bhäi!”

Kalagghoeännëpon ghi' beng-rëbeng Wirjo ampon mangkat dä' Ghäläghä, ngonëana sè binë' sareng na'ana'na. Sarrena djikar sareng kerbhoëjjä bädä è tjompo'ëpon éparra, abä'na adjarät bisaos. Pramëla mangkat épapettenggë, sopadjä nattola ka' kassa semmo lagghoe. Toro' djhalän Wirjo njarë akal, kadhi panapa sè abälä'a dä' sè binë', báb sabäna sè épasëwä kantos tello taon, sopadjä sè binë' ta' takerdjähdhä.

Pokol sanga' ampon nattol da' Ghalagha. Aba'na senneng nengalé ana'-binéna épangghi barás salamet tor ropá'pon ampon élang sossana.

Sareng ampon padja apolong sadhádja, Isla pas ngotja' ka trétanna: „Endjá', insja Alla bhárangnga bá'na sè ékello' apoj lekkas báda ghánténa. Poe apa, bengko la andi', sabá báda ban polé ghi' andi' djikar sò kerbhoej. Dhinéng parkara padja bá'na ta' osa sa-sossa, sèngko' sè aberri'a. Paghi' bila padjina la dhaddhi bán bannja' olléna apaanjé, sabágián pas djihoewal réléré, ollé padjoe larang. Padjoena djaréja ghoe ta' pas kennéng kabelli kas-pakakas? Laén dari djaréja kaka' ta' jja ghi' namenna bhako? Rassa sèngko' ngala'aghi ka olléna kroso' bhái, rāng-bhárangnga djaréja masé la abália.”

Binéna Wirio senneng méréngngaghi otja'na trétanna, méléna sadjané addhireng sè palémána, sabáb agher nolongana sè laké' alalakon. Djihoeghá kabhoenga'annépon éngghánéka pas élang sakaléng adá', sareng Wirio atotoran, djha' sabána ampon éséwá'aghi ka pabbrik dalem tello taon, sarengngan séwana ampon tadja', maré édjár-bádjarraghi ka tja-kantjana, mēnangka ghánténa pèsséna sè épatoro' ka abá'na. Wirio pas ngotja' ka sè biné': „Pon dhina na, sanaddjhan sabá épaséwa ka pabbrik, ta' dhaddhi napé, anggher boelá ollé angghanté' pèsséna tja-kantjana bhái até pon senneng.”

Saéstona sè biné' ghi' ta' onéng, manabi pèsséna tja-kantjana tanoro' ékello' apoj, méléna sareng méréng kabar bab ghapanéka abá'na sanget tapadjadja'pon. Djoeghá sanaré sabána ampon épaséwá ka pabbrik sareng lakéna, abá'na sabbhár bisaos.

Dhinéng pamangghina Isla, Wirio éangghépadjihoedjihoer dhingén, sabáb sanaddjhan abá'na ta' angghantéana pèsséna tja-kantjana sè élang, ampon tanto sè andi' ta' kéra ménta balina, krana élangnga ta' klaban éma'a: sarengngan polé sanaré nempoaana sakalé, lerressa éjtétjél ghan sakoné', sabáb paséra onéng ébingkèng aré abá'na pola ma' parlo ngangghoej élang.

Wirio ngotja' ka éparra: „Djha' sakénga boelá ta' mabáli pèssé ghanéko, engghi ta' apé-napé, napé polé madjar njétjél sè ta' olléa. Nangéng, boelá pas ta' njaman neng-enneng mon ta' dhálá'a angghanté'è. Mon sanonto boelá pon senneng, sabáb pon ta' andi' baberrá' ka oréng; dhigghál maské sabá boelá épaséwá kabbbi ka pabbrik, ta' ékanapé; parkara sè ékaéngona boelá ngoliá bhái. Namong néko' panjo'on boelá mandhár épa-réngana slamet, kowadhá alalakon, mé' ollé lekkas báda ghánténa rāng-bháráng sè empon katonon.”

Sè biné' sareng méréng otja'na lakéna sapanéka pēndjha' ollé radjá até, ladjhoe ngotja' ka trétanna: „Ghi' Wirio réja' haal parkara élangnga bhárangnga, sèngko' polé. Sarréna satéja la naré', sedjdheng djha' mangkadhá mé' ollé éder-mabhen-der édjissa.”

Saamponna marè neddhai tor kerbhoeijá ampon marè ékai', WIRJO saana'-binéna pas paléman. Sabelloennépon mangkat WIRJO ta' loppa ngotja': tje' perragghá ka éparra laki'-biné' atas kasa'-annépon, sè ampon soddhi ngampé trétanna sareng kanponakanna.

VII.

Kampong Bångkal mangghi katjalaka'an polè.

Katjatora WIRJO saana'-binéna sè paléman, bádjá rop-sorop arè ampon nattel da' Bångkal. Sè biné' éngghal toron dári djikarra, amarghá tje' agherrá sè terro nengalana tjompo'épon sè anjar. Tjompo' éngghanéka sa', djhoegghá manabi étèmbhang sareng sè dhingén, tangé sè njapo'a. Pakakassa ghi' tadá', sarenggan ghi' ta' ékorap bhálaka. Edálem romana namong bádjá lèntjagghá dádoewa' sareng médjána sèttong. Dhinéng kas-pakakassa sè dhingén, akadhiá: pettè kadjoe, kennengannépon njèmpen obáng sareng bháráng ghalián, réng-péréng kembhangan, kèrtjangkèrra sareng si-bási, sadhádja ampon padá tadá' ékello' apoj. Sè biné' pas todjoe' é lèntjagghá. Sareng nengalé tjompo'épon sè kèngèng kotja' tadá' ésséna sama sakalè, pas arassa tje' mellassa, ladjhoe njaptjap aèng tèngal. Dhingén é romana bádjá lampoe ghántongnga sè tóra', samangkén aghántéan dbámar tjonglèt. Na'-ana'na éngghi sossa djhoegghá nengalé tjompo'na pas bannéan bân sè dhingén. Na'-kana' éngghanéka ta' ngarté apanapa ráng-bhárangnga ma' pas aghántéan sadhádja. Randjáng kadjoeana, katédoengannépon na'-kana' ghellá', samangkén aghántéan lèntjak dádoewa', sè namong alaina' tóker salambár sareng abhántal sèttong ébáng, mangka dhingénna toman tédóeng é kasor. Bádjá ana'na kasorang atanja ka emboe'na: „Emboe', arapa bengko réja ma' pas bannéan bân ghi' bilán?”

Emboe'na sè ghi' beng-rembeng aèng tèngal, njambhit:

„O, tjong. bengkona sè bilán, sè bhághoes arowa bân kas-pakakassa kabbbhi la tadá', ékello' apoj, sèngko' so emma'na satéja talébat malaraddha.”

Na'-ana'na WIRJO tadá' sè ngartéa, panapa sè ékotja' „malaraf”, sabáb réng-oréng é kampong Bångkal molaé dhingén mola tadá' sè malaradhá, sadhádja padá kop-tjokop. Saamponna marè adon-djandon, na'-kana' éngghanéka pas padá tédóeng é lèntjagghá ékelloné emboe'na: dhinéng WIRJO ghi' neddhai kerbhoeijá é kanjhangnga. Sareng ampon marè, pas lebbhoe ka romana. Sa-

maré sè biné' ampon lèng-ngalèng sè nangès, tako' mè' èpangghi sè laké', djhoeghà WIRJO onèng, djhà' binèna sossa, nangèng neng-enneng bisaos. Sareng sè biné' nèngalè lakèna lebbhoe ka roma, pas djhaghà sarta ladjhoe ngala' sobbhhoeghàn dāri tarak-taggha, bhādhi atana'a, djhoeghà sareng sè laké' ta' èbāghi, otja'na: „Empon dhigghāl djhā' atana', boelā so dhika sanonto èsoro ngakan è bengkona SALE. Naddhā djhā' kō'assa'a, mè' ollè sambī ngēlangngaghi sossa!”

Saamponna na'ana'na ampon padā njēddhā sadhādja, WIRJO sareng binèna pas èntar ka tjompo'na SALE. Sanattolla ampon mangghi teddhā'an maré èsadjihi, mèlana pas terros padā neddhā apolong. Sareng ampon maré, sè biné' ladjhoe ngrèngkessè rēng-perèngnga, dhinèng sè laké' ghi' asa-gessa sambī kō'roko'an. SALE pas ngotja' ka WIRJO: „Sèngko' la atotoran dā' rēng-orèng sè la padā narèna bālina pèssèna, djhā' pèssè sè èbādja'raghi djārèja, ollèna bā'na sè njēwā'aghi sabāna ka pabbrik. Tja-kantja kabbhi padā nēser ka bā'na bhāreng ngēding bab djārèja. Sanja-tana tja-kantja djārèja kabbhi sèttonga tadā' sè andi'ā èngeddhān, mènta'a bālina pèssèna dāri bā'na, sabāb la padā tao, djhā' bā'na njandhāng kasossa'an kēja. Bā'na djārèja tadjhoedjhoer dhāiloe, Jo, sampé' èlakonè ngoli dhāghā tello taon”.

WIRJO njambhit: „Ella, ra, la djhā' ngā-ngènga'è parkara djārèja polè; noro' ghoelina tang atè sèngko' ta' ngennèng sè ta' bārija'ā. Tebbāssa satēja sèngko' senneng, tjoma karè ngantos apa sè tebbā'ā dā' sèngko' èboedi arè. Nangèng sèngko' partja-dja dā' basējaddhā mama', anggher ghi' bādā tang kerrès bhāi, sèngko' ta' kènè' atè. Emboe'na, dhābek djhā' molèa, pon malem! Ella, Lè, jā, sèngko' molèa, la malem; kaso'en dāri sèngko' sè èri-berri'ā.”

SALE: „Ijā, sèngko' bārija kēja. Pola bā'na la-kala mè' parlo pa-apa, la djhā' ghoeng-tangghoeng dhoeli asoroan kanna', sapa tao pola sèngko' kabhenderrān ngennèng atatolong.”

WIRJO: „Endja', sèngko' la ta' sèkkō polè, djhā' mènta'a tolong pa-apa ka bā'na, sabāb bā'na, bārinna' kēja tja-kantja laènna la engangghèp rēng sorang.”

Saamponna maré apamēdhan, WIRJO sareng binèna ladjhoe palēman; sanattolla pas terros tēdoeng.

Kalagghoēannēpon ghi' petteng WIRJO saana'-binèna ampon padā ngēding sadhādja. Abā'na pas terros ka kandhāngnga, neddhāi kerbhoejjā, dhinèng sè biné' ngodi'i apo, atana'a ghā-seggghāna lakèna sareng na'ana'na. Ra-kēra pokol ennem, WIRJO sareng ana'-binèna ampon padā asarabhān. Sanarè WIRJO ghi' ta' arassa lapar, djhoeghā sè neddhā èpabādānè, sabāb bhādhi alalakona è sabā kantos bheddhoeok. Saamponna maré asarabhān, WIRJO pas adjhālān ka sabā, sè ampon ètodhoeaghi mandoeer pabbrik, sambī nonton kerbhoejjā bhādhi anangghā'ā. Ra-kēra

pokol sapolo bādā towan sinder kasorang dāteng, mariksa pangghābājānnēpon Wirjo. Towan panēka saklangkong senneng, nēngalē saēna klakoannēpon Wirjo sarta pas ēalem, mēlana abā'na sē apangghābāj sadjān bhādjheng. Bādjā bheddhoek binēna ngērēm nasē' ka sabā asareng ana' lakē'na sē wa'towa'an, ra-kēra omor sapolo taon. Mēlana kana' ghāpanēka ēbhakta, sopadjā laēn arēna, emboe'na ta' mambhoeā ngērēm dhibi', tjokop ana'na bisaos. Prappa'na neddhā, Wirjo atotoran dā' sē binē', manabi ēalem sareng towan sinder amarghā saēna kalakoannēpon, sarengngan abā'na kēngēng laot pokol empa', dhāddhi ghi' ollē alalakon ē tjompo'na sakeddjihā'.

Sareng Wirjo marē neddhā, sē binē' sareng ana'na pas palēman, sabāb tako' sē andhingghālā ana'na sē laēn bit-abit, sanarē ampon marē ēpatoro' dā' tatangghāna. Pokol satengnga empa' kalakoannēpon Wirjo ampon marē sarta ladjhoe palēman. Sanattolla ka tjompo'na, sabelloenna alalakon laēna, abā'na ghi' ngrabdhi kerbhoejjā dHINGEN, sabāb kēbān ghāpanēka sē alalakon ē sabā satengnga matē, mēlana kodhoe ērabdhi bi' saē. Saamponna marē neddhāi sareng ngēnomē kerbhoejjā, bhoeroe Wirjo pas alalakon laēnnēpon, akadhiā: andhāndhānē kas-pakkas tanēna sē ampon rosak, angghāngsē arēna ana'na sareng salaēnna. Bādjā rop-sorop arē bhoeroe amboe sē njambhoet ghābāj. Saamponna marē neddhā, Wirjo pas tēdoeng; sakēng lessōēpon sē apangghābāj saarē bhentēng ambhā' patē patēdoengnga kadhi sē ēbhāntēngngaghi. Sapanēka kalakoannēpon Wirjo ē rē-saarēna. Djhoeghā sanarē abā'na sē alalakon abhāntēng abā', ropāēpon bheggār bisaos, sabāb opana tjokop ēteddhā sareng ana'-binēna dālem rē-saarēna. Sapanēka djhoeghā der-sinder pabbrik saklangkong senneng nēngalē kabhādjhengngan sareng kasāēannēpon kalakoanna Wirjo, mēlana serrēng ngalem, andhāddhiāghi radjāna atēna Wirjo.

Sabbhān arē saplēmānnēpon Wirjo dāri kalakoanna bādjā pokol empa', sanattolla ka tjompo'na ladjhoe gher-mogher kadjoe, ēbā'-sēbā', ēkabdhā dhi kadjoe tono. Djhoeghā kennengngannēpon ka'-bhoengka'an sē ēpogher ēngghānēka ladjhoe ētamennē beltana wā'-boewā'an, sopadjā sapaghi'na kēngēng kala' asēlla; ta' antara abit ē pamengkangnga ampon bānnja' beltana wā'-boewā'anna sē ē-saē. Kadjhābhā dāri ēngghānēka Wirjo ambhā dhi bhoen-kebbhoenan nē'-kēnē', ētamennē ngan-ghānganan, sareng ghāl-tongghālēpon. Sareng pakarangannēpon ampon ranta, pas mēlaē ambhā dhi pakakassēpon tjompo'na, akadhiā: korsē sareng mēlja dāri eppak, djhāngka' dāri perrēng sareng erra'; saamponna pas ngorap tabingnga tjompo'na.

Katjatora bā-sabāna pabbrik sē bhā dhi ētamennana tebbhoe ampon ranta sadhādja, mēlana rēng-orēng lakē'-binē' pas mēlaē namen bibit ēghika'ijā. Ta' antara abit bit-bibit ēngghānēka ampon

paɔa tomboe sadhadja sarengngan paɔa loek-dhoe-loek. Sareng towan sinder ngoladhi tomboena bhit bhit bhit ē sabā gharabhanna Wirio saklangkong saena, pas ngotja' djiā' da-paɔa kebhoen tebbhoe ē bhāba pabbrik Soeko-Widi, kebhoen gharabhanna Wirio ongghanēka sē palēng saē.

Sareng ampon osom nebbang, Wirio pas ngangko' tebbhoe ka pabbrik, sē djiāoena rakēra pardjhalanan saeddjham. Ontongnga abā'na ghadhoean djikar sareng kerbhoej, sē kēngēng ēka-sareng njarē kasappēpon. Lernes kerbhoejja ongghanēka kabilang kawat, djihoegha djikarra ta' ēboewa' tebbhoe kantos sarat, sabab sē ghalāhoean aromasa nēser da' boe-obocannēpon; doe manabi ēbhāndhing sareng boewādhamnēpon kar-djikar laēna, djikarra Wirio sē nja' bānija'an boewādhamnēpon. Sarrēna Wirio ghi' bhoeroe sakalēan mangkēn sē mowa' tebbhoe ka pabbrik, melana sanget ghetton sareng mēreng, djiā' djikarra, kerbhoejja, boewādhamna, la-mala kantos ka rēng-orēngnga sakalē, bhādhi ētembhāng. Ta' abit kantjana ngotja' sapanēka ka Wirio: „La mara, bā'na maso' kaadā', nangēng djiā' pas terros, amboe eartas ghalādhak arowa ghalloe!”

Wirio ladjhoe materros djikarra, manāhek ē ghalādhak. Samangkēn abā'na onēng, djiā' ghalādhak bhoeroe bannē ghalādhak bja-sa, djihoegha saēstona tēmbhangan. Namong saparngēdhep abittēpon djikarra sareng saēssēna sadhadja ampon marē sē ētembhāng. Sambi matoron boewādhamna Wirio apēkkēr sapanēka: „Bārāmma sē ētemmoa djiā' bārāmpa berrādhdā tang boewādhan arēja? Parlona djikar saēssēna kabbi sē ētembhāng, ta' ija' terro taoa bārāmpa berrādhdā tebbhoena? Mon barija bhāi masa ētemmoa, sabab berrā'na kerbhoej sō djikar rēja sēttong bān sēttongnga la tanto ta' paɔa.”

Saamponna marē ambhoengkar djikarra, Wirio ladjhoe abāli, ēngghi lēbat ē ghalādhak sē ghellā' polē. Sareng, nēngalē djikarra ētembhāng, Wirio pas apēkkēr sapanēka: „O, ija', mon barija la tanto bhāi sē ētemmo berrādhdā tebbhoena.”

Sarrēna Wirio nētēnē ghoe-ongghoe bāb tēmbhangan ghellā', melana pas ngartē, manabi berrādhdā djikar sareng boewādhamna ēka'a' (ētjengklong) berrādhdā djikarra sē kotong, karē berrādhdā boewādhamna malolo, ēngghi panēka tebbhoena.

Sareng djikarra ampon marē ētembhāng, Wirio pas adjhalan terros. Toro' djiālan pēkkēra sapanēka: „Bhāghoes ongghoe pakakas arowa. Melana towan sē andjāgā tēmbhangan ghellā' pas tao bhāi, djiā' berrādhdā tang boewādhan 20 pēkol, dhaddhi tjetjok moso tang pangēra: mon barija sēngko' ta' ētjo-kotjo.”

Sapanēka pangghābājannēpon Wirio, salandjhangnga arē mowa' tebbhoe ka pabbrik, melana lakona kerbhoejja sanget malarattēpon. Bāɔa djihoegha kebhoen tebbhoe sē nambhan ka pabbrik tor djiālan lēbat ē djiālan dhisa sē rosak, njangsara manabi

èlèbādhi djikar; kerbhoej manabi lèbāt èghika'ijā, sè narèk djikar tjen-prettjennan, sabāb sapèsan dāri hērā'èpon boewādhiān, doe kalèna amarghā rođāna djikarra asrèng tatjellèt ka tjellèt, kantos kettjem ghān to'ot. Dhjoeghā sadhādjiāna kerbhoej bhoenten ta' èpanaròk ros-terrosan bisaos, bādā kalana dhjoeghā èpaamboe, èngghi panèka manabi nglerressè ngantos kar-djikar sè laèn, sè ghi' ètèmbhāng; sabāb bānnja'na sadhādjiā korang langkong sèket djikar. Sabādāna djikar ghellā' pas boe-amboe èadā'èpon pabbrik. Ghādhoëāna WIRJO èngghi sapanèka dhjoeghān. WIRJO ta' loppa sè neđdhiā kerbhoejijā tor sambi èènomè, sarengngan polè saandhina ètèngghā'i lala' ladjhoe èngala'aghi rantja' sè bādā dāoenna, èkabhādhi ghā-agghā. Dā-padā padjikaran sè mowa' tebbhoe, WIRJO sè tèn-paratènan ka boe-oboëānnèpon; èngghi dhjoeghā parkara panèka ta' angghettonnaghi, sarèna WIRJO apangrasa djiā' boe-oboëāna èngghānèka sè atato long abā'na njarè kasap sè ètèdđhā sareng ana-binèna. Djiā' sakèna abā'na ta' ghādhoëāna kerbhoej, ampon tanto kaclangan kasappèpon; mèlana abā'na saklangkong kaprotangan dā' boe-oboëāna èngghānèka. Rangrang WIRJO mòkolan kerbhoejijā, panapa polè kerbhoejijā dhibi' èngghi ampon toro' otja'. Anèna kerbhoejijā ghāpanèka, dhi-kadhiā sè ngartè dā' kareppèpon lorana. Engghān mèrèng kasa'na lorana bisaos. kopèngnga pas tek-kotegghān; dhinèng manabi lorana aberri' tandhā sakonè' bisaos, opama noddjhoenè èpasangana pangonong, kerbhoejijā pas adhekkong, terros nondoe'.

È nalèka sèttong arè bākto boe-amboe, WIRJO asa-gessa sareng tja-kantjana èadā'na pabbrik. Ta' abit pas bādā kantjana kasorang atotoran, manabi è dhisa Tjlorèng patana semmo nambhan dāri ghika'ijā, bādā kerbhoej ètjapo' panjakèt „salèkarang” *); panjakèt ghāpanèka sanget bhābhādjiāna.

WIRJO semmo takerdjhāt mèrèng totorra kantjana bhoeroe, ladjhoe atanja sapanèka: „Apa èdina' bādā kerbhoej dāri dhisa Tjlorèng?”

Kantjana njambhit: „Bānnja', arowa ta' djikar dāri dissa.”

WIRJO ngotja' polè: „Wa, djārèja lalodjā. Sènga' bi' tèn-ngatè bhāi bān djiā, djiā' kangsè kerbhoejijā bā'na ngakan rebbhā rè-karèna kerbhoej djiārowa. Bā'na taoa, panjakèt djārèja talèbāt nolarè. Ontong sèngko' andi' tambhāna, pètodhoena mama' ghi' odi'na; nangèng tambhā djiārèja mon terro njokodhā. kerbhoej sè èkennèng panjakèt kodhoe ètambhāi ghi' sabhoeroenna. Saopama kerbhoejijā sèdā ètjapo' panjakèt djārèja, li-dhoeli bhāi èntar ka bengko. La' bārijāna mandhār èdjhāoeaghiā bhāi, ta' ijā?”

Saamponna marè adon-djandon parkara panjakèt, ladjhoe teppa' dā' ghilirānnèpon djikarra WIRJO sè ètèmbānga. Mèlana WIRJO

*) Dālem bhāsa Blāndhā ènjamaè: *mond- en klauwzeer*.

bi' djkarra pas adjhālān ka ghalādhak tēmbhāngan. Sareng djkarra ampon marè èbhoengkar pas abāli polè dā' kennengngannēpon orèng nebbāng, ngangko'a tebbhoe.

Bijāsaēpon WIRJO manabi palēman pokol empa' lem-malem. Sanatolla ka tjompo'na, kerbhoejjā pas ērabādhi kadhi sabbhān-nēpon, saamponna bhoeroe njambhoet lalakon laēnna; pandā' maskè è po'-tjompo' tadā' neng-ennengnga.

Prappa'na WIRJO alalakon pas katamojan SALÈ asareng Tjēna kasorang anjama LI A SIE. Tjēna panēka dhāghāng soghi, tjompo'ēpon è kottā. Dhingēnnēpon WIRJO serrēng adjhoewālān bhākona ka Tjēna bhoeroe.

SALÈ ngotja' ka WIRJO: „Jo, Tjēna rēja mellè paḍi dā' rēng-orèng la'ḍinna' sarta ella dhāddhi arghā; tjoma satēja karè angko'anna ka kottā; sarrēna tja-kantja laēnna satēja ghi' paḍā rēpot angghārāp sabāna, bā'na apa ta' kobher djhā' ngangko'-aghiā?”

LI A SIE ladjhoe njambhoengè sapanēka: „Sokkor dhika ghel-lem bhāi, embādjarā lebbi ḍāri pabrik.”

WIRJO pas mēkkèr: „Masè njaman, sabāb pabrik satēja ta' kakorangan djkar; dhāddhi mon ghoen sēngko' bhāi sè ta' ngangko' tebbhoe, ngara ta' kēra dhāddhi katēṭṭēranna lako. Laèn ḍāri djārēja, sarrēna satēja bādā panjakēddhā ēbin, mon tang kerbhoej ēḍālem sapolo arè ta' ma'-semma' dā' kerbhoej laēnna, tanto ta' kobātèr ètolare panjakèt.”

Saamponna marè apēkkèr sapanēka, WIRJO pas njambhit: „Èngghi, ba, kaelā poron, djhoeghān manabi sampējan dhām-mang, kaelā ngabidhāna lagghoe' ghi' agghoe sakalè.”

LI A SIE sakalangkong bhoenga, amarghā sè mangghi orèng sè ngangko'a paḍina. Saamponna marè nodhoeaghi kennengngannēpon paḍina sè bhādhi èangko'a. LI A SIE pas palēman mompa' ḍokarra.

Sareng WIRJO ampon amboe sè akon-lakon, pas èntar aḍon-djandon ka tatangghāna, todjoe' kong-nēngkong è pēnghir djhālān. Dhinēng sè èkadjandon èngghi bāb panjakēddhā ēbin èngghārowa. Sareng ampon ra-kēra ollè satengnga eddhām abittēpon sè asa-gessa, sadhā palēmana, WIRJO pas ngotja' ka tja-kantjana: „Pola mi' kerbhoejjā sēḍā sakè', dhāddhiā sakè' apa, sēḍā la djhā' pasengka polè èntar ka sēngko'. Anggher ta' sampè' kasèp bhāi, insja Alla sēngko' tao nambhāi.”

Saamponna marè aberri' nasēhat sapanēka, WIRJO pas palēman. Na'-ana'na ampon ēpangghi tēḍoeng sadhādja, namong karè sè binè' ghi' tos-antosān ḍātengnga lakēna. Sareng WIRJO ampon ḍāteng, ladjhoe neḍḍhā lakè'-binè'.

Saamponna marè neḍḍhā, WIRJO ladjhoe abālā ka sè binè' bāb sè ngangko'a paḍina LI A SIE otja'na: „Boelā ngabidhi

lagghoena bhāngo' ta' alakoa ka pabbrik dhāloe, krana ghellā' lem-malem boelā ngēding berta, djhā' bādā kerbhoej ghering, dhāddhi mon kerbhoej boelā epakompol so kerbhoej ghānēko pon tanto sē ēallē'ē. Napē polē boelā pon adjhāndjhi ka bābā Li A SIE, bhākal ngangko'aghā padīna ka kotja sarta ombhāllā aradjāān so dāri pabbrik."

Saamponna marē aḍon-djāndon Wirjo sareng binēna ladjhoe padā tēdoeng. Kōra doe eddjām Wirjo sē tēdoeng, pas takerdjhāt, amarghā arassa mēreng kasa'na kerbhoejjā, ta' pegghā' sē njē-monjēan. Pangrasana dhi-kadhiā sē amēmpē, djhoeghā saamponna marē tjek-kotjegghān tēngalla, ladjhoe djhāghā sarengngan pas terrang, djhā' monjē ēngghānēka monjēna kerbhoejjā. Pekkēra sapanēka: „Monjēna apa bhā'nēngan arowa. Bāddhinna tang kerbhoej ēkennēnga panjakēt?" Ta' talangkē polē abā'na pas alontja' dāri katēdoengannēpon, terros kalowar, djhoejdjhoek dā' kandhāngnga kerbhoejjā. Sanattolla ka kandhāng. kerbhoejjā pas ēlos-ellos; kerbhoejjā atolē ka lorana, pas amonjē, monjēna dhi-kadhiā sē bādā ēkasakē'. Wirjo sanget kobātērra, atēna dek-gūdegghān kantos ta' teppa' mandjheng, tako' kerbhoejjā mē' matē. E malem ghāpanēka kalerressan tjellep, Wirjo ngetter amarghā katjellebbhen. Sambī po'ngopo' kerbhoejjā, apēkkēr sapanēka: „Ngara tang kerbhoej la ētjapo' panjakēt salēkarang arowa. Nalēka apolong so kerbhoej sē bānnja' ghellā' ēadā'na pabbrik, ngara kerbhoej rēja ngennēng ngakan rebbhā rē-karēna pakanna kerbhoej sē la gherring. Djhā' rēja' rebbhāna ta' lowang bhār sakalē. Bāddhinna sēngko' la tjaka'a polē? Marēna bārāmma? Mon lakar kerbhoej arēja ēkennēng panjakēt, la tanto laēnna, ē kampong la'ḍinna' bhākal katolarana kabbi. Ngara katjalaka'an arēja katoro'anna tang okoman, sē ngēbā tang kerrēs akolemmān ka Ghālāghā arowa. O, Alla, mandhār ēngghālā ēlang kasossa'an bhādhān-kaelā, tor moghā ēngghālā aghāntē kabhoenga'an, Ghoestē! Sala tjompo' bhādhān-kaelā kantos saēssēna sadhādja ampon katonon, panēka' aboc-ēmboe kerbhoej ampon kēngēng panjakēt. Mandhār ēngghālā ēparēngē bārās ja Alla!"

Teppa'na modjhi sapanēka. Wirjo ngosap aēng tēngalla, sē ghāghhār ta' ēkarassa. Ta' abit sē binē' njosol ambhākta dhāmar. Wirjo sareng njoloē djhilāna kerbhoejjā, njata djhā' kerbhoejjā leres kēngēng panjakēt. Abā'na pas ngotja' ka sē binē': „Nadḍhā dhoeli ghābājaghi djhāmo. Napē, praghina pon bādā, tjoma karē andhellāna bhāi. Lambā' mama' segghoet andjhāmoē kerbhoejjā sē sakē' bi' djhāmo ghānēko, robāna djhoejdhoe bhāi."

Sē binē' pas ngodi'i apoī, sē lakē' ngaratjēk djhāmo. Sareng ampon marē ladjhoe ēandhel ēbādḍhāi tjētē. Sarrēna apoīja radja, sakeddjhā' bisaos djhāmona ampon ngalkal, bāoena njaregghā' dhāddhi sadāpor; saamponna ladjhoe ēsēlēn ka pennaj, ēpatjellep. E malem ghāpanēka djhoeghā kerbhoejjā ladjhoe ētjontangē djhāmo

kantos tello kaié. Saamponna marè édjhamec, Wirjo pas ghoeck-magghoeck eseddhi'na, sambì kèr-pèkkèran, bhà' kadhi panapa kadhadhiannèpon, manabi kerbhoejja pas matè.

Samalem bhentèng Wirjo sareng sè binè' ta' njèddhà tètòeng, noghoei kerbhoejja è kandhàngna, sabáb nèser sè édhhigghàlaghiá. Kettègghà atèna sapanèka: „Mon tang kerbhoej matè, makamma sò sèngko' èkembhàngana sarta èobbhàràna mènjan. Nangèng endjá', mandhàr èparèngana slamet landhànga omor kanan. Sè ella kadjhàlànán lambà' ghi' bàdàna mama', anggher ta' kasèp bhàì, tambhà rēja tadà' bálina. Bân polè, mandhàr kerrès rowa bhàì ambherkadhàna, taoa nolak kabhàlái arēja, bàràmma sè ella kalakon.”

Saamponna marè kèr-pèkkèran sapanèka, ladjhoe njontàngè djhàmo kerbhoejja polè. Ta' antara abit dheng seddhengnganna arè ampon njomar, djhoeghan sarrèna kalerressan ondem, arèna ta' katèngal, alam ropè kadhi atèna Wirjo. Gha-tatangghana ampon ngèra, djhà Wirjo tanto mangghi kasossan, amarghà sabbhannèpon, manabi ngèding ghi' lagghoe, pas terros apangghabáj è tjompo'na. Mangka è baktò ghapanèka è tjompo'na saklangkong seppè, Wirjo èpangghi bàdà è kandhàngna kerbhoejja sambì doe'nondoe', dhi-kadhiá sè sanget sossana. Pèk-kèrra tatangghàna sapanèka: „Arapa bhà'nèngan Wirjo arowa? Apa sakè' amarghà sè alalakon mlarat, ma' kongsè tatètòeng édissa? Koddhi édjhaghà'ana on-laonan: „Wirjo, Jo!” Wirjo ladjhoe andjhengngat terros njandher ka tatangghàna, sè djheng-mandjheng è paghàrrá. Tatangghàna ngotja': „Tja' sèngko' sèdà mè' sakè', Jo.” Wirjo njambhit: „Endjá', nangèng tang kerbhoej satèja sakè'.”

Tatangghàna: „Apa, kerbhoejja sèdà, sakè'?”

Wirjo: „Ijá, bári' lem-malem sèngko' ghoe ta' adon-djandon parkara panjakèddhà èbin sè allèan arowa. Lã, malemma mè' dhàddhi tang kerbhoej pas ètjapo' panjakèt djrēja. Ijá, dhoelat sèngko' dhoeli ngèding sarta pas dhoeli entambhàì. Satèja la bàdà pèndhà'na.”

Ghà-tatangghàna sè padà mèrèng báb èngghànèka, padà nèser dájka Wirjo. Saamponna marè adon-djandon, rèng-orèng bhoeroe ladjhoe adjhàlàn ka sabàna. Sabànnè, sè ghi' bhoeroe mèrèng kabhàr, sabelloenna èntar ka sabàna, njandá Wirjo dhiàngèn. È arè ghàpanèka ampon tanto Wirjo ta' ngennèng èntar alalakon. Djhà' alalakona dhibi' èngghi kèngèng, nangèng ta' tètghà sè andhingghàl kerbhoejja.

È bàdjà lem-malem Li A Sie pas dāteng ka tjompo'na Wirjo. bhàdhi nangrosa marghàna Wirjo sè ta' neptebbhi djhàndjhina. Dhinèng Wirjo sareng nèngalè Li A Sie dāteng, ladjhoe ngotja' ka sè binè', sopadjà atoghoea kerbhoejja è kandhàngna, sabáb abà'na mangghànna tamojja. Ta' abit Wirjo pas maso' ka ampèrra, ampon

mangghi Li A SIE lang-nèlang kerrès sangkolanna, sè èpakaè' è tabingnga bengkona. Lie A SIE ladjhoe atanja ka WIRJO sambì semmo sedjhi: „Bärümma dhika ma' ghi' ta' ngangko' paði kèja?”

WIRJO njambhit sambì mandheng ka kerrèssa: „Djhā' dhāddhi ghālina saos, ba, mēlana kaoelā mangkēn ta' ngangko' kaghoeinganna paði, sabāb kerbhoej kaoelā ampon molaè malemna gher-ring. Antos bisaos sabātara arè agghi', ba!”

Baba: „Ngantosa sabātara arè agghi'? Njaman ghānēko. Anapè dhika mē' ta' ngoboe kerbhoej doe pasang?”

WIRJO: „Kaoelā ta' kowat sè mellēa. Kaoelā ta' ghādhoeān obāng.”

Baba: „Ta' andi' pēssē? Anapè ma' ta' kerrèssa anēko bhāi djhoewāl? Doe ghābājā napè dhika ngoboe kerrès nēko, sapēsān bānnē angghoejjā dhika, kapēng doe wā'na kerrès nēko ta' pantēs bādā ēko'into, patoddhā ēkaandī' orēng soghi. Pon naḍḍhā ēbelliā boelā bhāi, ēbāghiā brāmpa?”

WIRJO: „Ba, kerrès panēka sangkolanna mama' kaoelā, kaoelā sama sakalē ta' ghādhoeān ēngeddhān maondhoerā kerrès panēka. Sapēsān sangkolān, doe kalēna manabi kaoelā maondhoer kerrès panēka sasat matē'ē abā' dhibi', ana'-binē sareng ēssēna dhisa Bāngkal sadhādjā.”

Li A SIE: „Djhā' boelā'ā, bhāngō'an ēdjhoewālā bhāi, sabāb kerrès nēko tjatjat, tanghāna: kabidhān bengkona dhika katonon, sanonto nēko' kerbhoejjā ghering. Pon naḍḍhā bi' boelā ēkala'a saratos ropēja, sakēng boelā pon karē lēboer.”

WIRJO: „Sanarē bādā'ā nabar sēboe ropēja sakalē, sareng kaoelā ta' kēra ēdjhoewāl.”

Li A SIE: „Empon, na, djhā' ḍa'into, marēna mon kerbhoejjā ghānēko matē, pas napè sè ēkabelliā polē. Naḍḍhā bi' boelā ēkala'a 150 ropēja; ēbāghi napè enten. Kēra boelā orēng laēn ta' kēra bādā bāngal nabār saghānēko.”

WIRJO ladjhoe sedjhi amarghā sè èpaksa èsoro andjhoewāl kerrèssa, sambiddhā: „Paḍḍā', ba, sanarē kaoelā sareng ana'-binē kaoelā matēa salang lompō sakalē, kaoelā ta' kēra andjhoewāl kerrès panēka.”

Li A SIE: „Mon, bārinto engghi empon, nangēng dhika sēnga' mē' kasta kaboeḍi. Tja'na pangrasa boelā, boelā pon sedjheng larangnga sè nabār kerrèssa ghānēko, doe dhika ghi' matēttēng ta' maghi bhāi. Bān polē boelā ēntar ko'anto nēko enten ta' parlo ḍā' kerrèssa ghānēko bhāi, boelā agher paði sè dhoeliā napa' ka kōtta; marēna bilā dhika sē mola'ana ngangko'?”

WIRJO: „Manabi kerbhoej kaoelā ampon saē sadhādjā.”

Li A SIE: „Marēna bilā ra-kēra kerbhoejjā sè bārāsā?”

WIRJO: „Ta' onēng, ba; doe kēra kaoelā masē ta' abidhā polē. Nara sapanēka bisaos: samangkēn arē Sēmōn, ta' ēngghi?

Ampon, pa'bheliás aré agghi' saos kaoela mola'ana ngangko' kaghoenganna paði."

Li A SIE: „Napè, pa'bheliás aré agghi'? Marèna barumma, sabáb kapal sè mowa'a paði ghanèko pon karè samènggoe sè datengnga."

WIRJO: „Parkara ghapanèka kaoela ta' onèng. Pandjā', korang dāri pa'bheliás aré, kaoelā ta' kèngèng ngangko', sabáb kerbhoej kaoelā manabi ta' tjè' saèna ongghoe, bi' kaoelā ta' èpalakoa rā'-berrā'."

Sarrèna Li A SIE ra-kèra bhākal ta' mangghia djikar laèn polè kadjhābhā djikarra Wirjo, dhādhi parmènta'anna Wirjo pas ètorodhi. Saamponna marè apardjhāndhiān, Li A SIE pas palèman nompā' dokar. Toro' djhālān pèkkèra sapanèka: „Endjā'na Wirjo arowa mè' djā-partjadjā ghālloe', djhā' kerrèssa djārèja sè tao masalamet abā'na. Nangèng orèng Djhābā la sasat kabbi sè partjadjā ka kerrès, lebbi-lebbi mon kerrès djārèja sangkolan. Tja' sèngko' mè' èkennènga belli dā-moḍā. Marèna sanaddjhān sèboe ropèja tja'na ta' èdjhoewālā. Nangèng elloe' so sèngko' èkalana laèn, sabāb sèngko' tjè' terrona sè ngaandjā' kerrès djārèja."

Sareng Li A SIE ampon palèman, Wirjo ladjhoe abāli ka kandhāngnga polè, andjhāmoe kerbhoejja. Abā'na sareng nèngalè kerbhoejja poron neddhā nè'-sakonè', saklangkong pèragghā, kantos abā'na dhibi' noro' arassa lapar sakalè, sabāb kabit mèrèng kerbhoejja gherring. ta' èlebbhoenè pa-ponapa sakalè, mala aroko' saos èngghi bhoenten. Mèlana saamponna marè neddhā, ladjhoe aroko' bhoel-sebbhoelān. Bādjā lem-malem kerbhoejja ampon kèngèng njanaè saè, sè ghādhoeān lakè'-binè' sanget bhoengana sarengungan pas asokkor ka Ghoestè Alla. Ropaèpon djhāmo (tambhā) dhādhingghālān mama'na mandhi ongghoe.

Katjatora è bādjā malemma Wirjo njeddhā sè tēdoeng, djhoe ghā djā-ta' bādjā djhāghā, parlo andjhāmoe kerbhoejja. Kalagghoeānnèpon ghi' petteng Wirjo ampon ngèding, ladjhoe terros ka tegghāl, njarè oen-dāoenan sè èkabhadhiā ratjèghānnèpon djhāmōna kerbhoejja, sabāb tjadhānganna ampon tadā'; dhinèng sè noghœi kerbhoejja sè binè'.

Pokol sabellās Wirjo ampon dāteng. ollèna oen-dāoenan saghāroendjhoe. Sanattolla ka tjompo'na ladjhoe èdjhèmmor. Kerbhoejja ètèngalè ampon sadjān saè. Sareng tja-kantjana è bādjā lem-malem palèman dāri sabāna. sadhādja pas padā njepper ka tjompo'na Wirjo, terro onènga, kadhi panapa kabādā'annèpon kerbhoejja sè gherring. Sareng onèng, djhā' kerbhoejja ampon saè sadhādja, paplèmanna ladjhoe padā arasanān, djhā' tambhāna Wirjo èngghinèka sanget mandhina.

Ella' sabatara aré kerbhoejja ampon kèngèng èdthingghāl alalakon. Sanarè abā'na ta' bannja' ollèna opa, èngghi ta' apanapa, anggher kerbhoejja saos saè, sabāb opāna ghāpanèka tjokop ètèddhā saana'-binèna. È naèka sèttong aré bādja ghoe-lagghoe, kalana abā'na

alako ka kebbhoen tebbhoe, ladjhoe èolok kantjana kasorang: „WIRJO, Jo, kanna', ra, sakeddjhá', tang kerbhoej rēja' laghoena nè-bánnéan so kerbhoej laènna, bhá' arapa ongghoe?”

WIRJO takerdjhat, sabáb tja'na pékkerra, mon ètjapo' panjakèt, tanto sakèng kaalléan dári kerbhoejjá dhibi'. WIRJO pas èntar nèngalé kerbhoejjá kantjana bhoeroe, sarta atanja: „La kabit bilá sè kanta rēja?”

Kantjana njambhit: „La molaè ghi' kaðoemalemmanna rowa sè ta' endá' ngakan, tja' sèngko' mè' ta' apa-rapa.”

WIRJO: „Panjakèddhá kerbhoejjá arēja semmo sara; dhoelat pas dhoeli ètemmo. Dhálloe' antos sakeddjhá', sèngko' ghi' ngala'a tambhá.”

E aré ghapanéka WIRJO ta' tolos sè alako ka kebbhoen tebbhoe, sabáb sareng nèngalé dháng-kandháng laènna, njata djhá' bánnja' kerbhoej gherring. Mèlana ladjhoe asoro aghábáj tambhá sè abák báñan ka binéna, sabáb panjakèt èngghanéka asalla dári kerbhoejjá dhibi'. Kalagghoeännépon bhoèj-kerbhoej è kampong Bångkal ampon sasat paðá gherring sadhádjá, kantos rèng-orèng sè gháðhoeán paðá kobàtèr. Manabi kerbhoej sè gherring ghápanéka pas paðá matè sadhádjá, ampon tanto sè gháðhoeán sossa radjá, amarghá èngghi ghápanéka kantjana alako è sabá, njaré kasap, èteddjhá sareng ana'-binéna. Lantaran ghápanéka WIRJO samangkèn saklangkong rèpot kantos ta' sempat alako dá' kebbhoen tebbhoe, mala djhándjhina dá' LI A SIE ènggharowa kantos sèsèp sakalé. Sè atatolong ka tja-kantjana klabán ongghoe até, ta' ngètong lessona bháðháña, sabáb abá'na jakèn, djhá' kerbhoejjá tja-kantjana sè gherring èngghánéka amarghá katolaran kerbhoejjá dhibi'. Rè-saaréna WIRJO sasat taðá' tjokhána sè andjhámoe kerbhoejjá tja-kantjana. Sanaré bánnja'èpon kerbhoej sè gherring langkong dári sabidhák, djhoeghá sèttong taðá' sè ta' mèloa tambhá. Bhoententa' sadhádjána kerbhoej sè ollè tambhá dári WIRJO pas paðá saè, sè matè djhoeghá baðá, èngghi panéka kerbhoejjá kantjana kaðoewá, amarghá kasèp ta' dhoeli ètambhá'aghi. Dhinèng sè ta' matè, dàlem pa'bhellas aré bisaos ampon bánnja' olléna. Kabit dári naléka ghápanéka tambhána WIRJO sadján atambá kalonta kamandhián-népon. Ampon tanto bisaos rèng-orèng sè paðá gháðhoeán kerbhoej sè ampon saè, sanget kaprotangannépon dá' WIRJO.

Kaotja'a kerbhoej è dhisa laèn, sè paðá ètjapo' ghágherring, sè matè aloesénan. Sareng WIRJO ampon baðá lagghángnga sè ngaladhiné bhoèj-kerbhoejjá tja-kantjana sè gherring, bhoeroe molaè ngangko' paðina LI A SIE. Ta' antara abít paðina LI A SIE èngghánéka ampon maré èangko' sadhádjá. Suamponnépon WIRJO ladjhoe ngabidhi alako ka pabbrik polé. Ébá sapanéka manabi LI A SIE mellé pa-ponapa è kampong Bångkal sè parlo èangko' sareng djikar, WIRJO djhoeghán sè mowa' ka kotja, sabáb LI A SIE

èngghänëka ampon alangghänan, sarengngan polë bängal madjâr larang.

Katjatora è kampong Bängkal samangkën ampon para' osom anjê polë. Djhoeghä è bákto ghäpanëka sasat tadä' mella'na arë. Sëjang arë malem odjhän bisaos, tadä' amboena, kantos bännja' paði sareng bhäko sê paða rosak, andhädhiaghi sossana sareng pakëboena rëng-orëng sê ghädhoeän. Sabäb: paðina èantossaghiä ka tadä'na odjhän tako' amë' bännja' sê rosak, èanjëa, paðina ghi' belloen konëng kontjo' kanan. Abä-tambä soksok è kangan katjërta bäsabäna, manabi kalerressan odjhän, aëngnga kantos ngampak, ngellebbhi paði sareng bhäko. Kabädä'än è nalëka èngghänëka bhidhä sanget, manabi ètëmbhäng sareng è taon sê tapongkor.

È nalëka sëttong arë bädjä ghoe-lagghoe lër-këlëran orëng lakë', binë' sareng na'-kana' sambï djhoeng-këdjhoengan, paða èntar ka sabä, anjëa. È bákto ghäpanëka odjhänna ta' kadhih terrang, kantos bhäko sareng paði paða rëndoe sadhädjä. Mëlana rëng-orëng sê ghädhoeän sabä paða ngëra, djhä' ta' bännja'a ollëna apaanjë.

Sareng arë molaë tëra', ondem molaë sërjang, di-paði è sabä saparo sê tërep; manabi tamennan bhäko robbhoe sadhädjä. Tja'ëpon orëng wa-towana dhisa Bängkal saeddjegghä ghi' ta' onëng osom anjê kadhi è bákto ghäpanëka apessa. Mangkën paði ollëna anjê djhä' engghän èdjhoewäl, tjokop èteddhä sataon bisaos ampon ontong. Panapa polë bhäko. Ontongnga rëng-orëng Bängkal bädä sê ghi' naro pëssë, èngghi panëka ollëna adjoewäl paði ghi' nalëka taon sê tapongkor. Djhoeghä sê loemra, manabi ta' osom anjê, ta' ghädhoeän obäng. Parkara panëka ampon adhättëpon orëng Djhäbä sê kabännja'an. Saëstona orëng Bhoemë panëka ta' patë ghädhoeän èman sareng ta' patë prëmpen, ta' patë ghellem kër-pëkkëran landjhäng. Dälëm bab parkara panëka ampon dhi-kadhiä na'-kana' kënë'. È baktona mangghi kaontongan sareng kasennengngan, pas ta' mëkkër ka arë boedina. Sënga' manabi pas mangghi kasossa'an, pas posang sê rë-sarëan. Sapanëka djhoeghä babätëgghä rëng-orëng è dhisa Bängkal sê kabännja'an.

WIRJO ngotja' ka binëna: „Bärämma, lë', mon empon mara nèko kabädä'änna? Dhoelat boelä dhoeli angghantë'è pëssëna tja-kantja ghärowa, djhä' anoa bärämma? Èbä sabarinto sê andi' pëssë karebbhä ta' endä'ä narëma bälina pëssëna, sabäb tja'na pangrasana abä'na empon soghi. Sanonto rëng-orëng ko' ijä kabbhi paða njandhäng sangsara, sabäb osom anjê sanonto langngë' so bhoemë mon èbhändhinga so sê pon-empon. Djhä' sakënga boelä sampë' sanonto ghi' ta' angghantë'è pëssëna tja-kantja ghärowa, sëra tao, pola sê andi' më' pas angö'ngö'an sarta boelä pas èkotja' orëng djhoebä', sabäb sanonto paða nemmo kasossa'an

kabbhi. Èbä sabärinto boelä sanonto maskè ta' èpokol, djherrä'ä ongghoe ngèbä'än kerrès anèko, sanaddjān ko'amma'a; pandä' kerrès nèko èpadhādhiä patoghoena bengko bhäi, sabäb boelä ènga' ka bäsèjaddhä mama', bärinto: „Mon kerrès djärèja èsabä' è bengko bhäi, tjong, artèna ta' èkèbäi dā' ma-kamma, tanto beng-kona so dhisa dinna' terros ka èssèna kabbhi bhäkal kaparèngana kaontongan bän kaslameddhän.” Rassa boelä kampong ko'ijä masè sampè'a doe taon sè kakorangan, nangèng perkara ghänèko dhika ta' osa sa-sossa, anggher rèng-orèng ko'ijä bhä-djheng alalakon tor prèmpen bhäi, kèra boelä masè ta' èka-rassa'a, nangèng mon tadä' tjatjoghän anjar dáteng polè. Dhika ta' engghi pon tao dhibi', napè marghāna boelä so dhika ma' sampè' mara nèko bādāna. Djhoeghā pon dhigghäl, naqdhā padä pasabbhār bhäi. Bhäli' dhika pabhānter panjo'onna ka Ghoestè Alla, malar mandhār kanèspa'an so kamlaradhāna boelä so dhika dālem tello taon nèko dhoeliä èparèngana ghāntè kamoldjā'än bän kasennengngan, sabäb dhika pon tao dhibi', djhā' Ghoestè Alla nèko ta' aotang parnjo'onanna omaddhä, nangèng bärintoa, lè', naqdhā sambi èchtèjarè apangghäbāj, sopadjä panjo'onna ghänèko èkabbhoelāna, djhā' pas neng-enneng bärinto bhäi.”

VIII.

Akal djhoebä'.

Kaotja'a WIRJO sè njarè èngonna ana'-binèna rè-saarè sasat ta' man-plèman è sabä. Rèng-orèng sè padä nèngalè, tanto ghādhoè-än atè nèser, sabäb abä'na dhi ngèn kabiläng soghi tor èormadhi orèng, samangkèn ladjhoe ngoli saarè bhentèng, sè alalakon ambhāntèng abä'.

Ghi' taon sè tapongkor, sarrèna tja-kantjana padä adjhoeloe paði nè'sakonè' èbāng, dhādhi WIRJO ollè long-molong pèssè, èngghi panèka karèna sè èteddhā dālem rè-saarèna, mèlana sè binè' ollè tè-ngotè pakakas tjompo', akadhiä: lampoe ghāntong, kasor pès-tèpès sareng èn-laennèpon.

Djhoeghā è taon mangkèn sabāna ta' klowar hasèllèpon. Ar-ghāna paði sareng bherräs larang; bherräs sè djhoebä' kantos ennem otabā pètong ropèja sapèkolla. Tja-kantjana WIRJO è Bāngkal kantos dā' Ghālāghā tadä' sè kobāsa'a njombhāng bher-räs otabā paði ka WIRJO polè, krana padä kakorangan dhibi'; sè èteddhā' dālem sataon ghi' ta' tanto djhā' mangghi. Bālāndjhāna WIRJO è rè-saarèna sadjān atambā, mèlana mangkèn ta' kowat mellè angghoejjā ana'èpon sareng rāng-bhārāng kaparloan è tjom-

po'na bhlāka. Djhoegha bāb panēka sareng WIRJO lakè'-binè' ampon ta' ēkasossa sama sakalè, tjoma modjhi ēbingkèng arè bisaos mandhār pangorèbhānnèpon ēparèngana tjokop. Podjhina panēka ēbingkèng ēngghi kabbhoel, djhoeghā sabelloenna abā'na mangghi kaontongan sareng kasennengnan. ghi' ēghāndjhār kasossa'an dthingen.

Ra-kēra ella' tello boelān dāri osom anjè, WIRJO sareng towan pabbrik ēpalako ē kebbhoen tebbhoe ēseddhi'na eppos (ebbra') Katapan, lerres ē ghir sèrèng. Kennengnan bhoeroe nambhāna dāri tjompo'na ra-kēra pardjhālānan saeddhām, mēlana sabbhān lagghoe, manabi mangkadhā dā' klakoannèpon, WIRJO ambhākta sango nasè'. Kabidhān WIRJO sè anangghālā ē kebbhoen tebbhoe ghellā' asareng orèng doe polo, sabab sabā ēghika'ijā lēbārrā langkong 40 bhāoe. È rē-saarēna rēng-orèng sè anangghālā korang ghān kaḍoewā katello. WIRJO hēran, mēlana lajihoe atanja po-napa sabābbhā. Kantjana atotoran, djhā' rēng-orèng sè amboe anangghālā, amarghā sakè' panas tjellep. WIRJO sareng mēreng otja'na kantjana, pas ngēra, djhā' kennengnan ēghika'ijā tanto ta' saē hāwāēpon, mēlana pas gāt-egghādhen, sabāb kobātèr takō' amè' anglo djhoeghā. WIRJO sanget terrona sè ngallēa dāri ghika'ijā, sabāb kabit alako ēghika'ijā manabi malem serrèng lo-njelloan tjètak.

È nalēka sèttong arè sapalēmanna dāri kalakoannèpon, WIRJO arassa ta' njaman abā'. Karebbhā abā'na ta' tja'-ngotja'a ka sè binè', djhoeghā binēna onèng, djhā' lakēna ta' dhāmmang, sabāb rangrang djandonna tor tēngalla abāk tjelkong. mangka ghi' ri-bāri'na ta' sapanēka.

Sè binè' semmo sossa, lajihoe atanja: „Dhika napè ta' dhāmmang, engghi, Jo?”

WIRJO takerdjhāt mēreng patanjana binēna. amarghā abā'na terro ngalēnga; djhoeghā pas njambhit: „Engghi, tjètak boelā njello, ngara polana ghellā' alalakon ē panassa. Nangèng enten ta' apè-napè; kēdi' ēghibā tēdoeng bhāi, insja Allah ēlang.”

WIRJO ampon ta' njaman ēber sarengnan takō' sè njeddhinga aèng. È malem ghāpanēka abā'na ghi' bhāri' ampon mapan tēdoeng, mēmpēna ta' ro-karoan. Kalagghoēannèpon sadjhāghāna tēdoeng, abā'na ghi' arassa gheddhoer, djhoeghā ēpaksa bisaos ēntar anangghālā ka Katapan, sopprēna sopadjā porona kalowar pello sabāb tja'na pèkkèrra, manabi ampon mello, tanto pas dhāmmang.

Sanattolla dā' Katapan WIRJO mēreng kabhār, djhā' kantjana kaḍoewā, sè anangghālā ghi' mēnggoe sè ampon, malemma matè, lantaran anglo panas tjellep. WIRJO lajihoe apèkkèr: „La bhender ongghoe totorra orèng, djhā' kennengnan dinnā' rēja ta' bettjè' hāwāna. Djhā' rēja', orèng rās-bārās ghi' ta' tahan alako ēdinna', djhā' la sēngko' polē kowadhā. Nangèng dhina, arè tēja ēdjā'-kadjā'ā bhāi. Lagghoe' sēngko' njo'ona ngallē ka kenneng-

ngan laèn bhāi. Eh, sèngko' mandhar ta' gherringa bhāi, marèna mon sèngko' matè, pas sapa sè njarèaghiā èngouna sang ana'-binè."

Pokol sapolo towan sinder dateng, marèksa pangghabājannèpon WIRJO. WIRJO ladjhoe èntar, sabāb bādā sè èatorraghiā. Towan sinder sareng nèngalè WIRJO, pas atanja: „Bādā apa, WIRJO?"

WIRJO ngotja': „Moghā ta' dhāddhiā dhoekana pandjhenneng-ngan, towan, manabi sareng pandjhennengngan èédhinè, molaè lagghoeèpon kaoelā ta' anangghalā'ā èka'into polè, sabāb kaoelā mangkèn saki' panas tjellep. Dhinèng manabi ghi' épaksa alako èka'dinto, ta' bhoenten polè panjakèt kaoelā sè atambā sanget; pasèra onèng, manabi andhāddhiāghi taladjāna, pas pasèra sè mèjara'a ana'-binè kaoelā, towan."

Towan sinder: „Bā'na noro' sakè' sakalè, Jo! sèngko' ta' ngèra sama sakalè, sabāb bhādhāna sedqheng barāssa. Mon bārijā Katapan rèja lakar ta' bettjè' ongghoe hāwana. Ghi' pa'bellās arè-anna sè alako èdinna' doe polo orèng, mangka sè bāras satèja tjoma karè kaennem. Mon dā'ijā tana rèja sakalè boedjina la ta' ètamennana polè."

Saamponna atodhoe kennengngan laèn ka WIRJO towan sinder pas ka kebbhoen laènnèpon. È arè ghāpanèka WIRJO sakalang-kong njello, tjètakkèpon akadhiā sè bhengka; kolè'na panas tor ta' poron kalowar pello. Sareng ampon pokol empa' lem-malem abā'na palèman ka tjompo'na. Toro' djhālān pèkkèrra sapanèka; „Dhoelat sèngko' la ta' osa abāli ka lèboenna panjakèt arowa polè. Mon kèdi' sèngko' njèddhā tèdoeng, tanto lagghoe' dhāmmang tor nge-nèng alako ka kebbhoen è paghoenongan. Edjissa hawana la tanto bhāi sè bhāghoes."

Djhoeghā èbādja' malem WIRJO ta' poron njèddhā tèdoeng, mèm-pèna ta' ro-karoan sarta ta' pegghā' njaramtjam. Sè binè' kantos takerdjhat, ladjhoe djhāghā atanja: „Apanè, Jo?" WIRJO pas noro' ngèdng.

Abā'na amèmpè, apangrasa nèngalè bhādja' saklangkong radjā-èpon, tjolo'na anganga, ngolteggā abā'na. Polè apangrasa nèngalè matjan sanget nako'è, njarp kerbhoejja, pas èghidhing ka alas romboe. Saamponna marè kèr-pèkkèran mèm-pèna, pas ngotja' ka sè binè': „Lè, boelā ghi' bhoeroe amèmpè talèbat nako'è: dhoelat dhika pas ghā'-djhāghā'an djhā' anoa boelā atambā sara. Sanonto tjoma karè tjètak ghi' tjè' njellona, rassana masè bhengka bān gherroengan kerrèng, sabāb talèbat ardjhāng. Mèngkèn, ngala'aghi aèng, boelā terro ngènom!"

Sè binè' pas djhāghā ngala' ghendhi. Sareng WIRJO ampon marè ngènom, sè binè' ladjhoe aghāghā tjètaggā lakèna sambi ngotja' sapanèka: „Adoe, mè' tjè' panassa kolè'na dhika, Jo. Marèna bāramma?"

WIRJO: „Engghi boelā lakar arassa tjè' panassa. Kastana boelā sè endā' èpalako è Katapan. Djhā' sakènga boelā ta'

anangghälä öko'issa, tanto ta' kera saké' bärinto. Sakalé boedina boelä ta' ghellemna mon ésoro alako ko'assa polé."

Ta' abit Wirjo pas njëddhä polé. Djhoeghä pas njaramtjam, mala sambi atëng-bhantëng sarenggan njabäna ngangsor. Së biné' sanget kobätër, kantos ta' njëddhä tédöeng; së laké' ladjhoe ésapo'é mabi eddëk, érangkebbhi sarong, soepadjä porona metto pello. Sanarë ampon kandhel sapo'ëpon, Wirjo ta' kadhih metto pello sakalé, pagghoen bisaos ngobhällä kollé'na.

Kalagghoemèpon Wirjo djhaghä, pas kalowara, saddjhäna èntara alalakon ka kebbhoen tebbhoe, djhoegha bettëssa arassa tadä' ora'na sarenggan tjetagghä kapëlunggen, mëlana ladjhoe marobbbhoe polé. Abä'na së saké' ampon ollé samënggoe, djhoeghä ghi' ta' saë, së biné' sanget sossana, sabab lakëna tako' më' maté. Ngabidhi robbhoe kantos pan-saponapan aré së èteddhä è rè-saarëna tjokop bisaos, djhoeghä abit-abit, sarrëna Wirjo ta' ngennëng alalakon, dhäddhi ta' atampa pëssë sakalé, sëmpennanna tadä'; tja-kantjana padä nësor mëkkërë Wirjo sabhäläna, djhoeghä ampon karé nëserra bisaos, sabab ta' ngennëng adjhoeloe pa-ponapa, amarghä padä kakorangan dhibi'. Wirjo dhibi' ta' dhäddhi së atampa'a loe-djhoeloea tja-kantjana, sabab abä'na onëng, djhäh kabädä'annëpon èngghi ghi' dä-padäna abä'na; otja'na ka së biné' sapanëka: „Sënga', lë' pattjoan, dhika sama sakalé addjhä' nampanë bäberri'na tja-kantja nëko, sabab sanonto padä ta' ka-tjokobhän; napé polé ghi' bädä bhäräng së èpaghädhiä, maské tadä' èngghi' dhäh tampanë."

È kala sëttong aré bädä ghi' agghoe binëna èntar ka kottä, maghädhiä ghoej-angghoejjä. Sadätengnga däri kottä, pëssë ollëna adhi-ghädhi ladjhoe èkabäländjhä, djhoeghä ta' kantos saponapa abid-dhä ampon tadä'. Saamponna pas maghädhi odhengnga së laké', ladjhoe sarengnga dhibi', pas kalambhi tjellengnga na'-ana'na. Wirjo së gherring ghi' tadä' pëndhä'na. Lerres panassa bhädhänna ampon èlang, djhoeghä manabi pa'bhelläs aré agghi' bisaos ma-së ghi' ta' kèngënga alalakon, sabab bhädhänna ghi' gheddhoer, mala manabi terro ka' têngka'ana, kodhoe atongkeddhän. Wirjo tjet' èmanna mëkkërë ghoej-angghoejjä, bi-lebbi angghoejjä na'-ana'na, së èpaghädhi, sabab ghäpanëka ollëna tëngoté, saamponna tjompo'na katonon. Räng-bhärängnga ampon tanto èlang sadhädjä, sabab sanarë Wirjo saë, èngghi ta' kera së kowadhä nebbhoes. Sarrëna pëssëna ollëna adhi-ghädhi ampon karé satji, mëlana abä'na pas maté akkal. Së biné' ghädhoeän èngeddhan maghädhiä tjetjo'na, djhoeghä atëna arassa berrä', sabab tjetjo' èngghänëka dhädlingghälän däri emboë'na. Nangëng manabi ampon tadä' së èteddhä'ä polé, doe kadhiä panapa, tanto lastarë djhoeghä së èpaghädhi.

Katjatora è kala sëttong aré bädä lem-malem prappa'na Wirjo tang-ghentangan è löntjagghä sambi ètoghoei së biné', ladjhoe

katamojan Li A Sie òngghàrowa. Li A Sie panèka sè negghoe' ghādhīān è kotta, mèlana onèng. djhā' WIRJO serrèng maghādhī ghoej-angghoejja, tja'na pèkkèrra: „Satèja sèngko' nemmo djhālān sè ngaollèa kerrès sangkolanna WIRJO rowa. WIRJO satèja la tanto bhoeto pèssè. Dhālloe', so sèngko' èakalanna bi' sèlè'.” Li A Sie ladjhoe atanja ka WIRJO: „Napè dhika sakè', Jo? Wa, marèna bārāmna, sanjatana boelā sè èntar ko'anto nèko parlo ka dhika èsoroa ngangko' paḍi ḍāri Litjin.”

WIRJO njambhit: „Kadhi ponapa djhā' kaelā ghi' anglo; ampon saboelān langkong ka mangkèn sè ta' kèngèng apangghābāj sakalè, ba. Èbingkèng arè bisaos manabi kaelā ampon ghāngghāng.”

Li A Sie sareng mèrèng otja'na WIRJO sapanèka, pas masossa, sambhiddhā: „Nèserra, pon tanto dhika ta' ngennèng njarèaghi ègonna ana'-binèna. Marèna sè èkakan è rè-saarèna saabiddhā gherring napè?”

WIRJO: „Adhi-ghādhī, ba. kantos rang-bhārāng kaelā ghemmet; manabi kaelā terros sapanèka bisaos, ampon tanto rang-bhārāng kaelā èlang sadhādjhā.”

Li A Sie: „WIRJO, dhika ta' osa tèr-kobātèr ka èlangnga bhārāngnga ghānèko, kraua sè negghoe' ghāghādhīn boelā. Maḍdhā so boelā ètèmpoana doe taon. Laèn ḍāri ghānèko pola dhika sanonto ma' parlo ngèndjhāma pèssè, maḍdhā nèko' bādā. Parkara serrana, bilā dhika ngennèng apangghābāj ko'ijā!”

WIRJO: „Anggher pandjheunnengngan kasokan rè-lèrè bisaos, èngghi saè, ba. Manabi èparèngè, kaelā terro njo'ona njambhoet sapolo ropèja saos.”

Li A Sie: „Èngghi, nèko'. Nangèng dhika kodhoe aberri' sorat tandhā otang ka boelā. Enten, bānnè pè-napè, tjoma sorat ghānèko mènangka saksè, djhā' dhika bhender andi' otang sapolo ropèja ka boelā. Dhika ghoe ta' tao nolès, ta' èngghi? Maḍdhā dhika nèken èko'into!”

Saamponna marè nèken sorat tandhā otangnga, WIRJO pas nampanè pèssè sapolo ropèja. Abā'na sareng binèna saklangkong bhoenga, amarghā mangkèn pas ta' parlo maghādhī tjotjo'na binèna, djhoeghā ta' ngartè, Li A Sie mèlana powa aberri' èndjhāman pèssè. djhā' bādā sopprèna laèn. Sareng ampon marè nampanè pèssè sè sapolo ropèja, WIRJO pas ngotja' kaso'on ka Li A Sie, otja'na: „Atas partolonganna sampèjan panèka, ba. kaelā mator sèboe doe èboe saklangkong. Moghā-moghā èbingkèng arè kaelā onènga males kasaèanna sampèjan. Torè, manabi kaelā ampon dhāmmang ongghoe, dhiggghāl kaelā sè ngangko'a kaaghoenganna paḍi ḍāri Litjin ka dhālemma. Pandā', ba, molaè mangkèn djikar kaelā ampon prasasat kaghoenganna baba.”

Li A Sie njambhit: „WIRJO, pèssè sapolo ropèja ghānèko dhāddhīā bārāmpa arè, sakeddhā' agghi' tanto pon taḍā'. Nangèng dhika djhā' tèr-kobātèr, mon taḍā', asoroan bhāi ka bengko.

Nèko' dhika so boelä edhina'ana sorat otang pa' mëgghi', èssèna ghân sapolo ropèja. Mon dhika parlo ngëndjhama pèssè polè, sorat nèko tèken dhälloe, saemponna pas soro aterraghi ka bengko, dhika karè nampa pèssèna bhäi. Pandä', Jo, sarrèna abä'na dhika ghi' ghedddhoer djhä' man-ëman sè lowanga pèssè, ngakan kakanan sè makowat bhädhän mè' lè pas bäräs ongghoe. Bän polè mon ta' tjè' sèhadhdhā ongghoe, dhika djhä' endi apangghabāj." Saemponna marè ngotja' sapanèka, Li A SIE pas palèman.

WIRJO sè sakè' ghi' ta' poron saè ongghoe, serrèng matkomadhen bisaos, sabab ta' onèng ngontal eppil. Doe boelän abittèpon WIRJO sè anglo, otangnga ka Li A SIE ampon dhäddhi 40 ropèja. Djhoeghā abit-abit èngghi èparèngè bäräs djhoeghā. Sareng ampon kèngèng alalakon, WIRJO pas ngabidhi njètjèl otangnga ka Li A SIE samènggoe saropèja. Pèkkèrra sapanèka: „Li A SIE la tanto endä' nampanè tang panjerra samènggoe saropèja, sabab abä'na masè tjè' bettjè'na ka sèngko'." Pangèrana WIRJO sè sapanèka kalèro.

Sareng WIRJO ampon samènggoe abittèpon sè alako ka LIE A SIE, LIE A SIE pas ngotja' sapanèka: „WIRJO, sarrèna pon samènggoe abiddhā sè alako ka boelä, dhika ollè bädjārān nem ropèja. Nangèng otangnga dhika ko'abbhi 40 ropèja; bädjārānna sè nem ropèja ghänèko bi' boelä èpotongngaghiā ka otangnga, dhäddhi sanonto karè tello polo empä'."

WIRJO ta' njana bhär sakalè, djhä' Li A SIE andi'ā pola sapanèka. Sareng WIRJO tja'ngotja'a, Li A SIE pas adhoelloei ngotja' sapanèka: „Pandä', Jo, parkara nèko dhika ta osa nja'-bännja' djanḍon, mala dhika kodhoe asokkor, krana bi' boelä dhika ta' èpèntaè boedoe'. Dhinèng mon dhika ta' narèma parkara bädjārānna sè èserra'aghi kabbhi ka otangnga, pon madhdhā lonasè sanonto kèja'."

WIRJO: „Djhä' engghān èkabhdhdhiā madjar otang kaeelä sè andi'ā, ba, bädjārān kaeelä tjokop èteddhā rè-arè bisaos, ampon ontong'."

Li A SIE: „Mon dhika ta' kellar, kerbhoejjā ghärowa bhäi djhoewäl'."

WIRJO semmo seddhi mèrèng otja'na Li A SIE bhoeroe, pas njambhit: „Kerbhoej, èdjhoewälä ba? Doe mon ghäpanèka tadä', ta' parsasat kaeelä kaclangan kasap, sapanèka. Bhoenten, sanarè kadhiā ponapa, bi' kaeelä ta' èdjhoewälä."

Li A SIE: „Mon dhika ta' ghellem andjhoewäl kerbhoejjā, kerressa ghärowa bhäi, madhdhā so boelä èkala'a 150 ropèja."

WIRJO: „Ba, kaeelä dhimèn ta' ampon mator ka sampèjan, djhä' kaeelä ta' ghädhoeän nèjat sama sakalè sè andjhoewälä kèrrès èngghärowa, sanarè èpondhoehdhā saponapa sakalè."

Li A SIE: „Pandä' boelä pon ta' tao napè, Jo, boelä nèng taoa

ghenna'na pèssè sè èndjham dhika ghärowa bhäi. Sarrëna dhika ta' kowat madjar, dalem nem mænggoe dhika kodhoe alako ka boelä, opana ghäbäj ra-serrana otangnga. Lagghoe' dhika mastè däteng so djikarra ko'anto!"

WIRJO: „Marëpon kaolä sareng ana'-binë' kaolä ta' neqdhä'ä sapanëka, ba?"

LI A SIE: „Parkara ghänëko la dä'rämna tja'na dhika, sabäb boelä pon sedheng sè atatolong sopadjä dhika nemmoa panjandhaghän pèssè, sakeng dhika dhibi' sè ta' ghellem atoro' otja' boelä. Molana boelä pas ta' tao sè tja'-ngotja'a polè." |

Saamponna marë ngotja' sapanëka, LI A SIE pas lebbhoe ka romana.

WIRJO ladjhoe ngac', kerbhoejjä, terros palëman. Pëkkërä toro' djhälän sapanëka: „O, bäddhinna LI A SIE rowa dä'rijä bäbategghä! Mon bärijä la bhender totorra mama'. Kabidhinna abä'na tjë' njamanna djanöonna, akanta sè nëser ongghoeän, marëna ta' tao djhä' njekkella."

Sanattolla ka tjompo'na, sareng sè binë' nëngalè lakëna ropäpon sossa, ladjhoe èsangka sakë'. WIRJO pas atotoran sapanëka ka sè binë': „Pa empon, lë', boelä èkellë'a Tjëna bangsat ghärowa. Boelä èsoro alako abiddhä nem mænggoe ta' klabän ollè bädjärän sakëtenga, mënangka ra-serrana otang ghärowa. Nangeng boelä ta' lola sè pas alakoa ko'assa ta' kalabän èopaë.

Lagghoeäna boelä alakoa ka pabbrik polè. Parkara otang boelä ètjëtjèla sabbhän mænggoe ghän doe ropëja, endä' engghi, ta' endä' empon. Dhäddhi abä'na bilän sè läs-mabelläs ka boelä ghärowa, andi' karep laèn, terro ka kerës boelä, nangeng ko'imma, na, djhälänna boela sè maondhoerä kerrës."

Kalagghoeännëpon WIRJO pas molaë alako ka pabbrik, ampon ta' mardoeli dä' ka otja'na LI A SIE sama sakalè. Katello arëanna LI A SIE sareng Tjëna kaöewä, padä tokang boedjoe', èntar ka tjompo'na WIRJO, asaddjhä nanaghiä. WIRJO è bëkto ghäpanëka tadä' è tjompo', bädä ètengnga sabä. Molana namong sè binë' sè mangghi'i.

LI A SIE ngotja' ka sè binë' sambhi ngo'-marongo': „Boelä èntar ko'anto parlo nanaghiä ka lakëna."

Sè binë' njambhit: „Ba, kaolä samangkën ghi' ta' ghädhoeän obäng, mangkën, pana, antos dhingën; bhoenten, ba, è mænggoe däteng ka'ijä WIRJO ampon bädä njabis ka'kassa; tja'ëpon ngatorana ghän doe ropëja samænggoe, kantos lonas."

LI A SIE: „Napë, doe ropëja samænggoe, boelä ango' ta' èserra'ana sama sakalè. Boelä ta' parlo li-bäliän ko'anto tjoma parlo pèssè doe ropëja ghänëko. Pandä', andi'ä ta' andi'ä, WIRJO sanonto mostè anglonasë otangnga sè tello polo empa' ropëja!"

WIRJO sè binè': „Marèna ka'imma sè ollèa, ba; djhà' engghän radjäna pèssè saengghänèka, saringgit saos kaolèa mangkèn ta' ghadhoeän.”

Li A SIE: „Mon bärinto madhä epporraghi bhäi.” Sè ngotja' sapanèka Li A SIE pas lebbhoe ka bengkona WIRJO, ngala' kerrès sangkolanna WIRJO sè ètjangkè'aghi è tabingnga, terros èbhoendhoe' sareng raming. Dhinèng WIRJO sè binè' sareng nèngalè Li A SIE ngala' kerrèssa, èngghäl aranran, djhoeghä kala, sabab Tjèna kaðoewäna sarengnga Li A SIE pas nadjhä' WIRJO sè binè', kantos doettjol däri Li A SIE pas terros onghä ka doekarra. Dhinèng Tjèna kaðoewäna ladjhoe noro' boentè'; sareng ampon padä onghä sadhädjä, sè katello terros palèman ka kotja, doekarra ètjongklang bisaos.

Katjatora WIRJO sè binè' nangès rit-djherriðhän, mèkkèrè kerrèssa sè èkèbä boeroe Li A SIE, kantos ghä-tatangghäna padä njandher sadhädjä. Djhoeghä padä taða sè onènga marghäna WIRJO sè binè' sè nangès; èngghi sanarè onènga, ta' kèra bängal apa-ponapa, sabab Li A SIE Tjèna soghi.

Bädjä lem-malem WIRJO palèman däri kalakoannèpon, mangghi sè binè' sanget sossana. Sambì sèghoemen sè binè' atotoran ka WIRJO, djhà' kerrèssa èkala' Li A SIE. WIRJO sareng mèreng totorra binèna, sanget anaksona, mowana mèra kadhi däri. Djhà' sakènga Li A SIE katjapo' ka abäna kalana sè ngala' kerrèssa, ollè dhaddhi mè' èpatè'è. Sareng èlang seddhina, WIRJO pas sanget sossana, sabab tako' kerrèssa mè' terros ta' abäli. Pèkèrra sapanèka: „Marèna bärämma akalla sèngko' sè ngaollèa tang kerrès polè. Sabab mon sèngko' ta' madjäri, la tanto tang kerrès ta' kèra èbäghi. Mangka satèja sèngko' ta' negghoe' pèssè sakalè. Ngèndjhäma ka tatangghä èdlinna', sèngko' tako' ta' kel-lar njerräc. Pasang nemmo pèssè, nangèng mon Li A SIE pas ngotja' ollè mellè, sarta Tjèna kaðoewäna pas njaksè'è, djhà' bhender mellè ka tang binè, sèngko' pas ngotja'a apa?”

WIRJO ampon matè akal mèkkèrè parkara èngghänèka. Dhinèng rèng-orèng è Bängkal sè mèreng bab èngghänèka, sadhädjä padä kobätèr, tako' kampongnga mangghi katjalaka'an polè. Manabi ta' mangghia pètolongan däri perdjädji Bäländhä, ampon tanto kerrèssa WIRJO ta' kèra èkaollè, sabab Li A SIE Tjèna soghi. Djhoeghä kadhi panapa djhällänna sè pas bädä'a pardjädji Bäländhä kasokan atatolong. Ampon tanto mlarat. Kamalemmanna WIRJO lakè binè' padä taða sè njèddhä tètòeng, kèr-pèkkèran kerrèssa bisaos, Tjèna pangèrana, ampon tanto ta' kèngèng arep bälina polè. Sarèna kerrèssa samangkèn ampon taða' è tjèm-po'na, dhaddhi WIRJO ta' onèng rangèra kadhi ponapa ontongkalèrra bhädhänna èbingkèng arèna. Orèng sadhisa Bängkal padä noro' sossa sadhädjä.

IX.

Partolongan sè ta' èkèra sakalè.

Samalem bhentèng WIRJO ta' poron ngèddhā tēdoeng, njarè akal kadhi ponapa kerrèssa sè èkaollèa polè. Dhinèng sè èkako-bàtèrè, takò' LI A SIE pas mongkèr. Sanarè abā'na njo'ona partolongannèpon towan sinderrā pabbrik otabā towan Pètor (1) sakalè, masè ghi' tadā'ā ghoenana, manabi LI A SIE pas ngako mellè, panapa polè manabi sambi asaksè Tjèna kaḍoewāna. Laèn dāri ghāpanèka, panapa kèrana towan sinder otabā towan Pètor kasokan atatolong ka abā'na, orèng mèsken, bān sè èghoeghāt Tjèna soghi? Sarengngan ollè dhāddhi LI A SIE bānnja' kennalan-nèpon djā-pangradjā.

Kalagghoeānnèpon sadjhāghāna tēdoeng WIRJO ghādhoeān ènged-dhān terro èntara ka tjompo'na LIE A SIE, mèlana ladjhoe adhāndhān. Angghoejā ta' bhidhā sareng angghoejā koli, sabāb ghoej-angghoejā sè dhingèn, sè èangghoej akolemmān ka Ghālāghā ampon marè èpaghādhi sadhādja; tjoma pangalemmanna bhersè. Ra-kèra pokol pètto' ghi' agghoe, bākto WIRJO para' mangkadhā pas katamojan tja-kantjana, sè dhāddhi pangadā'na SALÈ. Saamponna moj-tamojja padā todjoe' sadhādja, SALÈ ngotja' ka WIRJO: „Sèngko' so tja-kantja rèja kabbhi, Jo, sè èntar kanna' parlo njan-dā'ā sèdā, amarghā kerrèssa sè èkala' LIE A SIE. Nangèng endjā' ta' malolo djārèja bhāi; sèngko' sakantja'an padā kobātèr, takò' amè' kampong dinna' nemmo kasossa'an polè mara bilān arowa, krana kerrès la tadā' èdinna'. Molana sopadja èlopottaghiā dāri kabhālāi sèngko' so tja-kantja rèja mapolong pèssè sakonè' èbāng, èghābājā sombhāngan ka sèdā, mè' kennèng èpanebbhoes kerrèssa ka LIE A SIE. Rèja' pèssèna. Dhinèng mon sèdā ta' ghellem nampanè, sèdā njamana matjalaka'a tja-kantja èla'dinna' kabbhi. Masa sèdā andi'ā, èngeddhān kanja djārèja, la tanto endjā'.”

WIRJO njambhit: „Kabhenderrān djārèja, Lè, karana sèngko' satèja lakar èntara ka bengkona LIE A SIE; mon sèngko' sambi njambi pèssè, rassa sèngko' tang kerrès tanto pas èbāghi. Sarrèna parkara djārèja sapèsan dhāddhi ontong-kalèrra sèngko', kapèng ḍoewā'na ontong-kalèrra tang tja-kantja kabbhi, dhāddhi pèssè rèja so sèngko' èkebā'ā bhāi, embādjarraghiā ka LIE A SIE, nangèng sabārijā kèja, sèngko' adjhāndjhiā, dhoemèn sèngko' andi' tja-kantja rèja enserra'ana kabbhi.”

SALÈ bhoenga atèna amarghā WIRJO sè ghellem nampanè pèssèna sarta ladjhoe njambhit: „Parkara djārèja, Jo, mo-temmo èboedi, anggher otangnga sèdā la lonas bān kerrèssa djārèja la èkaollè polè, sèngko' sakantja'an la senneng.”

(1) Towan Asistèn-Rèsidèn.
Sangkolan.

WIRJO: „Mon bārijā sèngko' saēboe doe ēboe kaso'on atas partolonganna bā'na so tja-kantja laēnna rēja. Nangèng sèngko' ghi' mangmamg mon ta' ollēa pètolongnga pardjadji Bālandhā, masē ghi' ta' ēkaollēa.”

Saamponna moj-tamojja palēman, WIRJO pas mangkat ka kotṭa. Sareng rē-kerra ollē saprapat eddhām sē adjhālān lerrēs ē lāndjhālān tēko'an, WIRJO pas nēngalē Bālandhā kasorang djheng-mandjheng ē pēngghir djhālān. WIRJO ngēra, djhā' ēngghānēka towan pangradjā, katara dāri pētjiēpon, pēngghirā mabi plēpēt pasmēn; mēlana abā'na ēngghāl nēngkong. Towan sareng ngoladhi bādā orēng nēngkong ēseddhi'na, pas atolē, sarta marēksa: „Man, apa bā'na tao, dīmima dhisa Bāngkal rēja?”

WIRJO: „Ka'into, kandjeng towan, semma'. Ghān tjongabhān ēadā' ka'dinto ampon katēngal.”

Towan: „Pola bā'na orēng dāri Bāngkal?”

WIRJO: „Ēngghi, kandjeng towan.”

Towan: „Apa bā'na kennal dā' orēng njama WIRJO?”

WIRJO: „Dhi-dhālem dhibi', kandjeng towan, sē ēsambhāt WIRJO.”

Towan: „Mon bārijā kabhenderrān. Sèngko' ngēding berta, tja'na bā'na andi' tambhāna panjakēddhā ēbin, apa ijā?”

WIRJO: „Ēngghi, kandjeng towan; dhi-ngēn nalēka ē Bāngkal bādā lalarannēpon kerbhoej, dhi-dhālem sē nambhāi, ēngghi bherkat djoenan-dhālem, bānnja' ollēna, kandjeng towan.”

Towan: „O, bāddhinna! Bārāmna sèngko' satēja djhā' mēllēa tambhāna djārēja, mon bādā sèngko' mēnta'a satos bhoetol, apa bā'na asangghoe? È kampong lao' dīssa bānnja' kerbhoej ghering sampē' rēng-orēng dhisa sossa kabbi, amarghā la ta' nemmo boekona tambhā.”

WIRJO: „Ēngghi, kandjeng towan, djhā' ēngghān namong satos bhoetol, sanarē langkong sakalē, dhi-dhālem asangghoe ngatorana dā' djoenan-dhālem, anggher dhid-dhālem ēparēngē kopē kotong bisaos. Djhoeghā djoenan-dhālem ta' mabi mon-dhoet, kandjeng towan, sabāb dhi-dhālem sē ambhādhi tambhā ka'dinto ta' abhāndhā sakētēng.”

Towan: „Bā'na satēja ēntara kamma?”

WIRJO: „Dhi-dhālem ka kotṭa'a, kandjeng towan, bādā parloēpon.”

Towan: „Djhā' ēpanjorodhā ka lagghoe' bhāi kaparloanna djārēja bārāmna, apa ta' ēkenneng, sabāb sèngko' terro mēnta'a satēja kēja tambhāna djārēja. Endjā', mara bi' sèngko' ēbellā.”

WIRJO: „Marēpon kadhi panapa, kandjeng towan, dhi-dhālem smangkēn sanget parloēpon sē ka kotṭa'a. Ēngghi djhoeghā manabi djoenan-dhālem kasokan atatolong dā' dhi-dhālem, kaparloan dhi-dhālem kēngēng antossaghi dā' lagghoe'pon.”

Towan: „Parkara apa, koddhi kabälä, pola sèngko' mè' ngen-nèng atatolong.”

WIRJO pas mator tok-lantogghä bisaos, djhä' kerrès sangkolan-nèpon èkala' Tjèna sè anjama Li A Sre, kantos abä'na sareng rèng-orèng è dhisa Bångkal sadhädjä sanget sossaèpon.

Towan: „Kaparar ongghoe Li A Sre djäreja. La dhina, tello arè agghi' kerrèssa djäreja la arep bälina polè; sèngko' ijä kennal ka orèngnga. Apa kerrèssa djäreja bhäghoes ongghoe? Bäramma robäna?”

WIRJO ladjhoe njarèta'aghi kabädjä'ännèpon kerrèssa.

Towan: „Mon ta' klèroa sèngko' lambä', nalèka ghi' kana', ta' kanta'a sè la tao ngatèla' dä' kerrès djäreja.”

WIRJO: „Ollè dhäddhi djhoeghã, kandjeng towan. Kerrès ka'dinto sangkolan däri mama' dhi-dhålem, sè ampon onèng alogongan man-ka'kamman, ghi' nalèkana dhäddhi djongos. Mala kerrès ka'dinto serrèng èoladhi towanna sareng para wan-towan laènnèpon. Ropaèpon somèlè para towan-towan senneng ngoladhi kerrès ghäpanèka.”

Towan: „Mama'na sèdä sapa njamana?”

WIRJO: „MOESTARI, kandjeng towan.”

Tawan: „MOESTARI, MOESTARI. .... Pola mama'na lambä' tao ngaboelä dä' towan rèsidèn MAARTEN, jä?”

WIRJO: „Èngghi, lerres, kandjeng towan.”

Towan: „Pola bä'na WIRJO, jä! Dhålloe', sèngko' atanja'a, bä'na bhä' ghi' ènga'a, djhä' towan rèsidèn MAARTEN kaghoengan pottra lakè', anjama sinjo Nico?”

WIRJO: „Èngghi, èmot, kandjeng towan; ka'dinto reng-sarengngan dhi-dhålem amaèn. Dhi-dhålem serrèng èpanaè' djhåmbhoe sareng pao; manabi padjhoedhoenna dhärana kotor, dhi-dhålem djhoeghån sè ambhersè'è. Sinjo ka'dinto saklangkong lèboerrä dä' mano'. Ta' karè na'kana', kandjeng towan bessar sinjo Nico ka'dinto, nakallèpon poko'.”

Towan: „WIRJO, bä'na apa partjadjä, djhä' sèngko' pottrana towan rèsidèn MAARTEN sè dä'ngodä'ån, sè anjama sinjo Nico djäreja? Djhädjhäl sèngko' djhelling patètè. Bäddhinna bä'na tang reng-bhärengngan ghi' lambä' rowa! Sèngko' safèja djhoemenneng Aspiran Kontellir.”

WIRJO sareng ngèding totorra sapanèka sakalangkong bhoengana, djhoeghã abäk tako', amarghã sè ngotja' nakalla poko', mèlana ladjhoe mator sambi njembhä: „Kandjeng towan, ta' langkong dhi-dhålem njo'ona saporä, däri dhi-dhålem sè tor-mator ta' pantes ghi' bhoeroe mongghoe dä' slèrana djoenan-dhålem. dhi-dhålem ta' onèng ongghoe, sarrèna tjè' ta' èmoddhä manabi djoenan-dhålem, pottrana Kandjeng Towan Rèsidèn MAARTEN.”

Aspiran: „O, endjä', WIRJO, ta' dhäddhi apa, mala sèngko' senneng mon noddjhoenè ènga' dä' tang klakoan nalèka ghi'

kana'na. Bă'na è bākto djārēja ta' ijā la atowa'an so sèngko', sarta bi' papa bă'na èsoro noro' sèngko' dā'kamma'a bhāi. Ta' bă'na lambā' sè tokang ngèbā'aghi tang boekoe so lèi, mon sèngko' ka sakola'an, sarta mon la pokol sabellās bă'na ngambā' sèngko' kalabān dōkar. Apa bă'na ghi' ènga', kalana èn-maènan so sèngko' è pamengkang sè lèbār rowa, mon mama so papa prappa'na asarè? Bă'na lambā' ghoe ta' la tao otja' Bālāndhā nè'-sakonè', ta' ijā, Jo? Apa satēja ghi' bādā ènga'na?"

WIRJO: „Èngghi bādā nè'-sakonè'."

Aspiran: „Dhālloe', sèngko' terro anja'-tanja'a ka bă'na; nalēka mama'na amboe sè ngèrèng papa tja'na bānnja' ro-tarona pèssè. Rassa sèngko' mon bhender kanja djārēja, bă'na satēja tanto soghi, apa endjā'?"

WIRJO: „Doe, kandjeng towan, soghi ponapa. Lerres nalēka mama' dhingèn andhingghāl dhoennja, bānnja' dhādhingghālān-nèpon qā' dhi-dhālem. Djhoeghā sapanēka, kandjeng towan, dhi-dhālem pas kakalèran, tjompo' dhi-dhālem sareng kas-pakakassa sadhādja ghemmet èkello' apoj, kantos dhi-dhālem kapaksa njēwa'-aghi sabā dhi-dhālem ka pabbrik, engkabhdhi ghāntēna pèssēna tja-kantja dhi-dhālem è Bāngkal, sè padā èpatoro' dā' dhi-dhālem; sabāb obāng èngghānēka tanoro' katonon sakalè."

Aspiran: „Ijā, sèngko' la ngèding kēja. Mon bārijā'ă bă'na la noron ka mama'na onghhoe."

Sapa sè njana'a djhā' sèngko' taoa atatemmo polè so bă'na. Rowa' tang dōkar la dāteng, madjoe' sèngko' aterraghi ka bengkona; sèngko' parlo ka tambhāna kerbhoej djārēja, Jo. Bă'na la djhā' tēr-kobātēr parkara kerrēssa djārowa. Dhina, sèngko' sè mēnta'-aghiā bālina ka Li A Siē, lagghoe' otabā sađoemalem. Pandā' parkara djārēja sèngko' tangghoeng."

WIRJO: „Kandjeng towan, saghoenong anak bhoengaèpon atè dhi-dhālem, sabāb kerrès ka'dinto sanarè bādā'ă mellè saponapa bisaos, sareng dhi-dhālem ta' èdjhoewāl. Mēlana dhi-dhālem sanget ghoe-matēna ka kerrès ghāpanēka, kandjeng towan, sarrēna dhi-dhālem ampon jakèn, djhā' kerrès ka'dinto sè maontong dhi-dhālem."

Aspiran: „Madjoe, ka, djhā' mangkadhā, sabāb sèngko' nèser dā' rèng-orèng sè padā gherring èbinna, tanto tē'-dāntē'an dātengnga tambhā."

Saamponna marè adon-djandon, sè kađoewā pas adjhālān soko terros ka Bāngkal. Toro' djhālān padā ngēnga'è nalēkaèpon padā ghi' kana'; sè asa-gessa saklangkong rapa'.

Katjatora WIRJO sè binè' sareng nēngalè lakēna abāli sarta ngèrèng Towan pangradjā kasorang, tor ropāèpon dhi-kadhiā sè ampon kennal abit, sanget ghettonna. Sanattolla ka tjompo'na WIRJO pas abālā ka sè binè', djhā' Towan èngghānēka towan Aspiran Kontellir, asmaèpon towan MAARTEN; pottrana towan rēsi-

dèn MAARTEN, tëlas lorana mama'na. Dhinèng kasokanna bhādhi mondhoe dhā tambhāna kerbhoë gherring. Sè binè' sareng mèrèng otja'na lakèna sapanèka, pas tak-kètòk nolongè ambhādhi tambhā. E bākto ghāpanèka towan Aspiran aghi-lèngghi è bengkona WIRJO. Towan Aspiran saklangkong nèserra ngoladhi romana WIRJO sasat tađā' paponapana sama sakalè; mèlana pas kaaghoengan nòjat bhādhi atatolonga klabān ongghoe atè ka WIRJO, panapa polè serrèna salèrana ngaghāli djhā' WIRJO orèng djhoe djhoer bābā-tègghā.

Ta' antara abit WIRJO sè ambhādhi tambhā ampon marè, ollè doe bellās bhoetol; ghāpanèka namong èkabhādhiā partjobhā'an bisaos dlingèn. Manabi njokot. WIRJO namong njo'on kèrèmè bhoetol kotong, bānnja'na sakasokanna towan Aspiran. Sareng tambhāna ampon marè èbādhiā, sareng towan Aspiran ladjhoe èpakon sabā' ka dokarra; WIRJO sareng towan Aspiran èparèngè persèn doe bellās satengnga ropèja, sambi adhāboe sapanèka: „Rèja', kala' bā'na kennèng ghābāj kabellina roko'."

WIRJO: „Bhoenten, dhigghāl, kandjeng towan, sabāb dhi-dhālem ta' toman adjhoe wālān tambhā."

Aspiran: „Ella, ra, Jo, la tampanè bhāi! Bā'na sanjatana tabettjè' dhālloe, bān bā'na ta' ija' tao dhibi' tja'-otja'anna orèng: „Pa-sapa'a tadjhoe djhoer dhālloe, di-boedina matè ngondjhoer." Bhender bā'na ta' toman adjhoe wālān ka orèng mèskèn, nangèng mon ka Naghārā apa djhoe bhā'na. Naghārā aparèng obāng bānnja' ka sèngko', èdhika' aghi kabelli tambhāna èbin sè gherring. Dhāddhi bā'na satèja prasasat pardjādina Naghārā; pèssè djārèja mènangka gādji par-mola'anna. Mon tambhāna bā'na njata djhoe dhoe, ella tanto sèngko' mellè bānnja'."

Saamponna towan Aspiran marè adhāboe sapanèka, WIRJO pas magghoe kakeddjhā'; pèssè doe bellās satengnga ropèja ghellā' pas ètampanè. Pèkkèrra sapanèka: „Djhā' rèng Naghārā la tanto ta' kèra kakorangan obāng. Sarrèna towan Aspiran adhāboe mon-dhoe dhā tambhā bānnja' sokkor la njata djhoe dhoe, bettjè'na sèngko' satèja long-mapolong oen-dāoenan, sè parlo èangghoej, pola ma' pas djhoe dhoe ongghoe tang tambhā."

Sareng WIRJO marè nampanè pèssèna, ladjhoe mator kaso'on dā' towan Aspiran; pas èterrossaghi mator polè bāb parkara kèrèssa.

Towan Aspiran adhāboe: „Ella, ra, dhina, parkara djārèja sèngko' tangghoeng. Mon ta' lagghoe', doe malem, sèngko' ngara bādā napa' kannā', ngaterraghiā kèrèssa djrèja, sabāb sèngko' ghi' terro arembhāghāna so bā'na, bārāmra bā'na èboedi arè sè sen-nengnga pangorèbhāna saana' binèna. Sanjatana, WIRJO, sèngko' ta' tèghā adjhelling bā'na so ana' binèna malarat mara rèja, sabāb rèng towana bā'na lambā' ta' dā'ijā. Bā'na apènterran bān tja-

kantjana sè laèn, sabāb dhāddhiā nè'-sakonè' bā'na tao matja bān nolès; molana ta' pantes sakalè bā'na sè pas ngoliā, alalakon saarè bhentèng ambhāntèng abā'; bā'na tanto nemmo, djhā' sakè-nga njarè pangghābājān, sè djhāng addhoeān dā' abā'na bā'na."

Saamponna towan MAARTEN marè aboe-dhāboe sapanèka, pas bhoebhār, djhoeghā ta' pas djhoedjhoek ka dhālemma, ghi' terros ka dhisa kennengngannèpon kerbhoej sè gherring.

Katjatora rèng-orèng sè ghādhoeān kerbhoej, sareng nèngalè towan Aspiran raboe, saklangkong bhoengana, sabāb laku ampon abit sè èrep-arep raboena, amarghā èbin sè gherring ampon bān-nja' matè. Dhinèng laènnèpon, manabi ta' ollèa pètolongan tam-bhā, masè ta' kèngènga arep odi'na polè.

Saraboena towan Aspiran dā' ghika'ijā, ladjhoe aparèng pètodhoe dā' rèng-orèng sè ghādhoeān èbin gherring, kadhi ponapa ang-ghoejāna tambha ghellā'. Salèrana tjo-mattjo sanget dā' kalèboen-na, sopadjā ngatorana reppot, kadhi panapa kakauna tambhā bhādhhianna Wujo ghapanèka.

Saamponna marè aparèng nasèhat nja'-bānnja', towan Aspiran pas bhoebhār, raboena ka dhālemma ampon rop-sorop arè.

X.

Partolongannèpon Pangradjā.

Katjatora towan Aspiran saklangkong lessona, djhoeghā ta' èpèkkèrè sama sakalè, amarghā ampon karè adjhāndjhi dā' WIRJO, djhā' mangaollèaghiā kerrèssa dālem saarè doe arè. Saamponna marè asèram, towan Aspiran pas adjhāndhān, terros mèjos ka tjompo'na Li A SIE. Djhoeghā ta' pas terros, ghi' per-sepperran dgingèn. Kalana nattol ka bengkona Li A SIE ampon semmo malem. È ampèrra tjompo'na Li A SIE bādā lampoe ghāntongnga nem mègghi'. padā èsomet sadhādja, tèra'na tar-kentaran. Tèm-bo'na èrengghā sareng ghāmbhārrā orèngana-bārna. È dālem romana bādā mèdjā sadhiānnèpon (ettoe'), sè bānnja' dhāmar lilinna ana-bārna. Lerres è kangan-katjèrra sadhiān bhoeroe bādā artjana KONG HOE TOE, èngghi panèka podjhāngghā bhāngsa Tjèna, sè bitjaksana. Bāкто towan Aspiran raboe, è ampèrra tadā' orèng sakalè, mèlana towan Aspiran pas lat-ngoladhi èssèna ampèrra bengkona Li A SIE dgingèn. Sareng ampon sabātara abiddhā sè bādā è pèr-ampèr ghi' tadā' orèng ngalèmbā' djhoeghā, ladjhoe aologhān: „*Spada! Spada!*” (1) Ta' abit ladjhoe bādā orèng kaso-

1) Djhā' tjara'a Madhoerā dhi-kadhiā: *pangapora (ghlānon)*.

rang kalowar, ropana nakabánna Li A SIE. Towan Aspiran maréksa báda-tadá'na sè ghádhoeán tjompo'. Sareng nakabán mator báda, ladjhoe épakon ngelok lorana. Sakeddjhá' agghi' Li A SIE pas kalowar. Saamponna maré atabi' towan Aspiran pas éatorè lèngghi.

Ta' antara abit ladjhoe báda nakabán katello, sè kasorang ambhácta roko' manéla, kasorangnga ambhácta korék sareng báddhána lolong, kasorangnga polé ambhácta etté, éatorraghi ka towan Aspiran.

Saamponna padá njomet roko'na (towan Aspiran sareng Li A SIE), towan Aspiran pas adháboe sapanéka: „Ghellá' ghi' agghoe báda oréng kasorang dári dhisa Bángkal angghoeghát sampéjan.”

Li A SIE: „Báddhiina, angghoeghát parkara ponapa, towan?”

Aspiran: „Tja'na sampéjan ngétjo' kerréssa oréng éngghánéka, panapa bhender?”

Li A SIE: „Kaoelá éghoeghat ngétjo' kerrés? Maréépon, pandjhennengngan panapa partjadjá? Pandjhennengngan ampon ngagháli dhibi', towan, djhá' kaoelá somalé ta' soghi, nangéng ta' kakorangan; panapa sè ékaterroé, kaoelá masté katekkan. Kasapakakas é ampér panéka bisaos, towan, djhá' édjoewalá ampon langkong doe éboe ropéja. Kadhi ponapa sè olléa dháddhi djhá' kaoelá ngétjo' kerrés.”

Aspiran: „Éngghi, kaoelá partjadjá ka otja'na sampéjan éngghánéka. Bhoenten pola sampéjan mé' sakéng mellé kerréssa oréng éngghárowa?”

Li A SIE: „Lá, éngghánéka sè éngghi, sarengngan báktona kaoelá mellé, báda sakséna. towan, éngghi panéka épar sareng sapopo kaoelá. Manabi pandjhennengngan kasokan maréksa'a, nara éologhá.”

Aspiran: „Ampon, ta' parlo. Kaoelá éngghi partjadjá ka otja'na sampéjan. Saponapa sè ébelli? Manabi sapanéka sampéjan bári' lem-malem éntar ka tjompo'na ARDJODIWIRJO.”

Li A SIE: „Kerrés éngghánéka sareng kaoelá ébelli satos séket ropéja. Djhoeghá sarréna sè ghádhoeán ghi' andi' báberra' ka kaoelá 34 ropéja, dháddhi kaoelá namong madjár 116 ropéja.”

Aspiran: „Obáng sè 116 ropéja ghápanéka ta' éngghi WIRJO dhibi' sè nampané; saamponna kerressa bi' sampéjan pas étampané ta' énggini?”

Li A SIE: „Éngghi, lerres kadhi dháboena ka'into.” Li A SIE ladjhoe mésean, sabáb bhoenga, ékéra parkara éngghánéka ampon saé djhalánna. Tor sama sakalé ta' arassa. djhá' kèngéng tjan-ghák otja'na. Towan Aspiran ladjhoe njentak sakaléan, dháboena: „Li A SIE, sampéjan oréng djahat, sampéjan ngétjo' kerréssa WIRJO, katara dári otja'na dhibi' ghi' bhoeroe.”

Li A SIE: „Kadhi panapa, towan, pandjhennengngan mé' pas bángal ngarané, kaoelá oréng djahat?” Sè ngotja' sapanéka para' ta' mettoa swara.

Aspiran: „Lakar èngghi; kaoelä kan bängal ngaranè sampèjan orèng djahat, polana sampèjan lètjèk otja'na. Éparra sareng sapopona èngghärowa pađa nerrangngaghi dā' kaoelä ghellä', djhä' nalëka sampèjan mellè kerrès èngghänëka. Wirjo tadä' è tjompo'na. Sè nampanè pèssëna tja'na sè binè'. Mangka sampèjan ghellä' ngotja' Wirjo dhibi' sè nampanè pèssè ”

Tjèna: „Èngghi, djhoeghä . . . . .”

Aspiran: „Djhoeghä, djhoeghä panapa? Pandä', kerrès ghäpanëka parèng dhoeli pakalowar, mon bhoenten, samangkèn djhoeghän sampèjan sareng kaoelä èmaso'aghiä ka seppir.”

Li A SIE sareng mèrèng dhäboena towan Aspiran bhoeroe, olattèpon pas potjet, ta' kèngèng tja'-ngotja' ponapa polè.

Aspiran: „Parèng, dhoeli pakalowar, sabäb kaoelä ta' parlo bit-abit ëka'into'!”

Li A SIE pas lebbhoe ka romana padjhälänna laonan, ngala' kerrëssa; saamponna pas èsabä' è mèdjä, sambi ngotja' sapanëka: „Panëka' kerrëssa, towan, djhoeghä manabi kèngèng, kaoelä terror-matora polè; ëdälem parkara panëka kaoelä sama sakalè ta' aromasa sala. Kadhi panapa sè ollëa dhäddhi, kaoelä, Li A SIE, Tjèna sè ghi-soghiän kadhibi' è kotta ka'ijä èghoeghät ngètjo' kerrès, sè namong arghä 150 ropëja. Saponapa'a, towan, obäng 150 ropëja ghäpanëka mongghoe ka kaoelä. Pandjhennengngan ta' ampon ngaghäli dhibi' djhä' kaoelä ta' namong ëadjhinè rèng-orèng kènè' bisaos, nangèng kantos dā' Towan Pëtor èngghi todoes ka kaoelä. Kaoelä ango' èlanga pèssè langkong sèboe ropëja, towan, ètèmbhäng sareng kaoelä ètarka tjo'-ngètjo'. Manabi pandjhennengngan ta' partjadjä, njara kaoelä bängal sompa, djhä' kaoelä sakontjo'na oboe' ta' aromasa ghädhoeän sala sakalè dälèlem parkara panëka. Dhinèng rèng-orèng sè andjhoeroekkaghi kaoelä ghäpanëka ampon tanto sakèng bädjhi' ka kaoelä otabä sakèng ta' kellar nangalè kasoghiän kaoelä ”

Towan Aspiran Kontellir pas mondhoet kerrès dāri mèdjä sambi aghäboe sapanëka: „Parkara pèssëna sè sèboe ropëja èngghänëka pon tegghoe' sampèjan dhibi' bhäi, ba, sabäb parkara panëka sareng kaoelä ta' èbhäqhiä radjä. Djhoeghä manabi sampèjan èbingkèng arè atèngka kadhi panëka polè, sareng kaoelä pas èbhäqhiä radjä, mèlana sampèjan marè'è sakalè boedina.”

Bätara saparapat eddjhäm dāri bākto bhoeroe towan Aspiran ampon bädä è dhälèmma, alèngghi ëdälem kamarra sambi lang-nèlang kerrëssa Wirjo, sabäb saklangkong lèboerrä; panapa polè salërana pas èmot dā' nalëkana ghi' kana'na. Djhä'-sakeddjhä' mèsëm, sabäb arassa bhäddjhrä sè kèngèng ngaollèaghi kerrëssa Wirjo ta' klabän mlarat. Orèng sè ghädhoeän dhiqdhä' pèragghä, manabi nèngalè kerrëssa ampon ëkaollè polè, kantos matè rassana ta' kèra loppä dā' towan Aspiran, sè ampon onèng atatolong ka bhädhänna. Ghälina towan Aspiran sapanëka: „Lagghoe' ghi’

agghoe kerrès arèja èaterraghiä ka Bångkal, sabäb WIRJO tanto sè rep-arebbhän, krana sèngko' la karè asomadjä. Nangèng bettjè'na opas bhäi èsoroa ngaterraghi, sèngko' èntara lem-malemman, sabäb sèngko' ngantosa reppoddhä kalèboeni Tjlorèng, parkara tambhä rowa. Rassa sèngko' kalèboenna kennèng arep dätengnga sabelloenna pokol doebelläs."

Saamponna marè kèr-pèkkèran sapanèka, kerrès pas èbhoendhoe' mabi dhäloebång koran, sarta èsabä' è rok-soroghänna mèdjä panjerraddhänna. Sareng towan Aspiran ngèntebbhä rok-soroghän bhoeroe, pas ngoladhi sorat nompang èattassa bång-dhäloebång bännja'. Sorat èngghänèka dāri kantjana sè anjama towan DE JAGER. Saamponna marè èmaos, towan Aspiran pas adhāboe: „Ijä ongghoe, sèngko' ghi' ta' malesse towan DE JAGER sè mènta orèng, èpadhāddhiä mandøer bhäko. Marèna ðimma sè nemmoa? Ó, dhälloe', mon bārijā, WIRJO bhāi so sèngko' èadā'aghiä, sabäb la pènter alako bhäko. Laèn dāri djārèja rassa sèngko' masè malarat sè nemmoa orèng kanā WIRJO bettjè'na bān tjakangnga. Tjoma sossana ghi' ta' karoan djhā' ghellem, sabäb abā'na tjè' takō'na sè andhina'a dhisa paðempa'anna dārāna. Doe ètarèa bhāi, sapa tao, pola mè' powa. Dhinèng paghi' saopama terro molèa polè ka bengkona, kèra sèngko' towan DE JAGER ta' kèra nglanglang."

Saamponna marè ambhādhi serrat bāngsolan, towan Aspiran pas asarè. Sabelloenna njèdjhā, ghi' kèr-pèkkèran bāb kerrès sè èkala' LI A SIE, sareng pangghābjānnèpon dhibi' èdālem saarè ghellā'.

Kalagghoeännèpon ghi' agghoe towan Aspiran pas makon opas kasorang nompā' djhārān ka Bångkal, ngaterraghi kerrès. Sanat-tolla konkonan, WIRJO èpangghi ghi' bhoeroe däteng njarè oen-dāoenan, sè èkabhādhiä tambhä, saklangkong bānnja'èpon. Saamponna opas marè andjhoeloeaghi bhoendhoe'än, sareng abālā, djhā' towanna raboeā mangkèn lem-malemman, ladjhoe palèman.

Katjatora bhoendhoe'än bhoeroe sareng WIRJO pas èbhākta ka romana sarta ladjhoe èboekka'. Sabelloenna mokka', abā'na ampon ngèra, djhā' bhoendhoe'än bhoeroe tanto aèssè kerrèssa. Djhoeghā sareng èmot dā' somadjāna towan Aspiran, djhā' kerrès èngghā-nèka èaterraghiä dhibi, atèna pas bādā mangmangnga. Frappa'na mokka' bhoendhoe'än, ana'-binèna pas lebbhoe ka romana, terro onènga èssèna bhoendhoe'än ghellā'. Sareng bhoendhoe'än ampon èboekka', njata djhā' ta' aèssè bhārāng laèn, kadjhābhā kerrès sangkolanna, sè èrampas LI A SIE èngghārowa. WIRJO sareng ana'-binèna sanget pèragghā, kerrèssa ètjèjom, èso'on èsabā' ka tjèttagghā, otja'na: „Djhā' bānnèa kandjeng towan sè atatolong ka sèngko', la tanto kerrès rèja ta' kèra èkaollè polè. Eh, sanja-

tana la belläs ongghoe kandjeng towan dä' sèngko' so dä' tja-kantja dinna' kabbhi."

Ghā-tatanghāna WIRJO paḍā èntar ka tjompo'na (WIRJO), amarghā ēghika'ijā rammè orèng aghellā'ān. Sareng ghā-tatanghāna onèng, djhā' kerrès sangkolanna WIRJO ēkaollè polè, ladjhoe atotoran ka laènnèpon, kantos berta èngghānēka sakeddjhā' bisaos ampon bārātta dhāddhi sa-Bāngkal. Sadhādjana orèng paḍā bhoenga, djhoeghā ta' loppa tjo-mattjo ka WIRJO, sopadja kerrèssa ta' ēbhākta'a man-ka'kamman polè, sabāb salameddhā dhisa Bāngkal sareng saèssēna sadhādja bāḍā è kerrèssa èngghānēka. WIRJO ladjhoe asalameddhān nangghā' tabbhoeān, ngormat kerrèssa. Dhinèng rèng-orèng sè ghi' bhoeroe palēman dāri sabāna ghi' dāri djhāoeān ampon mēreng monjēna tabbhoeān, djhoeghā taḍā' sè onēga djhā' pasēra sè asalameddhān. Djhoeghā sareng nēngalè labāng lowarra tjompo'na WIRJO ēpasangè oen-dāoenan ana-bārna, pas ngēra, djhā' tanto WIRJO sè asalameddhān, tja'na pēkkērra: tanto kerrèssa la ēkaollè polè. Saamponna marè di-mandi sareng adhāndhān, rèng-orèng bhoeroe pas èntar ka tjompo'na WIRJO, noro' anga-bhoenga djoeghān. Dhinèng sè ēkadjanḍon taḍā' laēn, kadjhābhā namong ngalem kasācannēpon towan Aspiran Kōntellir, sè kasokan atatolong klabān ongghoe atè ka WIRJO, kantos kerrèssa abāli polè.

Katjatora kalēboen sè ēdhika'aghi areppot bāb tambhā, ampon njabis dā' towan Aspiran. Sanattolla ka adjoenanna, pas mator nja'-bānnja' dā' towan Aspiran bāb ollēna tambhā sè doebellās bhoetol. Towan Aspiran ladjhoe marēksa: „Dhāddhi djhoedhoe njamana tambhā djārēja?”

Klēboen: „Èngghi, kandjeng towan, djhoeghā dā' ēbin sè ghi' bhoeroe gherring. Rèng-orèng ka dīssa sadhādja paḍā mator kaso'on dā' djoenan-dhālem sarenggan njo'on, moghā-moghā djoenan-dhālem kasokana aparèng tongghāllēpon, sè langkong bānnja'."

Aspiran: „Ijā, djhā' kobātēr; lalla bā'na la molè kaadā', sèngko' satēja èntara ka Bāngkal, ngonēana tambhā polè; kabālā dā' tja-kantjana, djhā' sèngko' lagghoe' ghi' agghoe makērēma tambhā polè dā'kassa."

Towan MAARTEN neptebbhi ongghoe kawādijbhānnēpon kaan-tennaranna, ta' mēkkērè kamalaradhānnēpon salērana, tor-ta' ngètong lessō; sè ēghali sējang arè malem namong kasalameddhānnēpon orèng doemē'na bisaos. Sabelloenna mangkat dā' Bāngkal towan Aspiran ampon makon koli sabātara, ambhākta bhoetol koṭong kaadā' sè ēkabādjhā'ā tambhā. Pokol doewā' sējang ampon mējos dā' Bāngkal, nētēnē dōkar. Ghi' dāri djhāoeān towan MAARTEN ampon myarsa ongella tabbhoeān, ghālina sapānēka: „Ngara WIRJO asalameddhān, sabāb kerrès sangkolanna la ēkaollè polè. Nangèng la ta' manglō sè talēbādjhā bhoenga sampè' nangghā' tabbhoeān, sabāb abā'na so tja-kantjana tjē'

partjadjana ongghoe, djhâ' kerrèssa tao nolak kabhalâi sè bhâkal dâtengnga. Dhâddhi sanjatana tjê' ghâmpangnga pasennengnganna atèna orèng dhisa rèja! Djhâ' rèja', parkara kanta rèja bhâi bhoengana dhâghâ akanta sè kaghâghârân mertjo. Orèng dhisa rèja bhoedhoe, doe sapa sè ngaobhâna kadjhâbhâna antennarra Naghârâ. Mon tadâ' ngaobhi la tanto èkaèn-maènan bân orèng sè djhâng pènterran bân bhângsa tèghâ'an atèna." Towan Aspiran talèbât sennengnga ghâlina, amarghâ sè ngennèng atatolong bân mabhoenga orèng sadhisa Bângkal.

Ta' antara abit towan Aspiran ampon nattol dâ' tjompo'na WIRJO. Katjatora sareng rèng-orèng sè bādâ' èghika'ijâ nèngalè towan Aspiran raboe, pas saklangkong rammè'pon, sabâb sareng towan Aspiran lebbhoe ka tattarop, ladjhoe padâ asorak, sabânnè bādâ sè pa'kopa'an, sakèng dâri bhoengana. Rèng-orèng ghâpanèka robâna ampon ta' mèkkèrè tako' sè èdhoekanana, sabâb bijâsana, manabi bādâ pangradjâ raboe dâ' dhisa pangormaddhâ rèng-orèng doemè' ta' sapanèka. Marghâèpôn tadâ' laèn, namong sabab towan Aspiran mapalèman kerrès sangkolan sè pangaro èngghârôwa, dhâddhi prasasat aparèng kaontongan dâ' rèng-orèng Bângkal sadhâdjâ. Towan Aspiran èngghi ta' dhoeka, sanarè èormat kadhi èngghânèka, mala rèng-orèng èdhika'aghi terros sè anga-bhoenga. Sareng ampon alèngghi, ladjhoe èatorè dhâ'ar djhâdjhân ana-bârna èsoghoeaghi dâri kangan-katjêr djhâng ghântjangan. Salèrana pas èmot ghi' nalèkana ghi' kana', sè toman adhâ'ârân djhâdjhân kadhi ghâpanèka. Sarrèna towan Aspiran ghi' kaaghoengan parlo laèn ka WIRJO, mèlana pas ngadjhâk WIRJO, arembhâghân è pèr-ampèrra wâ' doewâ'an. Towan Aspiran ladjhoe alèngghi è lèntjak, dhinèng WIRJO asèla è tana, ta' djhâoe dâri ghika'ijâ. Towan Aspiran pas adhâboe ka WIRJO: „WIRJO, sèngko' aberri tao ka sèdâ, parkara tambhâna arowa njata bhâghoes, nangèng dâ' èbin sè ghi' bhoeroe gherring. Molana satèja sèngko' mèn'ta'a polè ka bâ'na lebbi bânja'. Sèngko' la makèrèm bhoetol kotong dâ'anna', mènangka bādghâna. Sarrèna sèngko' ghi' bânja' orosan sè laèn, ijâ parkara dînes, dhâddhi ta' ngennèng bit-abit èdijâ."

WIRJO: „Parkara pamondhoet tambhâ dhi-dhâlem ta' mator bhoenten, mator èngghi, sabâb doe ponapa polè kadhi dhi-dhâlem sè èbhâdhiâ les-bâles dâ' djoenan-dhâlem, sarrèna dhi-dhâlem ta' ghâdhoèân pa-panapa polè, kadjhâbhâ tambhâ ka'dinto. Djhâ' èngghân namong èngghânèka, kandjeng towan, klakoan ta' saponapa, sanarè dhi-dhâlem èpakona alalakon sèjang-malem, anggher bādâ dhâboe djoenan-dhâlem bisaos, dhi-dhâlem ampon ta' atangghin polè, sarrèna djoenan-dhâlem ampon aparèng kabhoenga'an dâ' dhi-dhâlem sareng dâ' ana'-binè dhi-dhâlem, sè ta' dâ-mandâ. Parkara tambhâ dhi-dhâlem ampon asa'dijâ, mala kaboelâna mangkèn ghi' prappa'na ngandhel ka'dinto. Lagghoe' ghi' petteng

dhigghāl dhi-dhālem dhibi' sè ambhākta'a dā' kotta, èboewā'a djikar. Otabā manabi djoenan-dhālem ngèdhinè, dhi-dhālem dhibi' sè madāpa'a dā' Tjlorèng."

Aspiran: „Bā'na la ngala' ongghe dā' bābāteggā orèng towana. Mama'na MoESTARI, ijà bārijā, opama bādā orèng ta-mènta ka abā'na, lā, rēja ghi' loen-belloen la bādā apa sè èkaparlo orèng djārēja. Mon sēdā ngennèng ngaterraghi dhibi' dā' Tjlorèng djārēja lebbi bettjē', sabāb rēng-orèng la'dissa tjē' kabhoeroena sè ollēa tam-bhāna èbinna. Pa' arē agghi' dhibi'na ollē aghābāj sampē' pa' polo otabā sèket bhoetol polē. Pandā', Jo, parkara djārēja apa tja'na bā'na, lebbi dāri sadjārēja, ijà bhāghoes. Bān mon marē, pas ater-raghi kassa kēja."

WIRJO: „Èngghi, saē, kandjeng towan."

Aspiran: „Sèngko' mon ta' klēroa la adjhāndjhi ka sēdā, djhā' tambhāna embellīā ghān saropēja sabhoetolla. Rēja', tampanē dhālloe sèket ropēja, dhinèng sakarēna mo-temmo èboedī."

WIRJO: „Panēka tabānnja' dhlngèn, kandjeng towan, sabāb kla-koan dhi-dhālem tadā' laēn kadjhābhāna njarē oen-dāoenan, ma-nabi mangghi pas èandhel. Sakētēnga dhi-dhālem ta' abhāndhā."

Aspiran: „Endjā', Jo, tampanē ella! Bhender bā'na ta' malarat bān ta' abhāndhā, nangèng kabhoenga'anna orèng sè andī' èbin gherring pas bārās, djārēja ta' èkennèng belli saēket ropēja. Sam-bi'anna sèngko' ta' la ngotja' ka dhibi'na, djhā' djārēja bānnē tang pèssē dhibi', nangèng Naghārā sè aparèng, Goepmèn apa-rèng pèssē bānnja' ka sèngko', èdhika'aghi kabelli tambhāna èbin gherring djārēja. Ella, ra, la kala' bhāi dhāddhiā tang pamēnta, sambi' mē' kennèng ghābāj bān-lambāna brāghāddhā slamed-dhāna arēja; karēna tebbhoessaghi dā' rāng-bhārāngnga bā'na sè èpaghādhi."

WIRJO: „Èngghi, kandjeng towan, dhi-dhālem mator saēboe doe èbce kaso'on dā' djoenan-dhālem, moghā-moghā dhi-dhālem ghi' onēnga males kasaēannēpon djoenan-dhālem, langkong dāri tambhā èngghānēka."

Aspiran: „Djārēja tabhālik. Jo; sabhenderrā sèngko' sè mostē aberri' panarēma ka sēdā, sabāb Goepmèn la tanto sè ngalem tang pangghābājān, sabāb bin-èbin sè gherring pas bānnja' bārās. Bārijā kēja rēng-orèng sè andī' èbin, la tanto radjā kaprotanganna ka sèngko', dhāddhi sèngko' ollē alemman doe kalē: sapēsān dāri Naghārā bān doe kalēna dāri orèng doemē'. (1)

Satēja sèngko' terro tja-ngotja'a bāb laēn. Bāri' sèngko' la ngotja', djhā' sèngko' ta' senneng ngatēla' kabādjā'anna bā'na sè pas mara rēja. Sèngko', Jo, mon ènga' lambā' kalana ghi' kana', ghi' boer-lèboerrā èn-maēnan so bā'na, pas ta' dhāddhi sè nga-

(1) Tjarēta panēka ampon dhingèn ghi' sabelloenna bādā atcran dokter hēwan sareng matrē hēwan *Red*.

tèla'a bă'na alalakon rat-malarat ghälloe dhāghā ènga' sapè; krana bă'na djhā' sakènga njarè kasap laèn sè lebbhi dhāmmang tor sè aradjā'an bādhalā dāri klakonna sè satēja, kèra sèngko' tanto nemmo. Molana salè-ollè sèngko' atatolonga ka sèdā. Mon ghellem mara toro' sang otja': „Neng bhābā Djember sèngko' andi' kenalan, njamana towan DE JAGER, djārēja dhāddhi towan bessarra bhāko. Ghi' roe-bhoeroe rēja abā'na mēnta orèng ka sèngko', sè pēnter alako bhāko, bhākal ēpadhāddhiā mandoer goedāng. Towan djārēja endjā' ta' ngotja' addhoe aqā' ka sèngko', tapè asoradhān. Soraddhā djārēja bhoeroe bāri' sè ètemmo, bhāreng sèngko' njabā'ā kerrèssa sèdā ēdālem rok-soroghānna mēdjā tolès. Dhoe-mēn sèngko' marè matja sorat djārēja, mē' pas ènga' ka bă'na. Bă'na ta' ijā la pēnter alako bhāko? Marēna bārāmna satēja, ghellem, apa endjā'?”

WIRJO: „Wa, marēpon kadhi ponapa, towan, saēstona dhi-dhālem sanget berrā'ēpon sè andhingghālā dhisa ka'into, sabāb mama' adhingghāl dhoennja ēka'into, sabā dhi-dhālem sè èsēwā pabbrik èngghi bādā ēka'ijā djhoeghān. Panapa polè tja-kantja dhi-dhālem, kandjeng towan, ampon tanto ta' rembhāk, manabi dhi-dhālem pas njēngla'a dāri dhisa Bāngkal.”

Aspiran: „La bhēnder tang pangèra, tanto bă'na ngotja' mara djārēja. Nangèng mara, ra, pèkkèr, Jo, bă'na andi' tangghoengan ana'-binè. Mon ghi' atoghocā ēdijā bhāi, bă'na so ana'-binèna dālem tello taon bhākal malaradhā oqī'na; bān polè sarrēna bă'na alalakon dāri metto arè sampè' tjompet arè, la tanto kakowadhānna sadjān abit sadjān korang. Nangèng mon pas dhāddhi mandoer bhāko, è persilla towan DE JAGER, la tanto senneng, sabāb klakoan ta' berrā' kanṭa è sabā, bān sèngko' bāngal nantogghi, djhā' bă'na bhākal andi'ā lora bhāghoes atēna. Apa, gādji ēdissa radjā, tjokop mon engghoenna ēkakan bă'na so ana'-binèna bhāi. Saopama bă'na ghoe'-agghoe' andi' ēngeddhān terro molèa kanna' polè, rassa sèngko' towan DE JAGER ta' kèra njekkadhi. Parkara sabāna djrēja, ghārāp bilā bă'na molè kanna' polè. Dhāddhi klabān djhālān bārijā, kabādā'anna bă'na lekkas abāli onè kanṭa lambā' polè. Bān polè bă'na djhā' loppa, djhā' sèngko' sè nemmo soraddhā towan DE JAGER djārēja prappa'na njabā'ā kerrès sangkolanna bă'na djārowa.”

WIRJO: „Lerres dhāboe djoenan-dhālem, kandjeng Towan. Sa-ēstona dhi-dhālem ta' kèngèng atoghoe ēka'dinto sabit-abiddhā, manabi dhi-dhālem ghi' akarep njarēa kasap sè langkong radjā. Panapa polè sarrēna djoenan-dhālem ampon adhāboe, djhā' serrattēpon towan DE JAGER ghi' bhoeroe ēpangghi sareng djoenan-dhālem prappa'na njabā'ā kerrès sangkolan dhi-dhālem kaqālem rok-soroghānnēpon mēdjā djoenan-dhālem. Ghoe ta' ampon njata, kandjeng towan, manabi kerrès èngghānēka sè nodhoei djhālān-
nēpon kaontongan sareng kaslameddhānnēpon dhi-dhālem saana'-

binè, lerres akadhi bāsèjattèpon mama', nalèka para' èponlhoedhā omor. Melaèpon dhi-dhālem ator'a bisaos sapètodhoena kerrès dhi-dhālem "

Aspiran: „Dhāddhi bā'na ghellem, WIRJO?"

WIRJO: „Èngghi, kandjeng towan, doe matora kadhi ponapa polè. Sanarè dhi-dhālem aromasa berrā' sè adhingghālā dhisa Bāngkal sareng tja-kantja dhi-dhālem sadhādjà, djhoeghā dhi-dhālem mostè ngèrèng dhāboe djoenan-dhālem. Bilāpèon dhi-dhālem sè èdhika'aghiā mangkat, towan?"

Aspiran: „Dhālloe', antos ghālloe, sabāb sèngko' ghi' asoradhāna dā' towan DE JAGER, bilā-bilā bā'na sè mangkadhā èberri'āna kabār. Bān polè mon panjakèddhā èbin ghi' ta' èlanga, bā'na djhā' endi mangkat. Sarrèna parkara arèja la salèssè, ella, sèngko' molèa."

WIRJO: „Èngghi, kandjeng towan. Abdhi-dhālem mator saklang-kong kaso' . . . . . on atas kabellāsannèpon djoenan-dhālem."

Toro' djhālān ghālina towan Aspiran sapanèka: „Bhender kanta tang pangèra bāri' rowa. WIRJO so tja-kantjana la tjè' partjadjàna ongghoe, djhā' ontongnga bhādhāna taghāntong ka kerrèssa rowa. Ngara djhā' sakènga WIRJO ta' partjadjà dā' ka pangaroanna kerrèssa, amè' sèngko' sè ghoeng-ngoghoengan ghellā' rowa tadā' parlonā."

Katjatora rèng-orèng sè anga-bhoenga, sareng towan Aspiran ampon bhoebhār, ladjhoe ngarèbbhoeng WIRJO, padā terro mè-rengnga panapa sè èdhāboeaghi towan Aspiran. Sareng rèng-orèng ghāpanèka mèreng kabhār, djhā' WIRJO bhādhī ondhoeā dāri kampongnga, sadhādjà pas padā sossa. Dhinèng laènnèpon sè tadā' èghika'ijā, sareng mèreng bāb èngghānèka, ladjhoe padā èntar ka WIRJO, anjata'aghi lerres-bhoentenna berta èngghānèka. Sè èkasossa rèng-orèng Bāngkal amarghā kerrès sangkolanna WIRJO, sè bhādhī tadā'ā èghika'ijā sareng sè bhādhī kaèlangana orèng ngartè sè serrèng aberri' rembhoek sareng pètodhoe dā' orèng dhisa Bāngkal. Pèkkèrra sapanèka: „Bilān djhā' engghoenna èkèbā akolemma sakeddjhā' kanan, èdinna' la nemmo tjalaka' radjà, bhā' bāramma dhāddhina, mon kerrès djārèja pas ondhoer terros dāri dinnā? Sanjatana WIRJO takabhoeroe dhālloe' sè pas mator èngghi dā' kandjeng towan Aspiran Kontellir. Djhā' sakènga mator ghi' arembhāghāna so tja-kantja rēja dhālloe, endjā'. Mon satèja doe bāramma'a polè, sabāb la dhāddhi otja."

Rèng-orèng ghellā' ladjhoe padā ngoman ka WIRJO, sopadjā maboeroenga karebbhā sè dhāddhiā mandoe bhāko, sarengngan padā adjhāndjhi, bhādhī atatolonga bāb pangorèbhānnèpon. Pandā', karebbhā tja-kantjana. WIRJO ta' osa alalakon. ngakan tēdoeng, anggher abā'na ta' aghindjheghān dāri Bāngkal.

Dhinèng WIRJO èngghi sanget terrona sè norodhāna pangoghoengnga tja-kantjana, djhoeghā ta' kèngèng, sabāb ampon karè

mator èngghi dǎ' towan Aspiran; panapa polè sarrèna ampon jakèn, djhǎ' kerrèssa sè nodhoeaghi djhālanna kaontongannèpon. WIRJO ladjhoe akanhdǎ bǎb towan Aspiran sè mangghi sorat èadǎ'na orèng bǎnnja', bekkasanna pas ngotja' sapanèka: „Mara pèkkèrè, tja-kantja, apa sèngko' ngennèng nolak parkara djārèja, sabǎb lakar tang kerrès dhibi' sè abherri' djhālanna kaontongan ka sèngko'?”

Saamponna WIRJO marè sè akanhdǎ, pas bǎdǎ haddjhi towa kasorang, njellat katengnga, ngotja' kadǎ sapanèka: „Tan-trètān! bǎ'na kabbhi tanto padǎ ngèding otja'na WIRJO ghi' bhoeroe, sarta tanto la padǎ ngartè kabbhi karebbhǎ. Molana, tan-trètān, bǎ'na kabbhi ta' ngennèng mellang kakarebbhǎnna WIRJO djārèja, sabǎb la klabǎn takdirra Ghoestè sè aniorbhǎ djhǎghǎt, abǎ'na sè ondhoerǎ dǎri dhisa dīnna', njarèa kasap ka naghārǎ laèn. Apa polè ghellǎ' abǎ'na la angghellǎrraghi, djhǎ' mostè noro' djhālān sè ètodhoeaghi kerrès sangkolanna, sabǎb bāsèjaddhǎ rèng towana, ontongnga bhǎdhǎnna taghǎntong ka kerrèssa djārèja. Pandǎ' èdǎlēm bǎkto satèja, kerrèssa WIRJO ghi' kodhoe njèngghǎ dǎri dhisa Bǎngkal ghǎlloe. La kanta djārèja bǎngsèddhǎ ka sè andi'. Djārèja, tan-trètān, mastè ètorodhi. Krana mon kerrès sangkolan djrèja èpaksa ètahan èdīnna' bhǎi, dhisa Bǎngkal bǎn saèssèna kabbhi, mastè kadātengngan kasossa'an polè. Molana bǎ'na kabbhi la djhǎ' kèr-pèkkèran WIRJO sè ondhoerǎ dǎri dīnna'; bhǎli' madjoe' podjhiaghi dǎ'ka sè Aghoeng, moghǎ-moghǎ abǎ'na saana'-binèna bǎdǎna è naghārǎna orèng, èparengana bǎrās salamet landjhǎng omor èpastèa atemmo so tja-kantja rēja bǎn mandhǎr taoa ako-bengko èdīnna' polè. Sarrèna kerrès sè pangaro djārèja satèja la para' tadǎ'ǎ dīnna', madjoe ormat klabǎn kabhoenga'an, sabǎb djārèja la klabǎn kasokanna Alla Ta'ala, sè tao aberri' djhālanna kaontongan bǎn kaslameddhǎn dǎ' ka sè andi', bǎn ka sèngko' kabbhi èdīnna'.”

Saamponna haddjhi bhoeroe marè tja'-ngotja', rèng-orèng sè padǎ mèrengngaghi pas bheggħǎr sakalèng adǎ' sarta ladjhoe padǎ modjhiaghi WIRJO, moghǎ-moghǎ èlastarèaghiǎ mangghi kanog-grahanna Pangèran, alantaran dǎri kerrèssa ka'rowa. Kantos malem rèng-orèng sè padǎ jǎk-ghijǎghǎn è tjompo'na WIRJO. Dhinèng WIRJO, sanarè ampon rèpot sè ngaladhinè tja-kantjana, ghi' kobher bisaos sè sambi nolongè binèna sè ambhǎdhi tambhǎ; sabǎb: sapèsan tako' sè lètjèghǎ dǎ' towan Aspiran, krana ampon karè adjhǎndjhi, kapèng doewǎ'èpon krana terro ollèa atatolong dǎ' rèng-orèng Tjlorèng, sè ghǎdhoèǎn èbin gherring.

Kalagghoeǎnnèpon sabelloenna tja-kantjana djhǎghǎ tètòeng, WIRJO ampon marè ngàè' kerbhoejjǎ, sè ngaterraghiǎ tambhǎna dǎ' dhisa Tjlorèng. Dhisa èngghǎnèka sèdgheng nambhǎnna dǎri tjompo'na. Saplèmanna dǎri Tjlorèng, abǎ'na njepper dǎ' ghǎdhin sakeddjhǎ', nebbhoes ghoej-angghoejjǎ sè binè' sareng na'-ana'na.

Sareng ampon nattol ka tjompo'na, bit dhäboena towan Aspiran, ladjhoe ngella tambhä polè pan-saponapan polo bhoetol. Sakèng mandhina tambhäna èngghänèka, panjakèt èbin è dhisa Tjlorèng dälèm pa'bhelläs arè ampon bännja' korangngèpon.

Ta' abit saponapa ampon bädä sorat däri towan DE JAGER, njebhhoettaghi manabi Wirjo tolos èpadhädhi mandoer, sarengngan salè-ollè sopadjä èngghälä mangkat. Gädjina kabidhän 40 ropèja saboelän tor polè ollè tjampo' prèi (tjampo' kongsi).

Sareng Wirjo narèma kabhär èngghänèka, pas andjhoewäl: kas-pakakassa tjompo'èpon, kerbhoejjä, djikarra sareng pakakas tanèna. Abä'na sanget berrä'na sè maondhoerä kerbhoejjä, amarghä ampon bännja' pètolongnga dä' abä'na, langkong-langkong èdälèm bākto abä'na malarat. Èngghi ontongnga kerbhoejjä èbelli kantjana, sè dhäsar pratèn dä' èbin, dhädhi atèna Wirjo pèndhä bädä bhoengana.

Wirjo lakè'-binè' ta' kellar rassana sè andhingghälä kampongnga, ponapa polè tja-kantjana, sè ampon pan-saponapan taon lāng-saghoeloeng sèjang arè malem sareng abä'na, padä tjè' ta' tēghāna.

Sareng ampon nattol dä' bāktona sè mangkadhä, para' sadhädjāna orèng Bāngkal padä èntar ka tjompo'na Wirjo, njangoè podjhi slamet sareng bhädhi ngaterraghiä.

Katjatora sareng Wirjo saana'-binèna ampon mangkat, bännja' tja-kantjana sè padä nangès. Dhinèng sè ta' ngater, kantos djhäoe sè mandheng sarengngan modjhiaghi moghä-moghä Wirjo saana'-binèna kaparèngana bāräs slamet tor onènga apangghi polè. Sareng ampon ta' katèngal, rèng-orèng èngghänèka bhoeroe padä palèman.

IXI.

Persil bhäko „Rabä-Tanto”.

Samangkèn kaoelä bädä è kotta Djember. Katjatora kotta panèka 50 taon sè tapongkor ghi' dhisa. È sakalènglèngnga possa' sareng alas sè djhrembhen. Orèng Bhoemè sè ambhähbät alas èkabhädhi sabä otabä tegghäl, namong kasorang kaðoewä tor kennengnganna tja-njalattja, ka'ijä sakonè', ka'issa sakonè'. Djhoeghä sareng è tana Djhäbä sadjan abit sadjan kakorangan tana sè èkabhädhiä persil kopi, bhäko sareng laènnèpon, para Bäländhä persil ladjhoe molaè noro' ambhähbät alas è bhäbä Djember, èbhädhi persil. Saamponna las-alas sè djhrembhen èngghänèka marè èboekka' sadhädjä, èpadhädhi persil kopi sareng bhäko, pas bännja' para Bäländhä persil sè aengghoen è bhäbä Djember. Sadjan abit sadjan bännja' para sodhaghär sareng dji-pardjädji

sè apo'-tjompò' èghika'ijà. Èdàlem sèket taon abittèpon Djember ampon dhàddhi kottà, sarengnan sadjān abit sadjān atambā rammè, panapa polè saamponna bādā seppoer, sè mowa' hasèlla tana èngghādijā dā' Sorbhādijā otabā dā' Panaroghān. Dhinèng kottā Djember ghāpanèka kennengngannèpon lerres è tana rampa. Bā-sabā è kangan-katjèrra para' sadhādijā' ètamennè paḍi sareng bhāko, namong è tana paghoenongan sè bānnja' tamennan kopina. Samangkèn kaelā terro èntara dā' persil bhāko, sè ta' djhāoe ḍāri kottā. Dāri Djember kaelā nompa' eppir, mangkattèpon ghi' agghoe. È bāktò ghāpanèka samèlè ghi' lagghoe, kaelā ampon arassa panas, panapa polè manabi ampon bheddhoek otabā lèngsèr masè ta' kowadhā panassèpon. Eppir sè ètompā' kaelā djhārānna ros-koros, djhoeghā paboeroena bhānter, amarghā djhalānna lapang tor è kangan-katjèrra bānnja' bhoengkana asemma sè rampa', ngaobhi lorong. Toro' djhālān monjēna ghoengsèngnga djhārān ghāpanèka ta' pegghā' sèng-karèngsèngan. Djhā'-sakeddijā' koesirra ngettègghi djhārānna, sopadja' paberka'na sadjāna santa'. Sè katèngal è kangan-katjèrra djhālān ghellā': sabā saklangkong bānnja', sabānnè ètamennè djhāghoeng otabā tebbhoe, sabānnè ètamennè paḍi, djhoeghā sè nja'-bānnja'an ètamennè bhāko. È sabā sè ètamennè bhāko èngghānèka ta' rang-korang koli sè alako. para' sadhādijā' orèng Madhoerā, èadjengngè mandòerra. Ta' katjatora der-sinderrā bhāko sè nompa' bēndi èntara ngomèsi, bādā sè njalèp kaelā, paberka'na djhārānna tjē' ghantjangnga. Manabi ampon nattol dā' kennengngan sè èntarāna, bēndina èsabā' è èmbong èbābāna ka'-bhoengka'an, sè noghoel koesirra; dhinèng towanna pas so'-njalosso' ka ko-bhāko ngomèsi tanemman ngèras sambi no'-ngono'è doer-mandòer otabā li-koli sè males. Èdhi'-seddhi'na bhāko èngghānèka bānnja' dāng-goedāng panjēmpennanna karoso' ngangghoej ata' kadjāng. Manabi ḍāoenna bhāko ampon èpettèk, ladjhoe èsoddjhin, pas èdjhoemmor kangsè kerrèng. Dhoemèn ampon kerrèng, pas ènjamaè kroso'; ladjhoe èrempos, saamponna pas ètampè. Manabi ampon marè ètampè, pas èboewā' djikar dā' goedāng essèng, èngghi panèka kennengngan-nèpon maḍdhāi kroso' ghāpanèka mabi ghālāngsè. Ta' djhāoe ḍāri dāng-goedāng ghellā' bādā tjompò'na nē'-kennè' pan-sapona-pan mēgghi', èngghi panèka tjompò'na doer-mandòerra goedāng. Ta' abit kaelā ampon napa' ka „Rabā-Tanto". Dāri djhāoeān kaelā nēngalè tjompò' gheddhoeing sèttong, tja'èpōn ghāpanèka tjompò'na sinderrā bhāko. Dhinèng dhālemma towan „besarra" persil radjā tor djhembhār. Njamana towan bessar èngghānèka towan DE JAGER. Sanattolla dā' seddhi'na dhālemma towan besar, eppir pas èsoro amboe, sabāb kaelā terro djār-klēndjārā èghika'ijā. Kadjābhā kasorang kaelā ta' ghādhoen kennalan polè, èngghi panèka ana' sarèjangnga WIRJO, orèng dhisa Bāngkal Sangkolan.

ëngghärowa. Sapalëmanna (saamboena) WIRJO däri Rabä-Tanto, DOERAHMAN, ana' sarëjangnga, ëd hingghäl ëpangabdhì dä' towan DE JAGER. Sakëng temmenna tor pënterra, bhoeroe omor bälloebelläs taon ampon ëpadhädhi manðoer goeðäng sareng towanna, tjompo'na ëseddhi'na kabessaran.

Samangkën kaoelä ngabidhänna akan dhä kabäðä'ännëpon WIRJO, saabiddhä dhädhi manðoer goeðäng è persil Rabä-Tanto. Sanat-tolla ka'kassa, WIRJO pas ngadhep dä' towan besser, saamponna ladjhoe molaè apangghäbäj. Ta' antara abit ampon katara kapënterrannëpon bäb miðing bhäko, sapanëka djhoeghä bäb pandjägäna kroso' ëðälëm goeðäng ngalangkongè däri tja-kantjana sè laën. Saabittëpon WIRJO ta' onëng doettjol däri kër-pëkkëran, panapa sè ëlakonana ëpëkkër sè klabän massa' dhi ngën, saamponna bhoeroe ëdjhälännaghi. Abä-tambä bäbategghä djhoedjhoer tor bhäðjheng, mèlana abä'na pas dhädhi kapartjadjä'ännëpon towan DE JAGER. Li-koli sè ëorëngë WIRJO sadhädjä padä lëboer dä' abä'na, nglangkongè däri li-koli laënnëpon dä' manðoerra bäng-sëbäng, sabäppëpon ëngghi bäðä. Lerres abä'na kerras parëntana dä' li-kolina, djhoeghä djhoedjhoer ta' onëng merressan bhäbäna; bhidhä sareng doer-manðoer laënnëpon, serrëng njetjot ombhällä bhäbäna, ëghäbäj tambäna pangasëlanna dhibi'. Mëlana li-koli ghäpanëka pas sakè' atè dä' manðoerra, djhoeghä les-bälëssa pas tèbhä dä' persil. Sarrëna WIRJO ëkalëboeri sanget sareng li-kolina, mèlana doer-manðoer laënnëpon pas bäðjhi'. Panapa polè sareng nëngalè WIRJO serrëng ollè alemman däri towanna, salo'è atambä somëngngët ka manðoer sëttong ëngghänëka. La-mala serrëng WIRJO ëghoeghät (ëkella) dä' towan besser, djhoeghä ta' meðdhäs, sabäb sareng towan besser ta' ëangghep. Sakëng däri bäðjhi'na tja-kantjana, kantos bäðä manðoer kasorang sè mëtenna ka towan besser, sopadjä WIRJO ëleppasa däri pangghäbäjännëpon. Panëka djhoeghä ta' akakan. Bäðä tja-kantjana WIRJO sè anëjat ngambä'ä WIRJO è boeng-soboengnga, ëtokolana ëpakongseä lëtja'; nangëng bännja' sè ta' bängal, lantaran ampon mèrëng djhä' WIRJO ghä-dhoeän kerrës sangkolan sè talëbät maladhi dä' orëng sè asaddjhä sala. Abit-abit sarrëna pëtënnana orëng sareng towan besser ta' ëettjosë sakalè, pas tadä' orëng sè la'ngella'an WIRJO polè. Dhinëng bäb bertana kerrës sangkolannëpon WIRJO, sadjän abit è Rabä-Tanto sadjän misoewoer, mala kantos bärätta dhädhi sa-Djember.

Sareng sabätara abittëpon WIRJO sè dhädhi manðoer è persil Rabä-Tanto, ladjhoe molaè osom bhäko. Sanarè tamënnan bhäko è-saè, panapa polè è bhäbäna WIRJO, kantos andhädhiaghi sen-nengnga towan besser, djhoeghä di-boedina lako saamponna marè osom bhäko, ondernëmëng ghi' maksa rogi. Panëka mar-ghäna, sabäb è bäkto osom kroso' bännja' goeðäng katonon. Däri

segghoeddhā katonon, kadhāng dālem sataon bādā goeḏāng sē kantos èobāi tello kalè. Namong goeḏāngnga WIRJO èparèngè lopot ḏāri apoj. Towan bessar sareng der-sinder laènnèpon sanget ghettonna, mèkkèrè bāb èngghānēka. Dhinèng manabi noro' pangèrana tja-kantjana, mèlana goeḏāngnga WIRJO èparèngè salamet ḏāri apoj, sabāb WIRJO ghāḏhoeān kerrès pangaro. Sadjān abit WIRJO sadjān èadjhinè sareng tja-kantjana.

È nalēka sèttong arè bādā ghoe-lagghoe, lerres kalagghoeāna bādā goeḏāng katonon, bādā manḏoer towa kasorang njabis ka towan bessar, mator onèng bāb kapangaroannèpon kerrèssa WIRJO; djhoeghā towan bessar ta' ngangghèp sama sakalè ḏā' atorra manḏoer bhoeroe, mala èkalā'-ghellā'. Tja'na ghālina towan DE JAGER, mèlana goeḏāngnga ḏoer-manḏoer laèna serrèng katonon, sabāb li-kolina bānja' sē sakè' atè ka manḏoerra, djhoeghā towan bessar ta' mangghi djhālān sē ngorosa. manḏoer sē ka'kemma sē èkasakè'è atè li-kolina èngghānēka. Ta' abit pas bādā sinder mator ḏā' towan DE JAGER, sopadjā WIRJO èallèa ḏā' kennengngan, sē goeḏāngnga serrèng katonon. Atorra sinder bhoeroe èngghi èkabbhoeli, mèlana ta' antara abit WIRJO ladjhoe èallè ḏā' ghika'ijā onghhoe.

Sareng sabātara mènggoe abiddhā WIRJO bādā è kennengngan sē anjar, karoeseoēn sadjān abit sadjān ollè korang, abit-abit èngghi pas salamet, taḏā' goeḏāng èsoleddhi orèng kadhi ḏhingēna; bāb panēka andhādhiaghi ghettonna orèng bānnjā'. Doer-manḏoer laènnèpon sadjānè jākèn, djhā' kerrès sangkolanna WIRJO pangaro onghhoe, djhoeghā towan bessar ta' partjadjā sakontjo'na oboe' bhālāka'a. Pamangghina towan DE JAGER: manabi goeḏāng è bhābāna WIRJO taḏā' sē katonon, ghāpanēka ta' sakèng ḏāri kerrèssa, nangèng ḏāri orèngnga dhibi'.

Djhoeghā è nalēka sèttong arè towan bessar nèmbhāli WIRJO, djhoeghān, marèksa'a parkara èngghānēka. Sareng WIRJO ampon ngadhep, towan bessar ladjhoe marèksa: „WIRJO, apa bhender dhibi'na tja'na rèng-orèng rèja andi' kerrès sangkolan sē pangaro kowa?”

WIRJO „Èngghi, towan bessar. Manabi djoenan-dhālem kasokan ngoladhāna, sareng dhi-dhālen èkala'a; bhoenten ta' sakèng karana terro èèdhirraghiā, towan bessar, sabāb bāb panēka èpamangghi abdhi-dhālem ta' saè, tjoma djoenan-dhālem ma' ollè ngaghāli.”

Towan bessar: „Ella, la dhina, laèn arè bhāi. Satèja sèngko' terro atanja'a ka bā'na, tja'na orèng, kerrèssa djārèja tao masalamet dhibi'na, sanaddjān bā'na bādā'ā ḏimma. Apa bā'na partjadjā, Jo?”

WIRJO: „Èngghi, towan bessar, sabāb dhi-dhālem ampon serrèng nètènè, tor ampon onèng rassana bādā bhoektèèpon, djhā' onèng maslamet dhi-dhālem. Bhoektè sē njata, èngghi dhi-dhālem sē pas mangghi kalakoan èka'into panēka.”

Towan bessar: „Apa bá'na sè pas dháddhi mandoer èdinna' rēja ta' alantaran dári partolonganna towan MAARTEN? Dháddhi mon tja' sèngko' bännè dári kerrèssa djàrēja. Nangèng apa bá'na partadjá cngghoe, Jo, djhá' dāng-goedāng sè èteggghoe' bá'na kan taqlá' orèng njomet, alantaran dári kerrès sangkolanna djàrēja?”

WIRJO: „Parkara panéka dhi-dhālem ta' bāngal mator, towan bessar, djhoeghá dhi-dhālem jákèn, manabi kerrès dhi-dhālem ka'dinto njellebbhi dā' ondernēmeng kaaghoengan dhālem.”

Towan bessar: „Kèra-kèra apa sè dháddhi lantaranna è pan-bārampan kennengngan ma' segghoet kadháddhiān goedāng katonon, WIRJO? Pola dhibi'na mè' tao sabábbhá?”

WIRJO: „Èngghi, onèng, towan bessar, djhoeghá dhi-dhālem tako' sè tor-matora dā' djoenan-dhālem, tako' mè' ta' èangghèp. Sarrèna samangkèn djoenan-dhālem dhibi' marèksa bāb ka'dinto, dháddhi dhi-dhālem bāngal mator salerressa. Saèstoèpon towan bessar, parkara katononna dāng-goedāng ka'dinto sè sala man-djoerra.”

Towan bessar: „Mandoerra? Apa marghána bá'na mè' pas andi' panarka bārijá bhái?”

WIRJO: „Djoenan-dhālem ollè dháddhi ta' ngaghali. towan bessar, manabi sè kabānnja'an djoer-mandoer ka'dinto ta' djhoedjhoer. dhoedjan merressan sareng njettoelhan bādjarānnèpon likolima.”

Towan bessar: „Doe ma' dháddhi ghellem ères-perres bārijá so mandoerrá?”

WIRJO: „Marèpon, sè ta' porona kadhi ponapa. djoenan-dhālem ngaghali dhibi'. Manabi djoenan-dhālem kasokan mondhoechá katerrangngannèpon. sapanéka: „Opama badā koli arao tamennan bhāko. Lā, panéka manabi ampon marè tor sanarè ampon rēdjik raonannèpon, mandoerra ghi' maksa ta' poron narèma. badā saos sè èpèddhoeaghi. Dháddhi, sarrèna li-koli ka'into bhoedhoe, towan bessar, kobātèr bādjarānnèpon tako' mè' ta' èparèngngaghi. pas sè sabāgiān èdjhoeloeaghi ka mandoerrā, anggher klakoannèpon ètarèma bisaos. Manabi sapanéka, bhoeroe mandoerrā poron narèma. Kalaban djhālān sapanéka, towan bessar, ampon tanto bisaos li-koli sè ères-perres bādjarānnèpon bhoeroe, pas sakè' atè. mèlana pas terro makalèra mandoerrā klabhān djālān marogi ondernēmeng; è bakto malem goedāngngèpon mandoer sè dhoedjan merressan koli pas èobbhār. Sabāb tja'èpon sè koli ampon tanto mandoerra ollè dhádhoečan dári djoenan-dhālem otabā mon ta' kalerressan pas èleppas. Èngghi ta' manglo, towan bessar. li-koli ka'into sè pas sakè'a atè, amarghá sè alalakon saarè bhentèng akatang è panassa, mangka sareng ampon narèma bādjarān, ta' onèng narèma ghenna'. Ghi' bānnja' tongghallèpon, towan bessar, bāb sè kadhi ka'dinto.”

Towan bessar: „WIRJO, otja'na bá'na djäreja bädä mäso'na ka tang akal, nangèng sènga', bá'na mèsètè tao dhibi', mon sèngko' anjata'aghi parkara djäreja, mangka pas ta' nemmo bhoektè pa-apa, otja'na bá'na djäreja mastè makan towan! Ngartè!”

WIRJO: „Sae, towan bessar; manabi dhi-dhålem mator lètjèk dā' djoenan-dhålem, djhā' engghān polè épaođi', épātè'è sakalè dhi-dhålem ta' mator bhoenten. Djhoeghā manabi djoenan-dhålem bhādhi anjata'aghiā ator dhi-dhålem, kasokana djoenan-dhålem ngangghoej kaadhilān, sopadjā tadā'ā è tongka' tadā'ā è dāi. Manabi djoenan-dhålem ampon marèksa klabān adhil, dhi-dhålem bāngal keftoghān lè'èr, djhā' bhādhi mangghia bhoektè sè njata.”

Towan bessar: „Parkara djäreja sèngko' la tanto marèksa sè kalabān adhil; bá'na ta' osa tēr-kobātèr. Ella, kassa, nangèng sènga', djhā' tor-totor ka orèng parkara djäreja!”

Sareng WIRJO ampon njerot, towan bessar ladjhoe tjengngeng padā'na mēdjā tolèssa, ghālina: „Parkara rēja mohal sèngko' sè ta' ngēdīng kabhār. Bārijā kēja der-sinder laēnna, ta' ollè dhādhi sè ta' taoa, djhā' 'èdālem ondernēmeng la'dinna' bānnja' doer-mandoe sè djahat. Nangèng sèngko' satengnga partjadjā ka otja'na WIRJO ghellā'. Satēja sè ékasossa sèngko' sè ngorosa parkara djäreja bārāmma, sopadjā doer-mandoe laēnna ta' anđi'ā atè tambhoeroēān. Pa, la dhina, ka, sèngko' ta' sa'sossa'a parkara djäreja. Pandā', sèngko' njareā bhoektè sè njata, sampè' nemmo, bān pa'sapa'a éantarana doer-mandoe sè apangghābāj ta' djhoedjhoer, kanđa otja'na WIRJO arowa, djādijā lalakan!”

Saamponna marè kēr-pèkkèran sapanēka towan DE JAGER pas terros mējos ngomēsi pabhakoan. Kabidhān sè éparèksa li-koli sabātara, épèlè wa-towana, saamponna ladjhoe laēnnēpon, kantos para' sadhādijā li-koli sè éparèksa. Sè éparèksa dā-adā'na ngalèng, dāri tako', djhoeghān di-boedina ngako, otja'na: „Lerres, towan bessar, dhāboe djoenan-dhålem. Dhi-dhålem kodhoe alalakon abhāntèng abā', djhoeghā manabi ampon bādjarān, ta' onèng narēma ghenna', bādā bisaos sareng mandoeerra sè épotong, épotong ka'dinto, épotong ka'dinto; korang parèksa panapa marghāna. Dhinèng manabi dhi-dhålem sakantja'an bāngal mamadhoel bāb panēka dā' djoenan-dhålem, dhi-dhålem sakantja'an ta' kera salamet, alalakon ta' mangghi era saharè ampon rōdjik, panapa polè manabi sala. Dā-padā mandoe towan bessar, namong WIRJO sè è-sačan sareng djhoer-djhoedjhoerān.”

Towan bessar kantos malem sè ngoros parkara èngghānēka. Bekkasan kanjata'an, manabi atorra WIRJO èngghārowa lerres sadhādijā, sarengngan doer-mandoe sè atèngka ka dhi èngghānēka ampon épangghi sadhādijā. È bādā lem-malem towan DE JAGER pas ngompollaghi sadhādijā doer-mandoeerra ka dhålemma. Sareng ampon apolong, towan bessar pas adhāboe sapanēka: „Doer-

mandoer, sèngko' la anjata'aghi dhibi', djhā' èantarana bā'na kabbhi, bādā sè ta' djhoedjhoer atēna, dhāddhi tokang boedjoe', dhoedjān merressan bādjarāna li-koli, sampè' li-koli rēja bānnja' sè sakè' atē, pas ngobbhār goedāng, aghābāj rogina ondernēmeng. Bān sèngko' la tao doer-mandoer sè kemma sè atēngka mara djārēja, ijā arēja: sèttong Astro, doewā' KARTODJONO bān tello' SOEKIMAN. Doer-mandoer sè katello rēja satēja kēja so sèngko' èleppas sarta mastè dhoeli ondhoer dāri dīnna', sabāb sèngko' ta' terro ngatēla'a mowana polè." Sè adhāboe sapanēka sambi nodhing dā' doer-mandoer sè katello bhoeroe, sopadjā èngghālā ondhoer. Doer-mandoer panēka pas kalowar on-laonan klabān kasossaen, amarghā kasta, sè apangghābāj ta' klabān sadjhoedjhoerrā. Dhinèng doer-mandoer sè laèn, nondoe' bisaos, sabāb tako' èlep-pas djoeghā. Namong WIRJO sè bāngal onga' mandheng bisaos dā' towan bessar, djhā' matora, sapanēka: „Kadhi panapa, towan bessar, lètjèk ator dhi-dhālem ghellā' ghi' agghoe èngghārowa?”

Saamponna doer-mandoer sè katello ondhoer, towan bessar pas adhāboe ka sè laèn: „Doer-mandoer sè laèn! bā'na kabbhi taoa, molana bā'na ta' èosèr sakalè dāri dīnna', endjā' ta' krana kanjata'an djhoedjhoer, endjā', sakèng sèngko' ghi' aparèng ampon ka bā'na. Molana bā'na kabbhi bi' tē-atē apangghābāj, sèngko' ghi' lèk-nèlèghāna klakoanna bā'na. Laèn arè, bilā bādā goedāng katonon polè, mandoer sè andi' tangghoengan djārēja la tadā' saporana, so sèngko' mostè èleppas. Molana kēnga'è ongghoe tang otja' rēja. bān djāgā, djhā' sampè' bādā goedāng katonon polè. Dhinèng mandoer sè ella njata djhoedjhoer dālem pangghābājāna, ta' osa tēr-kobātēr. Ella, mara satēja la abāli polè dā' klakoanna bāng-sèbāng!”

Saamponna marè èdhāboei sapanēka, doer-mandoer ghāpanēka pas kalowar dāri kantorān, terros palēman. Nasèhattēpon towan bessar bhoeroe ètoro' ghoe-ongghoe sareng doer-mandoer, tandhāna kabit dāri nalēka ghāpanēka saterrossēpon pas rangrang, mala kènggèng kotja' tadā' goedāng katonon sakalè, sarengngan polè li-kolina pas padā ta' angghāndhoe' atē ka doer-mandoerra.

WIRJO saklangkong bhoengana, amarghā atorra dā' towan bessar bādā bhoektēna, dhāddhi bānnè ghābājān. Sarrēna samangkèn tadā' goedāng katonon polè, dhāddhi towan bessar sanget kaprotangan dā' mandoer WIRJO, sè ngatorè djhālān lantarāna kaslameddhan. Mēnangka tandhā kaprotangannēpon, gādina pas èpaongghā 20 ropēja, dhāddhi 60 ropēja saboelāna; lantaran ghāpanēka abā'na ollè long-molong sabāgiān dāri gādina. Saamponna notop taon. WIRJO ghi' ollè persèn polè dāri towan bessar sakalèng adā' bānnja'èpon 300 ropēja. Sanarè doer-mandoer laèn-nēpon èngghi padā ollè persèn, djhoeghā ta' bānnja' kadhi WIRJO, amarghā goedāngnga WIRJO èngghānēka sè palèng bānnja' ollèna

kaontongan tor ta' onèng rassana katonon sama sakalè. WIRJO sanarè ollè alemman, panapa polè persèn bännja' dāri towan bessar, bhoenten ta' pas males, sadjānè atambā bhādjheng. È osom kroso' doe kalèna Rabā-Tanto talèbāt bännja'na ollèna kroso', abhādhi ghettonna ra-lorana, sabāb saeddjheghā ghi' ta' onèng rassana ollè bhāko bännja' sapanèka. Bännè namong goe-qlāngnga WIRJO bisaos sè possa' sareng kroso', terros ka sè laèn-nèpon èngghi sapanèka djhoeghā. Ghi' taon sè pon-ampon li-koli sareng doer-mandøerra ondernèmeng Rabā-Tanto padā les-males sadhādja; samangkèn sareng WIRJO dhāddhi mandøer èghika'ijā, kabādā'ānnèpon pas aobā, sadhādja ladjhoe padā nèroè kabhādjheng-nganna WIRJO; sarrèna mandøer sè sèttong ta' poron kala ka sèttongnga è bāb pamèjarana bhāko, dhāddhi pas kadhi sè areb-bhoe' djhoeng saèan.

Katjatora ondernèmeng laènnèpon, sè abātessan sareng persil Rabā-Tanto, padā aèrè nèngalè radjāna kaontonganna persilla towan DE JAGER, halla kaontongannèpon ondernèmeng sè laèn èngghānèka ampon kabilāng saè.

Tadā' orèng sè onènga ka sabābbhā persil Rabā-Tanto ma' pas madjhoe sapanèka, kadjhābhāèpon towan bessar. Èngghi marghāna dāri WIRJO, sabāb mandøer panèka sè ngobā kabādā'ān sè ta' saè. Mèlana towan bessarra saklangkong kaprotangan ka mandøer WIRJO ghāpanèka.

Sarrèna doer-mandøer ampon ta' merressan koli, sè koli èngghi pas ta' onèng ngobbhārān goedāng. Sapanèka djhoeghā WIRJO, bhoenga atèna, sabāb saeddjheghā abā'na dhāddhi mandøer èghika'ijā, pas bännja' probhā'ān sè è-saè, kantos andhāddhiaghi madjhoena ondernèmeng; doer-mandøer sareng li-kolina padā rokon. Parkara panèka nambāi kokona kapartjadjā'ānna WIRJO dā' kerrès posakana, djhā' lerres tjellebbhān ongghoe, mèlana pas èmot dā' bāsèjaddhā mama'na, sapanèka: „Arèja kerrès sangkolan, tjong, djhā' paondhoer dā' man-kamman, sabāb mon kerrès rèja bādā è bengkona bhāi, bā'na bhākal ollèa kaontongan bān kaslameddhān.”

XII.

Malèng katello.

Katjatora WIRJO sè dhāddhi mandøer è persil Rabā-Tanto, ka mangkèn ampon ollè doe taon, tor ampon èangkat dhāddhi hop mandøer. Saamponna marè osom bhāko, abā'na pas ollè lagghāng, mèlana ladjhoe ghādhoeān ennjet terro aparmèsia ka towan bessar, njapodhā tja-kantjana è Bāngkal. Sareng towanna WIRJO èparèngè parmèsi saboelān. Sarrèna ampon abit sè andhingghāl

kampongnga, dhāddhi samangkèn abā'na sareng ana'-binèna ampon paḍā kerrong. Tandhāna manabi kalerressan ra'-tèra' boelān, Wirjo lakè'-binè' pas djoe'-todjoe' è tanèjanna, sè èkagessa taḍā' polè, kadjhābhā tja-kantjana è Bāngkal, mèlana pas terro sè palèmana. Èḍālem doe taon èngghānèka abā'na sè long-molong pèssè ollè 1000 ropèja, djhoeghā sabbhān boelān ghi' ètambā bisaos; mèlana ta' sossa bāb parkara sango.

Sareng ampon para' mangkadhā, Wirjo pas njabis ka towan bessar, parlonā sapèsan terro njo'ona paamèdhān, kapèng doewā'-na terro matoro'a kerrèssa, sabāb ta' èbhākta'a. Sanattolla dā' kantorān, Wirjo ladjhoe ngala' kerrèssa sambī mator sapanèka: „Manabi ta' andhāddhiaghi rēmbheddhā pangghāliānnèpon towan bessar, abādhi-dhālem terro matoro'a kerrès panèka èka'into, kantos dhi-dhālem palèman ka'anto polè.”

Towan bessar: „Ijā, la dhina, nangèng sèngko' hèran, arapa ma' ta' èangghoej bhāi, sabāb la bijāsana orèng Djhābā, mon èntara adjhālānan èmostèaghi njongkèl kerrès.”

Wirjo: „Kappraèpon kadhi ka'ḍinto, towan bessar, djhoeghā dhi-dhālem takò' kasta kadhi ḍhingèn polè. Ghi' ḍhingèn kerrès panèka onèng èbhākta akolemman ka dhisa laèn sareng dhi-dhālem. Mangka prappa'na rèng-orèng aneng-sennengngan, dhi-dhālem pas èsosol, tjompo' dhi-dhālem katonon. Dhi-dhālem èngghāl palèman. terro anjata'aghiā dhibi' bāb èngghānèka. Sanattolla ka Bāngkal, njata, djhā' bānnè tjompo' dhi-dhālem dhibi' bisaos sè katonon, djhoeghā tjompo' laènna, kantos sapolo koren sè èabi' apoj. Kabit ḍāri nalèka ghāpanèka dhi-dhālem pas malarat, kapaksa ngoli ka pabbrik, sabāb rāngbhāráng dhi-dhālem ampon ghemmet sadhādja, sabā dhi-dhālem èsèwa'aghi ka pabbrik ghoelā Soeko-Widi sadhādja èbhādhi ghāntèpon pèssèna tja-kantja sè èpatoro' dā' dhi-dhālem krana obāng bhoeroe tanoro' èkello' apoj sakalè. Djhā' sakènga kerrès ka'ḍinto ta' èbhākta'a akolemman, tanto dhi-dhālem ta' kèra mangghi kabhālāi kadhi bhoeroe, towan bessar. Panèka marghāèpon, mèlana dhi-dhālem samangkèn takò' sè ambhākta'a kerrès ka'into polè, sabāb dhi-dhālem ampon arassa, èka'ḍinto masè pas bādā'ā kakalèran, manabi dhi-dhālem maksa ambhākta kerrès panèka. Dhāddhi sareng dhi-dhālem èpatoro'a èka'into bisaos.”

Towan DE JAGER pas kasokan myarsa atorra Wirjo bhoeroe ladjhoe adhaboe sapanèka: „Mon bārijā ijā la dhina, sabā' ḍinna' bhāi. Ella, mara mandhār paḍā'ā salamat, jā!”

Saamponna marè apaamèdhān, Wirjo sareng ana'-binèna pas mangkat dā' Bāngkal.

Samangkèn bhādhi èkandhā'aghiā, panapa sè ampon kadhādhiān è persil Rabā-Tanto, saabiddhā Wirjo aparmèsi ka Bāngkal.

È nalèka sèttong arè bādja pokol pètto' bhāri' èadā'èpon kantoranna towan bessar rammè sareng li-koli, sè paḍā narèma'a

bădjărănnèpon. Towan bessar sareng sinder kasorang saklangkong rèpoddhā sē madjāri li-koli bhoeroe, abittèpon kantos saeddhām, bhoeroe marè. Sabānnēna saamponna narēma bhădjārān, li-koli bhoeroe bădă sē pas palēman, sabānnē bădă sē ghi' adjhădjhān ē băroeng, mellē kopi sareng ghoeringnga gheddhāng, sabānnē bădă sē lē-mellē kaparloannèpon ē tjompo'na. È băkto ghăpanēka ē lorong saklangkong rammēèpon sareng li-koli. sē padă anga-bhoenga, amarghă ghi' bhoeroe narēma bădjārān.

Katjatora prappa'na towan bessar atjēmeng sē madjāri koli, bădă malēng katello lebbhoe ka pakarangannèpon, maso' dāri bingkēng, naē' ē paghār alassa dhălemma. Sarrēna ē băkto ēngghănēka petteng, dhăddhi tađă' orēng nēngalē. Sareng bă-tara 20 mēter nambhănnèpon dāri kennengnganna towan bessar sē madjāri li-koli, malēng sē sēttong ladjhoe nēngkong, ngērrem ēboedina kadjoēān, kantos ra-kēra sapolo mennēt abittèpon. Kađoewāna ēngghi noro' pato djhoeghă. Malēng sē đă' adă' ladjhoe adjhălān rangka', maso' dāri labāng boedi, terros maso' ka roma, pas ngētek ēbăbāna đifan. Dhinēng malēng kasorangnga ghi' ngētek bisaos, ngantos lobărra bădjārān. Ta' abit sē kasorang ladjhoe ngangsek kaadă', ngērrem ē bhoen-kebbhoe-nan, ēbăbāna krotong.

Saamponna towan bessar marè madjāri koli, ladjhoe adhă'ār asareng sinderră. Sē adhă'ār padă semmo kasoesoe, kрана towan DE JAGER ghi' njerradhă sorat, sē parlo ēpadjhălān kalagghoeān-nèpon ka eppos, towan sinder ghi' ngongghă'aghia bădjărănnèpon koli ka boekoena, mēlaèpon saamponna marè adhă'ār, towan sinder pas palēman; ē băkto ghăpanēka ra-kēra ampon pokol sanga'. Towan bessar pas lebbhoe đă' kantoranna, njerat sorat. Ra-kēra pokol sabellās ghi' bhoeroe marè. Sareng ampon djhăghă dāri korsēna, ladjhoe nēngalē kerrēssa WIRJO, sē ēpakă' ē tēmbo' ēattassa đifan. Ghălina sapanēka: „Hērān ongghoe sēngko' đă' WIRJO arowa, mē' dhăddhi tjē' partjadjāna ka kerrēs arēja, kotja' abă'na pēnter sarta la toboek lāng-saghoeloeng so Bălāndhă. Djhă' sakēnga orēng laēn sē ghi' bhoedhoe. sēngko' la ta' kasamboe'. Nangēng parkara djārēja ta' dhăddhi apa, sē parlo ka sēngko': abă'na djhoedjhoer tor bhădjheng, tang ondernēmeng saddjhek andi' man'oeer djārēja pas sadjănē atambă madjhoe.”

Saamponna marè kēr-pėkkērān sapanēka sareng towan bessar kerrēs ēngghănēka pas ēdjhāngngo, terro ētēngalana bi' bāsbaş; teppa'na andjhāngngo sapatoena ladjhoe arassa kadhi sē ngennēng andhoempak orēng, sarengngan sē ēkennēng dhoempak pas aērsēt dhibi' kadălem. Towan bessar tjengngeng sakeddjhă', ta' abit kerrēs sē ēdjāngo ladjhoe ēlaboeng. Sambi ngastanē băi'na kerrēs, ghălina sapanēka: „Dhina, mon satēja sēngko' ta' kērēs; ēbăbāna đifan arēja tanto bădă orēngnga. Lomrana malēng la'dinna' ta' njēkebbhān sandjhăta apoj, mon kerrēs, iđă. Bān polē tanto bădă

bhärengnga. Molana entè-atèa bhäi, sabäb mon malèng djrèja taproppongan, ta' boeroeng njojto. Dhälloe', sèngko' kalowara bhäi, mènta'a tolong ka tang reng-bhäreng."

Saamponna marè kèr-pèkkèran sapanèka, towan bessar ladjhoe kalowar, lèbät è labäng boèdi sarengngan pas aorak kadja sapanèka: „SIDIN, AMAT! kanna' ghäntjangan, rèja' bädä malèng!"

Ta' abit pas bädä orèng kasorang njongop dāri bhāroemana dīfan, ta' aodhengngan, ta' aklambhiān. Sareng towan DE JAGER ngoladhi bädä tjetagghā orèng ngongol è bhāroemana dīfan, èngghāl ètjandhāk oboe'na sarengngan sambi rak-oraghān: „Ma-ling, maling!" Malèng bhoeroe adjheng-ghoedjheng, karebbhā njotjoa, djhoeghā towan bessar èngghāl ngala' kerrèssa WIRJO, dhāboena: „Mara paterros, njojto! Nangèng sènga', mon bā'na ètjapo' kerrès rèja, ta' kèra njambhāt emboe' polè." Sanarè malèng èngghānèka ampon ta' kèngèng aghoeli sama sakalè, djhoeghā sareng towan DE JAGER ghi' ètjekkadhī bisaos oboe'na. Ta' abit salèrana pas palasdhā dā' malèng èngghānèka, èngghi panèka ASTRO, mandoe sè èleppas èngghārowa. Sareng ASTRO ta' kowat sakè', kerrèssa pas èpaghāghhār, sambi ngotja' sapanèka: „Kaoelā njo'ona saporā, towan bessar, otjollaghi!" Sè ngotja' sapanèka .li-bāliān. Towan bessar njambhit: „Ija antos sadātengnga reng-bhäreng dhälloe, so sèngko' pas èotjola."

Saamponna SIDIN sareng AMAT njandher, ASTRO pas èngghāl èrèkkep sarta pas èpèngkot soko-tanangnga, kantos ta' kèngèng abhimbhā polè. SIDIN sareng AMAT mator ka towanna, djhā' nalèka pakalowarra, nèngalè orèng kaðoewā padā boeroe. Pangè-rana, tanto ghāpanèka malèngnga, mèlana pas ètabang, djhoeghā ta' ètjapo'. Dhinèng ASTRO sè ètlèkong ghi' ta' amboe sè ngotja' njo'ona saporā sambi ngotak bhādhānna. Towan DE JAGER pas marèksa: „Sapa bhärengnga kaðoewāna arowa?"

ASTRO: „Korang prèksa, towan bessar, kaoelā ta' onèng."

Towan bessar: „Apa bā'na ta' ngakoa, bangsat? Ijā, mara paterros sè mongkèr, kèdi' bā'na ètjapo' kerrès arèja, ta' boeroeng bhāngka; ella, bā'na ta' ngakoa?"

ASTRO: „Bhoenten, towan besar, kaoelā ngakoa. Sareng kaoelā kaðoewāna: KARTODJONO sareng SOEKIMAN. Ghellā' ngètek è bhoen-kebbhoenan èbābāna krotong. Djhā' sakènga dhi-dhālem ta' èdhina'-aghi boeroe, sareng dhi-dhālem ta' èkabālā njamana."

Towan besar: „Bangsat! Bāddhinna sèdā sè njotjoa sèngko', ngètjo'a sang pèssè? AMAT, djāgā, jā, èdijā, sèngko' ghi' arep-podhā ka poelisi è kotja, bangsat arèja ma' èghiring ka seppir bān kantjana ma' èsarè è kèja."

Saprapat eddjhām agghi' towan bessar ampon mangkat dā' kotja, nètènè dōkar. Toro' djhalān èmot dā' atorra WIRJO sè sapanèka: „Dhi-dhālem ampon arassa, djhā' è persil Rabā-Tanto panèka bhādhī bādā'ā kakalèran, manabi dhi-dhālem maksa am-

bhākta kerrès panèka." Towan bessar pas apèkkèr sapanèka: „Mon bārijā, apa kerrès arowa laku pangaro onghhoe, apa, sampè' tao nolak kabhālāi bān maontong ka sè andi'?" Sanarè ampon sapanèka, djhoeghā towan DE JAGER ghi' matètteng ta' partjadjā dā' kerrèssa WIRJO, djhā' pangaro, sabāb sadhādjanā sè ampon kadhāddhiān, namong pas kalerressan bisaos. Manabi WIRJO mè-reng, djhā' dhālemma towan bessar èlebbhoenè malèng, djhoeghā slamet, mala malèngnga kèngèng pèghā', ampon tanto sadjanè sekken kapartjadjā'annèpon ka kerrèssa.

Towan bessar sanget kaprotangan ka WIRJO; mèlana berrā' sè ambhākta'a kerrèssa ka Bāngkal, amarghā abā'na ampon arassa, djhā' è persil Rabā-Tanto bhādhi bādā'ā kakalèran. Mangka pas onghhoeān.

Bādjā tengnga malem towan bessar ampon nattol dā' kotta Djember, pas terros dā' dhālemma towan Pètor. Towan Pètor èpangghi ampon asarè, djhoeghā sareng towan DE JAGER ètoktok labāngnga; towan Pètor abit-abit èngghi pas mèdjhil. Ta' abit towan sè kaḍoewā pas mangkat dā' Rabā-Tanto nètènè dokar, apangèrèng poelisi bānnja' nompā' djhārān. Toro' djhālān towan DE JAGER agessa bāb sè njandhāk malèng dāri kabidhān kantos dā' bekkasan; sapanèka djhoeghā bāb kerrèssa WIRJO. Towan Pètor pas adhāboe: „Èngghi, kerrès posaka panèka laku bānnja' kaanèannèpon. Sareng orèng Djhābā èsangka onèng atatolong ka abā'na: tjellebbhān, èkamora radjhekkè sareng èn-laènna. Djhoeghā sè ghādhoen ta' angrasa: opama ta' alalakon, djhā' ta' kèra ollè kaontongan pa-ponapa. Kadhāng manabi sè ghādhoen mangghi akal pa-ponapa, sè kantos andhāddhiaghi kaontongan bhālā, ghāpanèka tja'èpon alantaran dāri kerrèssa djhoeghān. Eba sapanèka ampon adjhāng sampèjan kaprotangan dā' mandorra èngghānèka, sabāb kalana sè matoro' kerrèssa ka sampèjan atèna jakèn, djhā' kerrès ghāpanèka bhādhi andhāddhiaghiā kasalameddhānna sampèjan. Mala kantos kabingkèng arèna sampèjan bhādhi salameddhā terros."

Towan besar: „Mè' sapanèka?"

Towan Pètor: „Sampèjan bhādhi ta' onènga kamalèngan polè, sabāb lèng-malèng ampon onèng, manabi sampèjan kaengghoenan kerrèssa WIRJO, sè onèng mèghā' malèng. Mangkèn èngghi tètènè èbingkèng arè! Lèng-malèng ghāpanèka tanto tako' sè apara'a dā' dhālemma, sabāb badjingan panèka bijāsana sara partjadjā'ānna dā' kapangaroannèpon kerrès sè kadhi èngghānèka."

Towan bessar: „Manabi sapanèka, dhāddhi sadjan lèpet kaprotangan kaolā ka WIRJO."

Ta' abit dāri sè asa-gessa kadhi èngghānèka, towan Pètor sareng towan DE JAGER ampon nattol dā' Rabā-Tanto. Pata saprapat eddhām agghi' si-poelisi laennèpon ampon dāteng djhoeghān.

ASTRO èparèksa sarèng towan Pètor; ASTRO mator salerressa, mala kantos dā' sarengnga sè kaḍoewā èsambhāt sakalè. Saamponna marè èparèksa, pasakèdhān pas èkalèntong, èbhākta ka kottā, èrèngngaghi opas kaḍoewā, terros ètahan è patandhān.

Saamponna, towan bessar pas ngaterraghi towan Pètor dā' kottā, napa'na ka Rabā-Tanto ampon pokol lèma' para' sèjang. È bākto èngghānèka monjèna tongtong ampon ramè, ngolok li-koli sè apangghābājā. Sareng ampon sèjang, bāb bertana malèng ampon bāratta dhāddhi sapersil, mala kantos dāpa' dā' Djember. Dhinèng rasanna li-koli, mèlana malèngnga kèngèng pèghā', taḍā' laèn tjoma alantaran dāri kerrèssa Wirjo; kerrès ghāpanèka sè dhāddhi lantaranna kaslameddhānna persil Rabā-Tanto. Mèlana ampon pantessa towan bessar sè sangeddhā kaprotangan dā' sè ghāḍhoeān, amarghā saeddjheghā kerrès èngghānèka bāḍā èghi-ka'ijā, tamennan bhāko paḍā è-saè, kantos ondernèmeng bānnja' kaontongannèpon, tor polè parkara katononan goelāng pas taḍā' sama sakalè.

Ella' doe arè KARTODJONO sareng SOEKIMAN ampon kèngèng pèghā' djhoeghā. Sabelloenna katangkep, malèng kaḍoewāna boeroe dā' bhābā Bhāsokè, sabāb mèrèng kabhār, djhā' èsarè'è poelisi; nangèng bekkasannèpon èngghi ghi' kèngèng pèghā' djoeghān.

Pata ollè saboelān malèng sè katello èngghānèka pas èparèksa è Landraad. ASTRO ampon ta' kèngèng mongkèr polè, namong KARTODJONO sareng SOEKIMAN matètteng sakalè pamongkèrra, djhoeghā di-boedina ghi' katerghā, sabāb èkèkkè' ASTRO. Sareng pangadhilān lèng-malèng sè katello paḍā èkom sadhādjà. ASTRO lèma taon, dhinèng kaḍoewāna ghān tello taonan, sadhādjà alako klabān paksa.

Saamponna lèng-malèng sè katello èpadjhālān, Rabā-Tanto sareng bhābā Djember laènnèpon pas ta' patè onèng lèng-kamalèngan kadhi dhiingèna.

XIII.

Panotop.

Katjatora Wirjo sè aparmèsi palèman, sanattolla ka Bāngkal tja-kantjana sadhādjà paḍā saklangkong bhoengana, amarghā sè èpastè apangghi polè. Ladjhoeā ka'kamma bisaos Wirjo saana'-binèna ètarèma rèng-orèng ka'issa klabān soka rennana atèna. Dāri Bāngkal pas èntar èn-maèn ka èparra è Ghālāghā. Wirjo saklangkong sennengnga nèngalè tja-kantjana è Bāngkal paḍā kop-tjokop sadhādjà. Sabāb saabiddhā èdhigghālaghi tamennan

paḍi ēka'issa paḍa ē-saē. mēlana ē mosem anjē ghi' bhoeroe, tja-kantjana bānna' ollēna paḍi, bhidhā sanget sareng taon sē ampon.

Tja-kantjana tjē' terrona WIRJO sana'-binēna sē plēmāna polē ka Bāngkal, sabāb saabiddhā dhāddhi mandoer ē Rabā-Tanto, tja-kantjana pas ta' mangghi orēng sē ēadjhāghā aparembhāghān. Mēlana sadhādja paḍā ngoman, sopadjā WIRJO teptebbhā apo'-tjompō' ē Bāngkal polē. Panapa polē bā-sabāna samangkēn ampon potēl kontragghā sarengnan obāng ēngghi ampon ghādhoeān, mala abā'na samangkēn ampon kabilāng soghi. Djhoeghā WIRJO ghi' ta' asangghoep pa-ponapa dā' tja-kantjana, sabāb ghi' terro matora ka towan bessar dhiŋgēn. Sē pas andhingghālā pangghābānnēpon ta' klabān bādā marghāna, abā'na tako' ēkotja' ta' ghādhoeān panarēma sareng towan bessar. Djhoeghā tja-kantjana tjē' agherrā WIRJO sē palēmāna terros ka Bāngkal, mala saollē-ollē, ēarebbhā salobārrā osom anjē. Tjak-kantjana paḍā asangghoep angghārāppaghiā sareng namennana sabāna, sopadjā abā'na dhoemēn palēman terros ka Bāngkal, pas karēa mangghi paḍi bisaos.

Tjator lekkas WIRJO saana'-binēna ampon abāli polē ka Rabā-Tanto, nattolla ka'kassa ē bādja malem. Neng-ē lān-djhālān abā'na ampon mēreng dāri orēng, djhā' dhālemma towan bessar ēlebbhoenē malēng, djhoeghā salamet. WIRJO ghi' ta' onēng njatana bāb ēngghānēka, mēlana ē malem ghāpanēka djhoeghān pas njabis ka towan bessar, terro onēng terrangna kabhār bhoeroe.

Towan bessar saklangkong bhoenga, ngoladhi mandoerra WIRJO ampon abāli polē, pas adhāboe sapanēka: „Bā'na apa la ngēding. Jo, djhā' ēdjā ēlebbhoenē malēng, nangēng ija ontong, malēngnga ta' ngennēng pa-apa, mala abā'na dhibi' ēkennēng pēghā' so sēngko'. Ba, mon ta' ē bākto djarēja bānnē klakoan, Jo! Ijā, dhoelat bādā kerrēssa sēdā djarowa, djhā' anoa, sēngko' ta' boeroeng tjlaka'. Bhender pangērana bā'na bilān, nalēka para' mangkadhā arowa. Molana sēngko' tjē' sokkorra ka bā'na, sabāb djhā' sēnga malēngnga ta' tako' dā' kerrēssa bā'na, ella, saendjā'-endjā'na sēngko' sossa.”

WIRJO: „Ēngghānēka tabhālik, towan bessar; salerressa dhi-dhālem sē mostē sanget mator kaso'on dā' djoenan-dhālem, sabāb djoenan-dhālem ampon kasokan ngangghoej dhi-dhālem ē persil ka' dinto bākto dhi-dhālem njandhāng mlarat. Langkong-langkong sarrēna djoenan-dhālem sanget panganghebbhā sareng partjadjana dā' dhi-dhālem. Kadhi ator dhi-dhālem dhiŋgēn, towan bessar, sabelloennēpon dhi-dhālem dhāddhi mandoer ēka'ijā, dhi-dhālem ngoli, alako saarē bhentēng sē terro neḍlā'āna ana'-binē dhi-dhālem.

Towan bessar: „Ijā bhender; nangēng sanaddjhān bā'na bilān ngoli, bhāreng satēja la dhāddhi mandoer, pas katara katjakeb-

bhänna bän kadjhoedjhoeränna, sampè dhäddhi madjhoena persil la'dinna'. Molana sè andi' persil, apa polè towan bessarra, la sa-ghoenong panarènnana ka sèdä, bän sèdä ta' endjä' polè, mostè bhäkal narèna'a ghändjhäran."

WIRJO: „Ghāpanēka djoenan-dhālem kléro, towan bessar. Sa-èstona parkara madjhoena persil ka'into sareng malèng sè kèngèng pèghä' kantos djoenan-dhālem slamet, bännè alantaran dāri dhi-dhālem, djhoeghā dāri kerrès sangkolan sè bādä è djoenan-dhālem. Dhi-dhālem ghoe ta' namong neptebbhi kawādjbhän dhi-dhālem dhibi', laèn tađä', towan bessar."

Nangèng towan DE JAGER ghi' koko ta' partjadjäna dā' ka-pangaroannèpon kerrès posakana WIRJO, pas adhāboe: „Parkara djärèja ollè dhäddhi kèja, WIRJO: nangèng djhä' bā'na sè mamadjhoe ondernè-meng Rabā-Tanto arèja la bännja' bhoektèna. Molana kanța sang otja' ghellä', sè andi' persil sò sèngko' sakalè tanto ta' kèra loppa dā' bā'na. Parkara kerrèssa rēja ijä sèngko' partjadjä kèja djhä' bhäkal maontonga bā'na sò ana'-binèna krana djärèja lakar kerrès bhāghoes ongghoe anggher bā'na pagghoen sè tjakang apangghābāj, mantep dā' apa sè èlakonè, djhoedjhoer bän ta' doettjöl di dhoeghā kèra. Kerrèssa bā'na rēja èkatako'è orèng ongghoe, tandhäna bhāreng ASTRO ngatèla' pas ta' andi' ora'." Towan DE JAGER sè ngotja' sapanèka, namong masennengnga atèna WIRJO.

„Ella, Jo, rēja' kerrèssa. Pola bā'na mè' ghi' bādä sè èatorraghiä polè?"

WIRJO: „Èngghi, towan bessar, manabi ta' andhāddhiaghi dhoekana djoenan-dhālem."

Towan bessar: „Endjä', djhä' ko'-tako'; apa?"

WIRJO: „Ta' sapanèka, towan bessar, tja-kantja dhi-dhālem è Bāngkal sadhādjä padä ngarep bālina dhi-dhālem saamponna lobār anjè mangkèn."

Towan bessar: „Dhāddhi bā'na laèn boelän ghi' mènta'a par-mèsi polè? Ijä, djhä' tèr-kobātèr parkara djärèja. So sèngko' ètorodhäna."

WIRJO: „Bännè sapanèka karep dhi-dhālem, towan bessar. Tja-kantja dhi-dhālem è Bāngkal padä man-ngoman dā' dhi-dhālem, sopadjä salobärrä anjè mangkèn, dhi-dhālem palèmana terros ka Bāngkal, dhāddhi pas ta' abāli ka'anto polè. Saèstona dhi-dhālem dhibi' samangkèn sanget terroèpon sè palèmana ka padoempa'-anna dārä dhi-dhālem. Mèlana manabi ta' andhāddhiaghi dhoekana towan bessar, salobärrä bhäko ka'ijä dhi-dhālem terro njo'ona amboe dāri pangghābājän dhi-dhālem."

Towan bessar: „Bāb djärèja, WIRJO, bā'na matakerdjhāt tang atè ongghoe. Pola sakèng tang pangangghèp ka bā'na korang, apa bā'na ta' perna bādä dijä, otabä bādä hal laènna? Apa, gädji

la tjokop. Mon ghoen korang gädji bhäi, mara so sèngko' èpaong-ghä'a polè, asal bä'na teptep bädä ñinna'."

WIRJO: „Ampon, towan bessar, paparèng djoenan-dhälem dä' abdhi-dhälem ampon bännja', kantos dhi-dhälem saana'-binè sa-klangkong perna bädä èka'ijä. Mèlana ampon sanget kaprotangan dhi-dhälem dä' djoenan-dhälem, djoenan-dhälem sè kasokan ngang-kès dhi-dhälem däri kamlaradhän, kantos dhi-dhälem mangkèn ta' aromasa kakorangan. Karep dhi-dhälem, sarrèna sabä dhi-dhälem mangkèn ampon potèl kontraggähä däri pabbrik, sarengngan dhi-dhälem ampon ollè long-molong pèssè, dhäddhiä sakonè', dhäddhi dhi-dhälem terro angghäräbhä sabä dhi-dhälem, towan bessar. Tja-kantja dhi-dhälem mangkèn ampon pa'-mateppa' neng-kennengngan dhi-dhälem, mala kantos dä' sabä dhi-dhälem èghäräppaghi sakalè. Mèlana dhi-dhälem mangkèn wädjib males kaprotangan dä' tjakan-tja dhi-dhälem, palèman ka Bängkal polè. Namong sèttong sè èkata-ko' dhi-dhälem sè pas andhinghalä persil ka'ñinto, towan bessar."

Towan bessar: „Apa?"

WIRJO: „Djoenan-dhälem ampon tanto adhäboe, dihä' dhi-dhälem ta' ghädhoean kaprotangan sama sakalè dä' djoenan-dhälem manabi dhi-dhälem, maksa palèman ka Bängkal polè."

Towan bessar: „Ó, endjä', Jo. Sanaddjhän dhibi'na atèngka'a dä'rämna sakalè, sèngko' ta' kèra loppa, dihä' kamadjhoeänna ondernèmeng Rabä-Tanto arèja alantaran däri dhibi'na. Mon sèngko' njekkadhi bä'na, djärèja taqä' laèn marghäna, tjoma: sapèsan kaangghoej dä' kamadjhoeänna ondernèmeng ñinna', doe kalèna sèngko' tao, dihä' bä'na bäbätèggähä mantep tor teptep. Bä'na jakèn, dihä' kaontonganna djärèja alantaran däri kèrressa, nangèng moso tang panemmo ta' tjetjok, tja' sèngko' bärijä: kaontongan so kaslameddhänna bä'na saana'-binèna djärèja lant-aranna taqä' laèn kadjhäbhä däri kabhädjhengngan, kadjhoe-djhoerän so kamantebbhänna atèna bä'na.

Mon bä'na la tjè' ta' èkennèngnga pellang ongghoe sè abäliä ka dhisana polè, salobärrä bhäko dijä, ijä mara, engko' ta' njek-kadhäna, sanaddjhän sèngko' talèbät èmanna ka bä'na. Nangèng sopadjä bädä'ä ghäntèna bä'na, ana'na sè wa'-towa'an rowa bhäi dhina èñinna'. Kana' djärèja so sèngko' èpasakola'a, bän saellana pas èadjhäräna apangghäbäj, sampè' dhäddhi orèng pènter tor djhoedjhoer mara bä'na, mala mandhär ngongkolana."

WIRJO: „Saklangkong, towan bessar, dhi-dhälem langkong bhoeng-a, sarengngan sabelloennèpon dhi-dhälem mator saèboe doe èboe kaso'on atas kasaèannèpon djoenan-dhälem, sè kasokan ngampè boedoe' dhi-dhälem. Saamponna, panjo'on dhi-dhälem dä' djoenan-dhälem moghä-moghä dhi-dhälem ta' èkaghäliä pa-ponapa däri bäb abdhi-dhälem sè njo'on amboe däri persil Rabä-Tanto panèka."

• •

Bälloeng boelân saamponna êngghânêka, Wirjo sareng ana' binêna ampon palêman ka Bângkal. Tja-kantjana sadhadjâ padâ saklangkong bhoengana, nêngalê Wirjo, sê ampon para' tello taon abittêpon sê apêsa, palêman polê ka Bângkal sareng bârâs-salamat. Tja-kantjana ngambâ'i rasol sareng mên-rammên è tjompo'na Wirjo dhibi' sê sanget rammêêpon. È bákto ghâpanêka tjompo'na êpadjhang, è tanêjannêpon êpasangè tattarop, sê ngangghoej oen-âoenan, bhâng-kembhangan sareng dhâloebâng ana-bârna. Neng attassa katodjoe'annêpon Wirjo lakê'-binê' êpasangè bhâng-kembhangan êbhâdhi panjangkê'anna kerrês posakana Wirjo sê pangaro. Dâri bhoengana rêng-orêng Bângkal ampon ta' êmot sakalê dâ' katjlaka'annêpon sê dhangên, sê kantos mamalarat orêng bannja' ka'issa.

Sarrêna samangkên kerrês posaka êngghânêka ampon bâdâ è Bângkal polê, dhâddhi rêng-orêng ghika'ijâ pas ta' kobâtêr dâ' kabhlâi sê bhâkal dâtengnga, amarghâ mênorot kapartjadjâ'annêpon, kerrês êngghânêka êkadjhâoe kabhlâi. Sapanêka djhoeghâ tja'êpon Wirjo sareng ana'-binêna sê mangghi kaontongan sareng kaslameddhân, êngghi alantaran dâri kerrês sangkolannêpon ghâpanêka. Djhoeghân pamangghi bhâdhân kaoelâ, para maos laennêpon manabi sapanêka djhoeghâ, tjotjok sareng pamangghina towan DE JAGER, sê adhâboe, djhâ' kaontongan sareng kaslameddhannêpon Wirjo saana'-binêna, alantaran dâri kabhâdjhengngan, kadjhoedjhoerân sareng kamantebbhannêpon atêna. Bâbâtek sê sapanêka kêngêng tolat orêng laennêpon; tor ra'-sasêra'a orêng sê nêroê tabiat êngghânêka. dhâddhina êngghi mastê ontong tor slamet djhoeghân.

Ella' sabâtara taon, saplêmanna Wirjo dâri Rabâ-Tanto klêboen dhisa Bângkal njo'on amboe. marghâ ampon towa. Para maos ampon ta' mabi atorê onêng, djhâ' sê angghantê êngghi panêka: ARDJODIWIRJO, ana'êpon MOESTARI.

T A M M A T.

Cornell University Library
PL 5354.H64

Sangkolan.

3 1924 020 605 436

ech

